

VIGILIA

1998 / 12

Békesség óhajtás
Jeles magyar személyiségek válasza

NEMESHEGYI PÉTER: Karácsony az Atya évében

Gion Nándor elbeszélése

Beszélgetés Erdélyi Zsuzsannával

Népi karácsonyi énekek

LUKÁCS LÁSZLÓ:	Isten békéje	881
NEMESHEGYI PÉTER:	Karácsony az Atya évében	882

A VIGILIA KÖRKÉRDÉSE*A békeesség lehetőségeiről*

Balassa Péter, Endreffy Zoltán, Esterházy Péter, Kántor Lajos, Kézdi Balázs, Kindler József, Kopp Mária, Kulcsár Szabó Ernő, László János, Lengyel László, Makovecz Imre, Miklósházy Attila, Mohás Livia, Pomogáts Béla, Rónay László, Skrabski Árpád, Somlai Péter, Szabó Ferenc, Szabó Magda, Szendi József, Tamás Pál válaszol.	887
--	-----

SZÉPÍRÁS

GION NÁNDOR:	Rosszul fizetett szakmák (<i>elbeszélés</i>)	935
ERDÉLYI ZSUZSANNA:	Népi kéziratosságaink	941
	Gloriat énekellünk (<i>Népi karácsonyi énekek</i>)	947

A VIGILIA BESZÉLGETÉSE

LOVÁSZ IRÉN:	Erdélyi Zsuzsannával	952
--------------	----------------------	-----

Isten békéje

Jézus születésének ünnepe az év legnagyobb ünnepévé lett az európai kultúrkörben. Bár a legtöbb ember tudatában rég elveszítette eredeti vallási jelentését, s a kereskedelem és a szolgáltatóipar fő bevételi eszközévé degradálódott, mégis tovább él, legalábbis mint a béke és a szeretet ünnepe. A karácsonyt legalább látszólag tiszteli a nagypolitika és a társadalmi szokásrendszer is. Ilyenkor szünetelnek a fegyveres harcok, barátságosabb arcukat veszik elő az egymással különben hadban álló rokonok, s a karácsonyi üdvözetek amúgy többnyire konvencionális mondatai sokféle feszültté vált vagy éppen elhidegült kapcsolatot tudnak újraéleszteni.

A legfontosabb kérdés azonban, hogy mi történik bennünk. Békét hoz-e a karácsony vagy fájdalmat? Megnyugvást, vidám együttlétet, a lélek benső mosolyát, vagy pedig az ünnep csöndjében éppen az egyedülmaradottság fájdalmát, a kétségbeesést az élet értelmetlensége, hiábavalósága miatt?

A Bibliát olvasó ember tudja, hogy Isten békéje nem pusztán az erőszak, a gyűlölet, a háború, a félelem hiányát jelenti, hanem azt a pozitív boldogságot, amellyel Isten megajándékozza az embert: igazságosságot, életet, egészséget, üdvösséget. Jézus az utolsó vacsorán, búcsúbeszédében mondja övéinek: „Békességet hagyok rátok, az én békémet adom nektek.” Szavaival is, jótetteivel is olyan világot tár elénk, amelyben megszűnik a nyomor és a gyűlölet, az ellenségeskedés és a pártoskodás.

Amire Jézus példát ad, azt parancsban is előírja tanítványainak: az erőszakra való lemondást és az ellenségszeretetet. Senkinek sincs joga ahhoz, hogy az emberek egy csoportját kirekessze jóindulatából, hogy bárkiről rosszat feltételezzon, hogy kétségbe vonja bárkinak a jogát az élethez.

Napról napra erőszakosabbá, fenyegetőbbé válik a világ körülötünk. Jézus boldognak mondta a békességszeretőket, azokat, akik ordas és acsarkodó indulatok között is mernek barányszelíden élni. Radnóti szavával: „tisztán”, „mint pöttömnyi gyermek Jézusok”.

Ezek a gondolatok foglalkoztatták a Vigilia szerkesztőit akkor, amikor kérrrel fordultak szellemi életünk számos jeles képviselőjéhez: „A karácsonyt sokan a béke ünnepének nevezik. A békét számtalan s talán napjainkban egyre sokasodó veszély fenyegeti. A karácsony közeledtével szeretnénk véleményét kérni arról, hogy hogyan lehet igazabb, teljesebb békét teremteni részben saját benső világunkban és magánéletünkben (család, rokonok, jóbarátok), részben a társadalomban, Magyarországon és a világban.”

A beérkezett válaszokat karácsonyi ajándékként adjuk át Olvasóinknak, szívbeli békét kívánva mindnyájuknak.

Karácsony az Atya évében

NEMESHEGYI PÉTER

Született 1923-ban Budapesten. 1944-ben belépett a jezsuita rendbe, a római Gergely Egyetemen teológiai doktorátust szerzett. 1956-tól 1993-ig a tokiói Sophia Egyetem Hittudományi karának professzora. 1993-tól a Zsámbéki Katolikus Tanítóképző Főiskola tanára. Legutóbbi írását 1997. 9. számunkban közöltük.

A Titusz levél és annak latin fordítása

Ádvent első vasárnapjától kezdve II. János Pál pápa kívánsága szerint az Atya évét ünnepeljük. A karácsony különösen alkalmas arra, hogy elmélyítse bennünk azt az alapvető keresztény meggyőződést, hogy az Atyaisten jó. Hiszen, „úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adta, hogy mindaz, aki őbenne hisz, el ne vesszen, hanem örök élete legyen” (Jn 3,16).

Az az „Isten”, aki „egyszülött Fiát” adta, nyilvánvalóan az Atyaisten. Adta, amikor elküldte közénk a megtestesülés által; adta, amikor az emberek gonoszságának erőszaka a kereszten látszólag legyőzte a szeretet gyengeségét; adta, amikor a feltámadás után újra közénk küldi Fiát, hogy velünk maradjon, a Szentlelket lehelve, „minden nap a világ végéig” (Mt 28,20). Hiszen amikor a Fiú „jön”, akkor mindig az Atya „küldi”, az az Atya, akitől örökké „születik”, mint fényesség a napból. Így az egész üdvrend az Atyaisten jóságát és irgalmas szeretetét valósítja meg a Fiú által a Szentlélekben. Pál így fogalmaz: „Amikor elérkezett az idők teljessége, Isten elküldte Fiát, aki asszonytól született...”, hogy elnyerjük a fogadott fiúságot” (Gal 4,4). Kezdődik tehát az idők teljességében az üdvösség teljessége: karácsonykor megszületik „asszonytól”, Máriától emberként az Isten egyszülött Fia, aki emberfiává lett, hogy mi Isten gyermekei legyünk, és hogy általa a Szentlélekben „szabad utunk legyen az Atyához” (Ef 2,18).

A keresztény teológiában és lelkiségben nem mindig voltak kellőképpen kirajzolva az üdvrendben e szentháromsági viszonyok. Így karácsony ünneplésekor sokszor annyira lekötötte az emberek figyelmét a betlehemi jászolban pihegő isteni kised, hogy nem fordult a figyelem kifejezetten afelé az Atyaisten felé, akinek jósága és emberszeretete éppen ebben az eseményben mutatkozott meg a legcsodálatosabban. Ennek beszédes tanúsága a Tituszhoz írt levél 3. fejezete, 4. versének értelmezése, mely a középkortól kezdve végigvonult a nyugati egyház történetében, szinte napjainkig. A Titusz levél e verseit már régóta olvassák az egyik karácsonyi mise szentleckéjeként. A magyar misekönyv fordításában a 4. vers így hangzik. „Amikor Üdvözítő Istenünk nyilvánította jóságát és emberszeretetét, megmentett minket”. Mint szinte mindig a Szentírásban, e versben is az „Isten” szó az Atyaistent jelöli. Ez világos a következő versekből is, melyek szerint ez az Isten „bősséggel árasztotta reánk a Szentlelket Jézus Krisztus, a mi Üdvözítőnk által”. Az üdvözítő Atyaisten árasztja tehát ránk a Szentlelket az üdvözítő Fiúisten, Jézus Krisztus által.

Nos, a 4. vers fordítása a *Vulgatában* így hangzik: „Cum autem benignitas et humanitas apparuit Salvatoris nostri Dei”. A görögben a *benignitas* szó eredetije: *chrésztotész*, a *humanitas* pedig *phil-anthropia*. *Chrésztotész* és *benignitas* egyaránt jóságosságot jelent, és így nincs probléma. A *homo* (ember) szóból származó *humanitas* szónak azonban kétféle jelentése van: azt is jelenti, hogy *emberi természet* és azt is, hogy *emberiesség*, *emberszeretet*, *nyájasság*. A *phil-anthropia* szó a *szeretni*, *kedvelni* értelmű *philein* igéből és az *embert* jelentő *anthróposz* szóból képzett elvont főnév, jelentése pedig: *emberszeretés*, *emberszeretet*. A latin fordító a *humanitas* szót nyilvánvalóan *emberszeretet* értelmében használta, a görögül nem tudó és ezért a görög eredetit nem használó középkoriak azonban azt hitték, hogy itt *emberségről*, az *emberi természetről* van szó. Ezért a Titusz levélnek e versét úgy értették, hogy a Fiúisten jósága jelent meg az ő embersége, vagyis emberként való születése által. Valószínűleg emiatt választották a Szentírásnak e szakaszát karácsonyi szentleckének.

Szent Bernát beszéde

E félreértést világosan mutatja Szent Bernát egyik beszéde, melyet az új *Imaórák liturgiájában* olvasunk december 29-én. A gyönyörű beszéd Titusz 3,4 idézésével kezdődik: „Apparuit benignitas et humanitas Salvatoris nostri Dei.” Bernát ezt úgy értette, hogy az Üdvözítő Fiúisten emberi természete jelent meg a Szűz Máriától való születése által, és így mutatkozott meg az Ő jósága. A zsolozsmáskönyv olvasmányainak magyar fordítója — vagy mert nem vette észre Bernát tévedését, vagy mert a közhasználatban levő magyar bibliafordításhoz akart ragaszkodni — így fordít: „Üdvözítő Istenünk kinyilvánította jóságát és emberszeretetét”. Bernát azonban a továbbiakban, a latin fordítást félreértve, nem az Atyaisten emberszeretetről, hanem a Fiúisten emberségének (emberi természetének) megjelenéséről beszél. Megpróbálom tehát a következőkben a beszéd lényeges részeit Bernát felfogását követve pontosan magyarra fordítani:

„Megjelent üdvözítő Istenünk jósága és embersége (emberi természete). Legyen hála ezért az Istennek, aki által így bővelkedik vigasztalásunk ebben a zárandoklatban, száműzöttségben, nyomorúságban. Mielőtt megjelent volna az emberség, rejtve volt a jóság, jól lehet e jóság azelőtt is már létezett. Hiszen az Úr irgalma is örökkévaló. De miből lehetett volna felismerni e nagy jóságot? Meg volt ígérve, de érezni nem lehetett. Ezért sokan nem is hittek benne... De most már higgyenek az emberek, legalább annak, amit látnak!...

Íme, az Atyaisten mintegy az irgalmasságával megtöltött kincseszsákot küldött a földre. Oly kincseszsákot, amelyet majd a szenvedéskor kell felszakítani, hogy a benne rejtett árunk kiömljön... Mert amikor elérkezett az idők teljessége, megjelent az Istenség teljessége is. Testben jött el, hogy így még a testies emberek is megmutakozzék, és hogy elismerjék jóságát, amikor megjelent embersége. Amikor ugyanis megnyilvánult az Isten embersége, nagy jósága sem maradhatott rejtve. Jóságát ugyan

mivel bizonyíthatta volna jobban, mint éppen azzal, hogy az én emberi testemet vette magára!?...

Ó, ember, abból, amivé Ő érted lett, ismerd fel, hogy mennyire becsült téged. Így jelenik meg majd neked az Ő embersége révén az Ő jósága. Mert minél kisebbé tette magát emberségében, annál nagyobbabbnak mutatta magát jóságában; és mennél alábbvalóvá lett érttem, annál drágább lett énnekem. Mondja az Apostol: »Megjelent üdvözítő Istenünk jósága és embersége«. És mekkora jóságról tett bizonyosságot, amikor az »Isten« nevet kapcsolta az emberséghez!"

Gyönyörű ez a bernáti megtestesülés-lelkiség. Jézus valóságos Isten és valóságos ember. Határtalan, leereszkedő szeretetből lett emberré. Kicsiny emberként jelenik meg a betlehemi istállóban. Elválaszthatatlanul kapcsolja magához nyomorult emberségünket. Hogyan kételkedhetnénk még mindig az ő jóságáról? Az Istenség és emberség egybekapcsolódása ugyanis nem áll meg az egy Istenembernél. Ő általa kiterjed a többi emberre is, hiszen — amint a II. Vatikáni zsinat mondja — „az Isten Fia megtestesülése által valamiképpen minden emberrel egyesült”. Ezért azok, akik befogadták Krisztus „pászká-misztériumát” (üdvhozó halálát és feltámadását), „mint fiak a Fiúban, a Szentlélekben kiáltják: Abba, Atya” (GS 22).

Az Atyaisten emberszeretete

Bernát lángoló szeretettől áthatott Krisztus-misztikájának köszönhetjük, hogy karácsonykor a Fiúisten közénkszállását, szolidaritás-vállalását, szegények közötti születését, emmánueles közelségét meghatottan ünnepeljük. Mégis jó lenne, ha a Titusz le-
vél görög eredetijét követve a karácsonykor kezdődő egész Jézus-eseményben jobban meglátnánk az Atyaisten „jóságát és emberszeretétét” is. Ő mutatta meg jóságát és emberszeretétét, azáltal, hogy irgalmasságában megmentett minket „a Szentlélek újjáteremtő és megújító fürdője (vagyis a keresztség) által.” Ezt a Szentlelket pedig szintén Ő, az Atyaisten árasztotta ki ránk „bőszégesen Jézus Krisztus, a mi üdvözítőnk által” (Tit 3,4-6).

Tehát minden üdvösség és szeretet az Atyától, a Fiú, Jézus Krisztus által, a Szentlélekben árad ránk, hogy mi a Szentlélekben, a Fiú, Jézus Krisztus által visszatérjünk az Atyához, és részesedjünk az isteni természetben és életben (vö. 2Pét 1,4; DV 2). A keresztyén istenfelfogás teljes félreértése és elferdítése lenne, ha azt képzelnénk, hogy a Fiúisten jóságosabb és emberszeretőbb, mint az Atyaisten. E félreértés előidézésében nagy a felelőssége azoknak a teológiai magyarázatoknak, amelyek a megváltás művének értelmezésekor szembeállították a haragvó Atyaisten szigorát a helyettünk ártatlanul büntetést vállaló Jézus jóságával, és a „kiengesztelés” magyarázatánál elfelejtették Ágoston következő mélyértelmű szavait: „Azt a kifejezést, hogy »kibékített bennünket Istennel Fiának halála által« (Kol 1,22) nem úgy kell értelmeznünk, mintha Isten ettől a pillanattól fogva kezdte volna szeretni az embereket, akiket azelőtt gyűlölt. Nem olyan ez a kibékülés, mint amikor két ellenség békül ki egymással, és barátságot köt

olyanformán, hogy azok, akik azelőtt kölcsönösen gyűlölték egymást, mostantól fogva kölcsönösen szeretik egymást. Az Istennel való kibékülés esetében Krisztus azzal az Istennel békített ki minket, aki már szeretett bennünket.”¹

¹Tract. in Ioannem, 106.6.

Bernát fent idézett beszédének egy mondata is ezt a felfogást tükrözi: az Atyaisten küldte az Ő irgalmával megtöltött kincseszsákként Fiát a földre. Ezt a kincseszsákot Krisztus szenvedése tépte fel, és kiáradt belőle az Atyaisten irgalma, mely bennünket „árként” megvásárolt az Isten számára. Bernát itt nyilvánvalóan az 1. Korintusi levél szövegére gondol: „Áron vétettetek meg” (1Kor 6,20; 7,23). Péter első levele Jézus kiontott vérére hasonlítja ehhez az „ár”-hoz (1Pét 1,18), amely a bűn rabszolgaságából kiváltott. A hasonlatot azonban félreértenénk, ha azt kutatnánk, hogy Jézus kinek „fizette” ezt az árat. Nem a sátánnak fizette, ahogy több régi egyházatya gondolta, de nem is az Atyaistennek, ahogy a középkori hittudósok vélték. Ez az „ár”-hasonlat csak azt jelenti, hogy Jézusnak „sokba került”, hogy bennünket az Isten irgalmas szeretetének karjai közé visszavezessen. De „sokba került” ez az Atyaistennek is, aki „úgy szerette a világot, hogy egyszerűen Fiát adta” a világ életéért.

Fény, élet és szeretet

Talán akkor tudjuk üdvösségünk művében az Atyaisten szerepét és a karácsonykor láthatóvá váló Jézus szerepét jobban megérteni, ha a Szentírás három alapszavát tesszük elmélkedésünk tárgyává, vagyis a fény, élet és szeretet szavakat.

Karácsonyt mindnyájan a fény ünnepeként üljük meg, hiszen ekkor lett láthatóvá a világba jött „igazi világosság, aki minden embert megvilágosít” (Jn 1,9). Karácsony egyben az élet ünnepe is, hiszen amint Nagy Szent Leó pápa mondotta egyik karácsonyi szentbeszédében: „Nem szabad szomorkodnunk akkor, amikor az élet születését ünnepeljük. Ez az élet kioltotta belőlünk a halál félelmét, és a megígért örök élet örömét oltja belénk”.² Karácsony egyben Jézus szeretetének ünnepe is, melyről oly szépen szól a Liguori Szent Alfonz versét megzenésítő olasz karácsonyi ének: „Ó, isteni Gyermekek! Mekkora szegénységbe születettél! Mily sokba került neked, hogy bennünket szerettél!” Jézus számunkra fény, élet és szeretet e sötét, halandó és szeretetlen világban. De Ő éppen azért lehetett számunkra fény, élet és szeretet, mert annak az Atyaistennek szeretett Fia, aki maga az ős-fény, ős-élet és ős-szeretet. János első levele jelenti ki az Atyaistenről: „Isten fényesség és nincs benne semmi sötétség” (1Jn 1,5). Az evangéliumokban mondja Jézus: „Engem az élő Atya küldött, és én az Atya által élek” (Jn 6,57). És újra a János levél mondja: „Szeretet az Isten, és aki a szeretetben marad, Istenben marad, és Isten őbenne” (1Jn 4,16).

²Sermo 1 in Nativitate Domini, 1, PL 54,190.

Két esemény hozhatja közel hozzánk ezt a misztériumot. Az egyik Sztálingrádban történt, 1942 decemberében. Az orosz hadsereg már áttörte a német frontot, és bekerítette a Sztálingrádban rekedt német hadtestet. Folyt az élethalálharc heteken keresztül.

Az ott levő német katonák egyike evangélikus lelkész volt. Ő mindig küzdött a hitlerizmus ellen, ellenezte a háborút, de behívták katonának és az orosz frontra küldték. Közeledett karácsony. A német katonák a földalatti pincékbe bújva harcoltak, már az életbenmaradás vagy megszabadulás minden reménye nélkül. Ebben a kétségbeesett helyzetben a lelkész szeretett volna mégis valami karácsonyi reményt önteni szakasza katonáinak szívébe. Jól tudott rajzolni, és titokban nekilátott egy karácsonyi kép megrajzolásához. A kép Máriát ábrázolja. Ott ül mezítlábasan, karjában a szunyókáló kis Jézus, arcát gyermekére hajtja és kezével védően öleli. Az anyát és gyermekét pedig, mintegy oltalmazóan, betakarja egy nagy fátyol. A kép bal oldalára a lelkész ezt írta: 1942, *Weihnachten im Kessel (Karácsony a katlanban)*. A jobb oldalára pedig nagy betűkkel a következő három szót: LICHT, LEBEN, LIEBE: fény, élet, szeretet. A sötét pincében is: Fény! A leselkedő halál közepette is: Élet! A háború gyűlölet-orgiájában is: Szeretet!

Amikor eljött a karácsonyest, a lelkész az egyik üres pincehelyiség falára függesztette a képet, gyertyát állított eléje, és odahívta a többi katonát. Mikor ezek meglátták a szelíd fénnel megvilágított karácsonyi képet, mozdulatlanul úgy álltak ott, mintha elkábulnak volna. Csak nézték, nézték ezt a tüneményt: a fényt a sötétségben, az élet reményét a halál mezsgyéjén, a szeretet üzenetét a gyűlölet közepette. Amikor végül a német hadtest feladta az ellenállást, akkor a lelkész hadifogságba esett, és elpusztult egy szovjet fogolytáborban. De egyik társának később sikerült a képet visszavinnie Németországba. Berlin egyik templomában helyezték el, és mind a mai napig odájának az emberek imádkozni. Talán nem véletlen, hogy abban a városban dőlt le 1989-ben a „gyűlölet fala”, ahol ezt a képet őrizték.

Sötét világunkba az Istengyermek hozta és hozza a fényt, az életet és a szeretetet. De ez a fény, élet és szeretet túlmutat e világon az Atyaisten felé, aki az ős-fény, ős-élet és ős-szeretet. Minden tőle indul ki, és hozzá tér vissza.

1906 novemberében történt a franciaországi Dijonban. Az ottani kármelita kolostorban haldoklott a Szentháromságról nevezett Erzsébet nővér. Még fiatal volt, alig huszonhat éves, de egy gyógyíthatatlan betegség már teljesen szétroncsolta szervezetét. Tudta, hogy nemsokára vár rá a halál, és készült az örök életre. November 9-én aludt ki földi életének gyertyája. Utolsó szavai ezek voltak: „Megyek a Fénybe, a Szeretembe, az Életbe!”

Ugyanazok a szavak, mint amelyek a sztálingrádi pokol karácsonyára íródtak, csak a nyelv és a sorrend más. Jézus „világosság a világosságból”, „élet” az „élő Istenből”. Ő „szerette övéit mindvégig, a végletekig” (Jn 13,1), mert annak „a láthatatlan Istennek” tökéletes „képmása” (Kol 1,15), aki maga a Szeretet.

Ezt ünnepeljük, hálás örömmel, karácsonykor, az Atya évében.

BALASSA PÉTER
író, esztéta

A béke: kötés

A hetvenöt éves Török Endrének

Babits írja, Kant: *Az örök béke* című kis művének fordító-kommentátoraként, 1918-ban: „Az ember, *manapság*, sírni és dühöngeni szeretne, mikor ezekről a témákról kerül szó... Itt pedig, mondja Kant, nem filantrópiáról van szó. Jogról van szó, kötelességekről és lehetőségekről...” Illetve: „...a békegondolat utópisztikus és kivihetetlen, az emberi ész matematikai bizonyossággal belátni nem képes. Mert láttuk, hogy ily ítélet... ránézve transzcendens. Mindaddig pedig, amíg ez teljes matematikai pontossággal bebizonyítva nincs — ahogyan sohasem lehet —: bármennyire nem hinnénk is az örök béke megvalósulásában, kényszerülünk annak (legalább halvány vagy távoli) *lehetőségét* megengedni. Addig azonban, amíg ez a lehetőség — bármily kicsike is különben — fennáll: alig megbocsátható bűnt követ el az emberiség ellen, aki ezt a lehetőséget kételyek kifejezése és hangoztatása által gyengíti... Mert a békegondolat megvalósulásának legnagyobb akadály a, hogy mindeddig az emberiség tömege nem *hisz* benne eléggé. Valóban: a hit már cselekedet! A pesszimizmus, mint Kant mondja, »maga hozza létre a bajt, melyet megjövendő.«”

Szigorú szavak ezek, Kant még szigorúbb, s az államjog, illetve a politikai filozófia fogalmi kereteibe helyezett szavairól. Mégis: ugyanitt Kant megnevezi és értelmezi a Gondviselés szavát is. A béke gondjának viselőjéről beszél, s ez elsősorban mindnyájunk gondjának viselése. Ám megfordítva is igaz: a gondunk sajátunkként való viselése a szabadságunk (felelősségünk) felnyitása, mely szeretetajándékul adatott, a súly és a nehézség: a gond szeretetajándékául. Istennek felelünk a gondunk viselésének — szabadságunk felszabadításának — módjáról és elmulasztásáról, vagyis kérdések és válaszok hangoznak el, majd újra kérdések. Mégsem jogi procedura ez. Isten és ember történő viszonya, a Biblia példája szerint is, a békekötés drámájáról, megszegéséről, lehetőségéről, elvesztéséről és reményéről is szól, s ez szigorú történet és irgalmas történet egyszerre. Az ítéletet meg-megújulóan fölülírja a szeretet, majd ez ismét eltöröltetik, megtöretik — az emberi lény gondjának rendszerinti félreértése, meghamisítása, elhazudása, vagyis a háborgás, a háborúság által. Az *öngyűlölet a másikban*, mely legtöbbször oly felülmúlhatatlan erőnek, a Gondviselés legnagyobb antagonistájának mutatkozik, a bennünk lévő

idegen sors „természeti” és konstrukciós hibájának: „de hiszen mindezt a nem-én csinálta, a nem-én akarta!” — mondogatjuk sokszor életünkben... Az emberi lény sajátos módon önmaga ellen visel háborút éensége által, amikor a Másik ellen támad. Holott Jézus kettős szeretetparancsának második tagja, mint a Deuterónómiumból származó idézet és interpretáció, így is fordítható az ötödik könyv héberjéből: „Szeresd a másikat (az idegent), aki (mert) ugyanolyan, mint te.” Illetve: „Szeressétek azért a jövevényt, mert *ti is* jövevények voltatok Egyiptom földjén.” Azért szeresd hát a jövevényt, mert fogoly, mert fogságból jön — a felszólítás a szabadításra irányul („szabadíts meg a gonosztól”). A gonosz nem a másik, hanem az önmagamban lévő gonosz (az izolált ego) kivetítése a másikra, az én fogságom kiterjesztése a másikra. Ez a háború. A bennem lévő idegen vár szabadulásra, békére.

A béke megkötése: Istennel, a szívünkkel, a mindenkori Másikkal, az idegen jövevényel, szigorú kötelesség, mely ugyanakkor az irgalom hatalmának reménye. Szigorú, mert a teremtetett lét megtartásának és a gond (el-)viselésének kötelességére, rákérdezhetetlen voltára apellál. Igazából felhívó és nem parancsoló. Nem külső hatalom(uralom), hanem belső, mert az Istentől szeretetajándékkal kapott lelkiismeret dolga. A lelkiismeret nem a büntudat állandóan megismétlődő fogságának, bénító, elszigetelő hatalmának színtere, ellenkezőleg: az öngyűlölettel való szabadulás, a vallomások megvilágosodás, az énünktől való megtartó elengedettség és a Ráhagyatkozás színtere. Azt a paradoxont élhetjük/-nénk meg benne, hogy az emberi lény méltósága és autonómiája: kapott ajándék, mely *mindig* „kapható”, de *nem* mindenre kapható...

A béke megkötése megfelel a Szövetség új és új megkötésének, a *circumcisio cordis*ban, s így az új és új kötések végül is: egy. A béke mint kötés ugyanakkor nem a tagolatlan egy-gyé válás, hanem ellenkezőleg: az Egy tagoltsága, a Sokaságot tartalmazó Egy, s mint ilyent, méltó összekötni a békét a szabadsággal, a szabadulás cselekménye által. A gyónás, ezáltal a legtágabb értelemben véve, az Egyház, az oikumené, a (poszt?)keresztény civilizáció és minden egyes *békességszerző* emberi lény csaknem utolsó reménye. Utolsó: vagyis *mindig* meglévő, mindig veszélyeztetett reménye. Lehetőségünk, mely a filantrópiát a szeretet szabadító megcselekvésével, vagyis a bűnvallomással írja fölül. Éppen *ez* és semmi más, ami megszabadít önmagunk idegenszerű fogságától, a kivetítő büntudat gonoszul ismétlő körforgásából. Amíg újra nem tudunk bűnt vallani, túl minden hamis exhibicionizmuson, épp a siralom és szégyen tengerébe merítkezve, és feloldódva a személyesség kuporgató félelmétől, túllendülve hát önmagunk állította börtönfalaink sötét matériáján, addig nincs, nem lehetséges békekötés. Önmagunkkal a másokban, önmagunkban a másokra hagyatkozás által. Hiszen békére *közöttünk* van szükség (vö. Lk 17,20-21.), inkább, mint valaha (és láthatjuk, akár Kantnál, akár

Babitsnál, akármikor akárkinél, mindig ez a bizonyos „inkább, mint valaha” az, amiben élünk), *mivel bennünk nincs meg. Bennünk és közöttünk — ugyanaz.*

A béke megkötése nem az összeolvadás, nem a tagolatlan egység, nem az Egynek való hamis és szolgai alárendelődés. Ellenkezőleg: a béke sohasem végállapot (talán épp ez a keresztény-zsidó közös teológiai félreértés, mely a békét *mindenestől* az eszkatológiába helyezi, holott a hangsúly talán mégis a krisztológiára, illetve a deuteronomikus szeretetfelhívásra eshetne). A béke nem az, ami örökkön beáll (persze ígéretként, az idők végezetén, az Országban feltétlenül), hanem *itt a földön* folytonos és természetesen folytonos háborússal szabdalts *történessorozat*; nemcsak a háborúknak van története, hanem a békének-békéknek is, sőt talán, a *látszat ellenére a béke az igazi történet*. Hiszen hogy lehetne története az ölésnek? Ez az, amiért *minden egyes ember* személyesen felel minden egyes emberért személyesen — a másikért, akivel békét *kell* kötnie, ha meg akarja tartani a földet s az életet, s ha az a másik ugyanolyan, mint én, azaz a felebarátom. Ez a feltétele, reménye annak, hogy *majd és aztán* „Isten legyen minden mindenben”.

A béke (elő)feltétele éppen hogy a különbség, az egyet nem értés, a dia-logus, a részlegesség, a másság elismerése, elfogadása, nem pedig pusztá eltűrése (ld: „tolerancia”). Elengedettséünk az egótól, akár a kanti értelemben felfogott önzéstől, akár Jézus megmegújuló *követelése* értelmében, hogy „hagyd el mindenedet, és kövess engem”, azt is jelenti, hogy a másikat *előre* engedjük, nem pusztán megengedünk neki ezt vagy amazt. Ahogyan alig értjük bűnvallomás és szabadság mély összetartozását, éppúgy alig értjük „inkább, mint valaha”, lemondás és szabadság mély összetartozását. Nem értjük az aszkézis szavát sem: eredetileg az ismétlődő *gyakorlást* jelentette, tehát cselekvést és nem egyszerűen a negatívtagadó értelmű megvonást. Ilyen értelemben a béke megkötése — paradox módon — *felengedés*, nem pedig hazug és rab összeolvadás. Nem felejtés, hanem jelenné tett emlékezés az irgalomra, mely nélkül nincsen jövőnk. A béke nem alvás, hanem ébrenlét.

Személylé transzcendálni énemet — ez a szabadító, semmit el nem hallgató, el nem rejtő, nem takargató bűnvallomás cselekedete, önfelülmúlás, de *nem* emberfeletti és nem is öngyilkos értelemben, ami méltóvá tehet a másikkal való béke megkötésére. Emlékezhünk Jézusnak az ökumenikusan értelmezett fölszólítására, a főpapi imában, amely az egység tagoltságában, mintegy fiúi dialektikában mondja el, *teszi meg* a békét: „Hogy mindnyájan egyek legyenek; amint te én bennem, Atyám, és én te benned, hogy ők is egyek legyenek mi bennünk: hogy elhiggye a világ, hogy te küldtél engem” (Jn 17,21). Ő ugyanis az Ő békéjét hozta nekünk.

„Menj békével!” Ezt csak akkor lehet mondani, ha előzetesen már megcselekedtük teljes lényünkkel azt a mondatot, félelem nélkül s azon túl, hogy: *én vagyok a bűnös*.

A békességről

— Az Úr békéje legyen veletek mindenkor!

— És a te lelkeddel!

Ezt a kívánságot vagy áldást minden szentmisén elmondjuk. De vajon a pap és mi, hívők tudjuk-e, mi az Úr békéje, amit kívánunk egymásnak? Sokféle béke van: békének nevezzük a háborúk közti időszakot, esetleg a hidegháborút, a rövidebb-hosszabb fegyverszünetet, a sztrájkokban, tüntetéseken, éles sajtópolemiákban megnyilvánuló osztályharc hiányát, férjek, feleségek és gyermekek goromba veszekedések nélküli együttélését, munkahelyi kollégák együttműködését, ha titokban nem szólnak meg és nem fúrják egymást, ha nem áskálódnak és nem törnek egymás pozíciójára. Mint ahogy az is béke, ha muszlimok és hinduk, arabok és zsidók, katolikusok és protestánsok vagy éppen dogmatikai kérdésekben éles vitát folytató katolikusok nem törnek egymás életére véres vagy jobb esetben csak vértelen harcban.

Érdekes, hogy köznapig gondolkodásunkban a béke inkább negatív fogalom. Mintha nem a béke, hanem a háború lenne az eredeti és elsődleges, a béke pedig csupán a háború hiánya, ellentéte.

Pedig keresztény hitünk szerint épp fordítva áll a dolog. Nekünk ugyanis az eredeti, elsődleges valóság Isten, Ő pedig a Béke. Ahogy Babits írja *Zsoltár gyermekhangra* című versében:

Ő az áldás, Ő a Béke,
nem a harcok istensége.

Nagy, süket és szent nyugalma
háborúinkat meg se hallja.

Ő nem az a véres Isten:
az a véres Isten nincsen.

Csendes ő míg mi viharzunk,
békéjét nem bántja harcunk:

Kard ha csörren, vér ha csobban,
csak az ember vétkes abban.

Az Úristen őriz engem,
mert az ő országát zengem.

Az Úristen örök áldás,
csíra, élet és virágzás.

Az Ő országát, a békét,
harcainkra süketségét.

Nem tévesztjük-e gyakran össze Isten békéjét a pusztá háború- és harcnélküliséggel? Én személy szerint az utóbbi egy-másfél év alatt különös élményeken mentem át, s ezek hatására mintha kezdenék megsejteni valamit Isten békéjéből, amely „örök áldás, csíra, élet és virágzás”.

1997 nyarán életveszélyes sérülést szenvedtem: két hónapig kórházban feküdtem eszméletlenül, élet és halál között, s az orvosok az életveszély elmúltával sem biztatták túl sok jóval a családomat: „Úgy látszik, Zoltán életben marad, de az agya maradandóan sérült, ép elméjét bizonyára soha nem nyeri már vissza, s

ha netán mégis, életének hátralévő részét — pár hónapot? pár évet? — tolókcocsiban, magatehetetlenül fogja majd leélni.”

Hihetetlen és ízléstelen dolognak tartottam volna, ha valaki két-három évvel ezelőtt azt jósolja nekem, hogy egy súlyos szerencsétlenség következtében majd elveszítem a jobb karom és vállam, hónapokig lebegek élet és halál között, de aztán valamenynyire mégis felépülök, s ebben a félnyomorék állapotban kapok majd ízelítőt Isten békéjéből. Pedig — bármennyire hihetetlen — valami ilyesmi történt velem.

Tudom, némelyek ízléstelenségnek vagy talán egyenesen gőgnek tartják, ha azt hallják valakitől, hogy több szeretet, türelem, megértés és jóság költözött a szívébe, azon meg felettébb csudálkoznak, ha azt hallják, hogy az illető épp egy nagy szerencsétlenségtől lett jobbá, s költözött a szívébe Isten békéje.

Pedig én valami ilyesmit érzek. Azelőtt, a szerencsétlenség előtt, összesen talán két embernyi lény volt, akit — ha nem is isteni és szent —, de legalább tiszta és őszinte szeretettel szerettem: Julit és Katát, az én kedves, jó és szép kislányaimat (szerelmes szívemnek gyönyörű magzatit — mondanám, ha nem az apjuk, hanem az édesanyjuk volnék, és Arany János nyelvén tudnék beszélni). Másokban mindig találtam kivetni és gáncsolni valót, hibák, fogyatékok bosszantó tömegeket, s persze a lányaimról is tudtam, hogy nem tökéletesek, de emiatt őket mégsem szerettem kevésbé. Valami olyasmit éreztem és érzek irántuk, mint Petőfi Sándor Szendrei Júlia iránt:

*„szeretem erényid tiszta sugárzását,
szeretem hibáid napfogyatkozását.”*

És ami felettébb különös, a szerencsétlenségem után egy ideje mintha kezdenék másokra is ilyen szemmel nézni. Persze nagyon messze vagyok attól, hogy gyengéd, atyai szeretettel szeressem minden felebarátomat, de mégis úgy érzem, mintha erősödnének bennem a tiszta — és szent? — szeretet érzései. Az meg a legnagyobb talány, hogy miért éppen most nyílik előttem ez az út (amelyet persze Isten útjának gondolok — imádkoztam is érte so-
kat, amikor még buzgón zsolozsmáztam:

*Utaidat, uram, mutasd meg nekem,
és ösvényeidre taníts meg engem).*

Végbement bennem még egy másik különös változás is mostanában, lábadozásom idején. Megszabadultam régi, megszokott gátlásaimtól, és jóízűen, élvezetesen tudok beszélgetni a legkülönbözőbb emberekkel. Belső békességem tisztulásához talán ez járult hozzá a legerősebben. Azelőtt gyakran határozott nehézséget okozott az emberekkel való érintkezés. Ennek mélylélektani okai-
val (kisebbségi érzés? gőg? közömbösség? nárcizmus?) egyáltalán nem voltam soha és most sem vagyok tisztában, de azért valamilyen magyarázatot próbáltam keresni kínzó problémámra, és „meg is találtam” túlzott filozófiai-teológiai érdeklődésemben. Ha

engem a kegyelem, a Szentháromság, a megváltás, a bűn és az erény, a szabadság és a determinizmus, a világ teremtett vagy teremtetlen volta és hasonló kérdések izgatnak, meg mindaz, amit ezekről a nagy kappadókiai atyák, Augustinus, Aquinói Szent Tamás, továbbá Descartes, Kant és más modernek tanítottak, akkor hogyan találhatnék közös témát azokkal (s ők vannak túlnyomó többségben), akiket leginkább a háztartási gondok, a bér- és árkérdések, a futballmeccsek, a tévé szappanoperái és más effélék érdekelnek? Magányra vagyok ítélve, gondoltam azelőtt, mert hozzám hasonló, emelkedett gondolkodású emberre nem könnyen találhatok.

De talán nem is a tavalyi szerencsétlenség okozta személyközi kapcsolataim javulását és belső békém mélyülését. Inkább most kezd hatni a szemlélődő imádság, amelyet 1992 nyarán kezdtem el gyakorolni Jálcs Ferenc atya irányításával. Amikor szemlélődő imádságot végzünk, akkor nem szöveges imákat (például zsoltárokat) mondunk vagy énekelünk, nem is bibliai szövegekről (mondjuk, evangéliumi perikópákról) elmélkedünk, hanem megpróbáljuk komolyan venni, hogy Isten fölötté áll minden emberi szónak, gondolatnak és éneknek, s közvetlenül az ő valóságával próbálunk kapcsolatba kerülni önmagunk kiüresítésével. Terveinktől, gondjainktól, érzelmeinktől igyekszünk megszabadulni, hogy megtisztult, kiüresedett lelkünket maga Isten vehesse birtokba. Ezért a lelkigyakorlaton egy hétig teljes szilencium volt, s minden nap hat-hét órán át gyakoroltuk a teljes csendet: némán térdeltünk egy imazsámolyon vagy ültünk egyenes háttal egy széken, s mindössze annyit tettünk, hogy a lélegzés ütemére figyelve kilégzésre — némán — „Jézust”, belégzésre — ugyancsak némán — „Krisztust” mondtunk. Jálcs atya szemléletes hasonlattal a következőképpen magyarázta a szemlélődő imádság értelmét: képzeljük el, hogy Isten lelke — amely „a Béke”, valamint „örök áldás, csíra, élet és virágzás”, szeretne repülőgépként leszállni a lelkünkre, hogy birtokba vegye, ám mi annyira tele vagyunk a saját gondolatainkkal, gondjainkkal és vágyainkkal, hogy a Szentlélek repülője tisztas távolságban csak körözni tud fölöttünk, mert bármennyire szeretne, nem tud leszállni, mert sehol nem talál egy talpalatnyi helyet sem, ahol landolhatna.

Adja Isten, hogy az ő békéjét, amely minden értelmet felülmúl, egyre jobban megízlelhessük és befogadhassuk.

ESTERHÁZY PÉTER
író

Mondatok b. hívószóra

Amiképpen a szeretetnek semmi köze a „Szeressük egymást gyerekek” nyáladzásához, azonképp a békesség sem nyugi és relaxa; nem szieszta, nem délutáni pótszundi. (Bár... a szólásmondások gyakorlatiasabbak, már-már cinikusak: Süketnek, vaknak, némának kell lennie annak, aki a békét akarja.)

✱

Ki akar viszályt, háborút, békétlenséget? Bár... ha *senki* nem akarja, akkor miért is van *mindig*?

Ha rajtam múlna, természetesen sosem volna háború. Bár... A szomszéd levágván bokraink hozzá átnyúló ágait, azokat rendre visszadobálja hozzánk. Szóba nem hozhatom, mert olyan, mintha nyilvánosan lehülyézném, egy ideig elpucolom, aztán megunom, és visszahajigálom a földön. Nem ez a háború? A viszonthajigálás lefoglalja egész lényemet, árgus szemekkel figyelek, s ha látom, hogy támad, rohanok a gallyakhoz, és vissza. Néha fönnakad a bokron, ezt döntetlennek veszem. Mindezt egy idő után túllontúl nevetségesnek találom, de hiába. Nem lelem nyugtom. Újabb idő elteltén mégis meglelem. Nehéz megmondani, miért. Attól tartok, leginkább azért, mert olyan kicsi dologról volt szó. A kár, ha egyáltalán volt, elhanyagolható; a presztízs-kérdések valóban nem érdekeltek. De mi van, ha nem elhanyagolható? Ha például a telekhatárra építkeznek? Akkor vagy kard ki kard, s ezért nincs béke, vagy beletörődöm, de ezt már nem szabadságból teszem, hanem kényszerből, vagyis a megaláztatásba törődöm bele, s akkor ezért nincs béke.

✱

Sokszor hallok acsargó hangon: Az én szívemben békesség van. Acsargón vagy kenetteljesen.

✱

Jobb távolról szeretni, mint közelről gyűlölni.

✱

Van a békesség fogalmának egy gyakorlatias értelme, ami nem a jóval vagy az igazzal van párban, hanem a kellemessel. Valaki például nem jó vagy igaz ember, hanem kellemes. Nem kell erre legyinteni, ne feledjük: a kellemes az kellemes, mindenesetre kellemesebb, mint a kellemetlen.

✱

Ahogy a jólneveltség sem semmi; valami az, csak épp könnyen

előfordulhat, hogy az igaz, a jó, a valóságosság formája a neveletlenség, a kellemetlen. A békétlen.

✱

Egyébként a karácsony nem a béke ünnepe, hanem a szereteté. Vagy a szeretet tartalmazná a békét?

✱

Korbáccsal a kezében, a templomban: mi volt akkor Krisztus szívében?

Egyáltalán: azt nem lehet mondani, hogy Krisztus különösképpen békés ember lett volna. Kifejezetten kereste a bajt, rendre meg is találta. Meg akarta változtatni a világot, ezt békésen, vélhetően, nem lehet.

✱

Lehetséges, hogy valakiben belül béke van s körötte békétlenség? Lehetséges, hogy az én békém és a te békéd egymással viszályban állnak? Tán a békének is közös nevezőt kell keresni? Vagy a békeség eleve magában foglalja a másikkal való békét? És ha telekhatárra építkeznek? Ha templomban pénzt vált? Van magányos béke?

Van bennem nyugodtság, kiegyensúlyozottság, higgadtság, de én nem békeségre törekszem. Az inkább következmény volna. Megértésre már inkább törekszem, *szeretek* megérteni valakit.

Ha nézem, mi van a szívemben, többnyire nem tudom. Nem látok én semmit.

Talán valami sóvárgás, nehéz sóvárgás. Ritkán — tulajdonképpen elképesztően (illogikusan) sokszor! — ujjongás. Szerelem.

✱

A békeség látható, a békeségszerzők láthatatlanok.

KÁNTOR LAJOS
irodalomtörténész

Fény és rend

*Világolj hát, világom, / világolj életemben, /
fényednél a világon / a rendet megteremttem.*

Szabédi László

Esélyét a meghallásra, a meghallgatásra eleve kicsire méretezi az, aki írásban, nem pedig élőszóban vagy képen fogalmaz; hát még ha versekhez tér vissza, azok magyarázatával próbálja világi ige-hirdetését indítani, nyomatékosítani, távol tartva magát régi és új pártprogramoktól. Az idézett négy sor, az idézett költő 1946-ban, Erdélyben lényegében pártsemlegesnek mondható (52 év telt el a *Csillogj, Margitka* megszületése óta, pontosan annyi idő, amennyit Szabédi embertársai között töltött), költészetét, prózai írásait még nem hálózták be egy mindenhatónak hirdetett ideológia tételei, hét-

köznapi következményei. Ifjú házas, a maga módján szerelmes férfi vallomásában villan fel a „világolj hát, világom”, korántsem véletlenül utalva az *Ómagyar Mária-siralomból* ismert figura etymológiára. (Jellemző Szabédira, hogy az *Énekek éneke* tömény érzékiségével szemben ő egy szerelmes versben is a rációt hívja segítségül, a régi szeretőket kutató-felhánytorgató hitvest filozofikus érvekkel akarja megnyugtatni — nem ravaszságból, hanem tökéletes meggyőződéssel igazáról, az emberi sorsot és a világ rendjét illetően.)

Az idézett Szabédi-sorokban a „világolj”, a „világom” és a „világon” mellett a „fényednél” szóra kell felfigyelnünk, különösen az előző szakaszok ismeretében. Amikor arról beszél, hogy „véget ért a vaksötét gyerekkor”, vagyis az ifjú világra-tárulkozása elkezdődött, a történelmi kort is felvillantja:

*Ragyogott a halál is, / akik öleltek, ölte, /
a dolgok irreális / fényekben tündököltek.*

A fényekről való filozofálás, mondhatni: világértelmezés itt kezdődik, itt kapcsolódik majd össze a „világolj” kérésével:

*Fényekben tündökölt a vad titok,
hő szemem nem látott: világított.
Fénye kihunytt már, a világ sötétebb —
de a sötétben fényleni lát téged!*

*Csillogj, Margitka, tennen
fényeddel csillogj fennen,
fényeddel segíts engem
az igaz úton mennem.*

*A bűvész istent, aki semmiből
 eget és földet és embert bűvöl,
detronizálja már az érett férfi,
ki a világot nem teremti, érti.*

És itt jön a négy verszáró sor, a mottóban idézett „Világolj hát, világom” s a rendteremtés reménye. Amiben az unitárius hagyományokat jól ismerő, Strasbourgban és Kolozsvárt teológiai tanulmányokat folytatott, párhuzamosan pedig francia materialistákat olvasott költő szól — nem csupán a szeretett nőhöz, hanem kortársaihoz is, a második világháborút követő, még az emberiség bizakodásával telített atmoszférában.

Mi köze mindennek a mához, 1998 karácsonyához? A belső-külső béke megteremtésének lehetőségéhez, illetve a sokkal lehetségesebbnek mutatkozó veszélyekhez, új háborúskodásokhoz? Bennem természetesen az utóbbi hónapok (de mondhatnám: évek) munkája dolgozik tovább: egy Szabédi Lászlóról és a korszak erdélyi, Kárpát-medencei történelméről írt könyv utómunká-

latainak heteiben szinte minden hívó szóra egy Szabédi-idézet bukkan elő. Vállalva elfogultságomat, talán mégsem kell elfogódtnak éreznem magam. Szabédi ugyanis a lényegről beszél, és ebben az eltelt félévszázad, sőt az előző századok, évezredek szinte csak ismétlik önmagukat. Mi másról van ugyanis szó, mint hogy valamilyen fénynél saját világunkat, az adott világban a rendet megteremtsük? A megidézett versrészletek pedig pontosan irányítják figyelmünket a fényre, a fényekre. A karácsonyiakra — a belsőkre és a külsőkre. Hegyek közt megbúvó, tetőszerkezetüket még őrző, apró ablakú kis házak kiszűrődő fényeire (egy Tordaszentlászlóról Kolozsvárra elszármazott festő, Györkös Mátyi Albert képein lehet találkozni velük), no meg a másik végleten a világvárosi bevásárló központok fényárban úszó belső tereire, a műjégpályákra és éttermekre, éjszakai mulatókra.

Hol a boldogság mostanában? — kérdezhetjük ugyancsak magyar lírabeli kérdéssel, a leghíresebbek egyikével, tudva eleve azt, hogy a „barátságos meleg szobában” jóval több értelmű ma, mint volt másfél évszázaddal ezelőtt. Egy dolog azonban számomra bizonyos: a vakító fények nem feltétlenül a boldogság jelei, biztosítékai, hordozói. Az elektronika és az eltömegesedés századában, ezredfordulóján külső fényekkel bombáztunk, amelyek gyakran belsőnek hazudják magukat — lásd a televízió (rém)uralmát. Mondom ezt súlyosan megrontott tévénézőként, aki estéinek-éjszakáinak jelentős hányadát a képernyőre tapadva tölti. És aki tudja, hogy a „Mall” — az új Mammon — nem korlátozódik Amerikára, behatol a mi kelet-közép-európai életünkbe is.

De a Fényként megnyilatkozó Pénz árnyékában jó volna megőrizni valamit századokra-ezredekre visszanező hagyományainkból, erkölcsi normáinkból, ami például olyan szavakhoz kapcsolható, mint *család, gyermek, közösség, együttlét, környezet, nemzet*. Természetesen nem azt hirdetem, hogy éljünk jászol-közelben, zsúfódeles házikóban, gyertyafénynél vagy petróleumlámpa világánál, ám azt igenis hiszem, hogy gyerekek-felnőttek nagyobb örömet adna az együtt-játszás, együtt-tanulás, együtt-olvasás, mint a tetemes anyagi áldozattal megvásárolt, szépen-drágán becsomagolt üzleti ajándék. Hiszem azt, hogy a pedagógust nem helyettesítheti semmiféle csodás internet. És vallom, hogy a közvetlen környezet, a szűkebb és tágabb család, a szomszédság, a szülőfalu vagy szülőváros emberi kapcsolatokban kifejeződő megbecsülésénél nincs értékesebb, tartósabb hírnév. Így épül a nemzet is, valóságosan, nem pedig politikai jelszavakban — amelyek akarva-akaratlanul a gyűlölet csíráit hordozzák magukban. Emberrileg megélhető, ember-méretű internacionalizmus pedig — bármennyire utópisztikusan hangozzék ez a 2000. év küszöbén — szintén a kisközösségek, mindenekelőtt a család értékrendjének őrzése, feltámasztása révén képzelhető el.

Ma távolodóban vagyunk mindettől. De a boldogságtól, a belső fényektől is. Ha a harmadik évezred elején nem változnak az ún. trendek, olyan „rend” fog születni, amely végképp elfelejti a költőket, az álmodozókat, a Gyermekeket. Madáchnak lesz igaza — anélkül, hogy még emlékeznének a nevére.

Legalább karácsony táján gondolkozni, szólni kell félelmeinkről — hogy ne úgy legyen!

A karácsonyi narratívák természetéről

KÉZDI BALÁZS
pszichológus, pszichiáter

Korunkban és kultúrkörünkben a karácsonyi ünnep *jelentőségét a jelentés komplexitása* hordozza magában. (A komplexitás fogalma csupán intuitív kapaszkodó annak kifejezésére, hogy valami túlságosan összetett, bonyolult és belsőleg tagolt dolog. Annyira az, hogy meg kell elégednünk ezzel a felismeréssel, és lemondhatunk a meghatározás, a definíció megnyugtató aktusáról.) Az ünneppel kapcsolódó jelentés-halmaz többértelműsége nemcsak azért válik jelentőssé, mert — például — nem hívők vagy nem keresztények számára *is létezhet karácsony mint együttes élmény*, hanem mindinkább azért válik fontossá számunkra, mivel egyedi létezésünk és annak folyamatosságának pszichikus reflexiójában, mely önazonosságunk fundamentuma, az ünnep (szinte kizárólagos formában a periodikus ünnep) — *kontextus*. Azaz olyan *jelentéstulajdonítási keret*, amelyben önmagunk állandósága (folyamatossága), változása (személyes identitásunk ciklusok során történő újradefiniálása) megélhető és többé-kevésbé megérthető. Karácsony, mint kontextus, kultúrkörünk sajátosságának köszönhetően, kiváltképpen hordozza magában a *lehetőséget* a személyes narratívák át- és újaszerkesztésére, s egyben ennek *kényszerét is* azok számára, akik vállalják ezt az ünnepet a maga határtalan meghatározottságában. Akinek van karácsonya (az ünneppel kapcsolódó tapasztalata), annak van személyes karácsonyi narratívája, s ezek a személyes elbeszélések a folyamatosság és változás erőterében újra- és átszerkesztődnek, összehasonlíthatóvá válnak, vagy egyes toposzai helyet cserélnek (mivel jelentőségük az idő folyamán megváltozott), — s mindez a történetyszerkesztés szabályai szerint bonyolódik életük során.

A karácsonyi ünnep, mint kontextus jelentőségét növeli az is, hogy identitásunk nem csupán a személyes azonosság és folyamatosság szubjektív érzésének megléte, hanem egy *közös világgép azonosságában és folyamatosságában való hittel* párosul. Így a karácsonyi összetett (komplex) jelentéshalmaz nemcsak az egyedi és

az ünnephez kapcsolódó narratívák sokféleségét és változékony-ságát eredményezi, hanem a karácsony egy csoporthoz való tartozás artikulációs keretét is létrehozza a periodikus ünnepek általános kulturális funkciója révén. A periodikus ünnepek, a karácsony pedig különösképpen, nemcsak belesimulnak egy adott kor és kultúra folyamatába, történésebe, szövetébe, hanem mintegy sűrített formában meg is jelenítik azt, sajátos szimbólumok és összetett jelrendszerek (kódok) révén. A karácsony például nem csak azért nem „tisztán” keresztény vagy vallásos ünnep, mert eredete szerint a kereszténység előtti korba nyúlik vissza, s ez a tény a mai manifesztációkban is kifejeződik mint hagyomány (evés-ivás, karácsonyi kulináris szokások, ünnepi ételek rendje stb.), hanem a szekularizáció eredményeként, megfelelően az individuáció és elidegenedés trendjeinek, a konzumálás ünnepévé is vált. (A társadalmi közbeszéd az „ezüst” és „arany” vásárnapokról szól, s nem adventi vásárnapokról.) Ezek alapján mára kérdésessé válik, hogy karácsony kontextusa erősíti-e identitásunk említett attribútumának létezését, azaz a közös világkép azonosságában és folyamatosságában való hitet. A karácsonyi ünnep napjainkban sem mint kontextus, sem mint jelentés-halmaz nem teszi lehetővé kultúránk alapvető mintázatának felismerését, megragadását, mivel annak leglényegesebb tulajdonsága az, hogy nem előregyártott tervek és nem valami előre meglévő ideák rendszeréről van szó. Inkább arról, hogy a kultúra meghatározói magán a kulturális rendszeren belül találhatók, azaz egy önfenntartó és önmeghatározó folyamat az, amely az ünnepet létrehozza, és amelyet csak magából lehet magyarázni és megérteni.

Ezek után kérdésessé válhat, hogy a karácsonyi ünnep kontextusa, amely korunkban egyre inkább az individualitás, a személyes identitás narratíváinak artikulációját segíti a csoport vagy közösségi afirmációval szemben, alkalmas-e még olyan konstrukciók létrehozására, mint amilyen például az, hogy ez az ünnep a „béke ünnepe”? Azt hiszem, ha a béke metaforáját az individuum életvilágára vonatkoztatjuk, akkor igen. Ha abból indulok ki, hogy „akinek nincs ünnepe, az nincs is”, akkor mindenki, akinek van karácsonyi tapasztalata (van karácsonya), alkalmassá válik az ünneppel kapcsolódó narratíváit a béke metaforájának keretében konstruálni, ha elbeszélései a *születéssel* és az *anyával* való összefüggésekben bontakoznak ki. Erre már azért is van esély, mert kultúrkörünkben a karácsonyi tapasztalat megszerzése, e tapasztalaton nyugvó narratíváinknak (személyes karácsonyi elbeszéléseinknek) megszerkesztése, átszerkesztése és újraserkesztése párhuzamosan fut a családi, ezen belül és ezen kívül pedig, az *anyával* kapcsolódó beszédeink kialakulásával, formálódásával. Karácsonyi történeteink mindig családi történetek is, ebből következően pedig az édesanyával, az anya-figurákkal kapcsolatos élmények feldolgozásának módja. Személyes békénk élménye nem ala-

pulhat máson, mint anyánkkal kapcsolatos történeteink vég nélküli elbeszélésén. S mivel a karácsonyi ünnep mindenekelőtt az anyák (és helyettesítőik) kreativitásán keresztül válik azzá, ami, karácsonyi narratíváink magukban foglalják a béke metaforájának szöveget szervező lehetőségét. Karácsonyi elbeszéléseink tartalmi változásai személyes élettörténetünk élménytelt eseményeihez kapcsolódnak. Az ünnep kontextusa, jelentéstelítettsége létrehozhatja mind az öröm, a várakozás, a találkozás pozitív élménykonstellációját, mind a hiány, a veszteség, a szomorúság és a bánat elbeszéléseit. Amennyiben karácsonyi narratíváink elbeszélhetők, mindig magukban foglalják ezt a kettősséget. *A karácsonyi béke e kettősség feloldásával jöhet létre.* Karácsony kontextusában egyedülálló módon beszélhető el személyes identitásunk. Jó azoknak, akiknek megadatott az ünnep kegyelme.

(E gondolatok megfogalmazásakor két nappal vagyunk túl édesnyámtól vett végső búcsúinktól. Utolsó napjaiban többször firtatta: messze-e még a karácsony? Ő olyan volt, aki egész évben erre az ünnepre készülődött. A magam karácsonya ebből az együttes élményből származik.)

A béke ünnepe egy békétlen világban

KINDLER JÓZSEF
közgazdász

A béke ünnepét, a karácsonyt, a rideg történeti nyilvántartás szerint a 4. század elejétől ünnepeljük december 25-én. Ez azonban szinte közömbös, hiszen a karácsony számunkra valóban a béke ünnepe, és ilyenkor egybemosódnak a múlt és jelen idő korlátai. A történeti merengés szintjét is felfüggeszthetjük, mert a béke karácsonykor az *idealizált jó világ* képét hozza elénk, és valósítja meg — legalább egy napra. Erre a *tökéletes* napra, itt Európában is, a helyi hagyományoktól függően másképpen gondolunk, és eltérően éljük meg. Az angoloknál a „merry Christmas” valóban inkább *vidám* karácsonyt jelent, míg nálunk és általában Közép-Európában, a *boldog, meghitt, családi* ünnepet. Kétségtelen tény viszont, hogy a karácsonyt, a béke ünnepét — miként ezt a Vigilia is hangsúlyozza — „napjainkban egyre sokasodó veszély fenyegeti”, s ezért célszerű ezeket a „veszélyeket” észben tartani, figyelemmel az ünnep igazi mivoltára.

Történeti visszapillantással kezdve Augustus császár hosszú uralkodása, Kr.e. 27—Kr.u. 14., a béke és az újjászervezés korszaka volt, és ebben a korban született Jézus Krisztus. Manapság viszont csupán a felszínen mozgó és látók észlelnek valamiféle pozitív „haladást”. A világhírű magyar építész, Makovecz Imre

¹Mihez lehet elég egy évszázad? Magyar Nemzet, 1998. okt. 22.

reméli egy rövid nyilatkozatában, hogy „katasztrófák nélkül ennek az embertelen, pénzéhes hatalmi tébolynak *bealkonyul*, s talán egy eddig ismeretlen *kegyelem* folytán az emlékezet is kitisztul”.¹ Ebben csak bízni lehet — és remélni. De a *tények* egyelőre maradnak, miként azt az *Új Ember* számomra megdöbbentő dél-amerikai körképe is mutatja az egyház szerepét felvillantó *Harc a szégyenség ellen* című írásában. Más szóval a béke szerepe attól függ, hogyan értelmezzük, mert más a *nyugtalan béke* és más a *karácsonyi béke*, amit tulajdonképpen csak családi körben lehet elképzelni, s ezt is napjaink Magyarországon legfeljebb egy napig.

Ezek után a nem túlságosan biztató bevezető gondolatok után térhetünk rá a Vigilia kérdésére: „hogyan lehet igazabb, teljesebb békét teremteni részben saját belső világunkban és magánéletünkben (család, rokonok, jó barátok), részben a társadalomban, Magyarországon és a világban?” A válasz megnyerően egyszerű: az *igazi béke* megteremtését *saját benső világunkban* kell kezdeni, és azután — ahogy lehet — mehetünk a család, rokonok, jó barátok felé. Magyarországon és a világban az *igazi béke* megteremtése ma még sajnos illúzió. Ezt az állításomat fogom röviden megvilágítani.

1. A *saját belső béke* megteremtése az első és nélkülözhetetlen lépés a család békéje felé, mert e nélkül legfeljebb csak színlelt, átmeneti béke érhető el. Az *igazi belső béke* megteremtéséhez *transzcendencia* kell, mert egyébként reménytelen, önmagába záródó és kételyekkel teli átmeneti békéhez juthatunk, ahogy ezt körünkben megtapasztalhatjuk. Az individuális szintű békességet a transzcendencia lehetőség, vagyis Isten tételezésével érhetjük el. Korábban ez a tételezés szervesebben és szinte magától értetődően épült bele mindennapjainkba. Hazánkban éppen fordított folyamatnak vagyunk tanúi és részesei: a *család* kiszorul napjainkból, az individuális szint önmagáért van s nem egy *teljesebb egész részeként* szemléltetik. Hogy ez mennyire így van, azt jól mutatja a család széttzilálódása, a teljesebb, szerves egységből való kiszakadása. A család nem tagozódik be a rokonok, jó barátok, még kevésbé a társadalom és a világ szövetébe, hanem — jó esetben is — megmarad önálló egységként, de szerves kapcsolódás nélkül. Jól mutatja ezt napjaink szétesése, a család a nehezen megteremthető környezetben, a sajtó és más tömegre ható médiumok által befolyásolva roppant nehezen válik egységgé. Ami azelőtt megnyugvást és biztonságot adott, mert az első szinten rokonok, a második szinten pedig a jó barátok szerves és természetes közösségében létezett, most kiszakadt ebből a megtartó, megőrző szövetékből.

2. Korunk, minden kétséget kizáróan: „*Gazdaságkor* — írja egyik kitűnő írásában Czákó Gábor² —, melynek kihívásai gazdaságiak, a megoldások nemkülönben, logikus céljuk az emberi közösséget gazdaságképletté szervezni,” s ennek egyenes következménye, hogy az ember eszközzé válik a gazdaság szolgálatában,

²Czákó Gábor: *Mi a helyzet? Gazdaságkor titkai*, IGEN Egyesület, 1996, Bp, 18.

s akár fel is áldoztatik, miként ezt napjaink magyar valóságában közvetlenül is megtapasztalhatjuk. Ez a gazdaságkor zilálta szét, atomizálta világunkat és még az egyházba is beosont, miként ez a magyar válságból éppenhogy ocsúdó hazai nézetekből több-kevesebb nyíltsággal is kiviláglik. Világunk tragikus kettősséget él meg: a globalizáció csak a *materiális javak* bővületében élő, egyébként az emberek döntő többségének *látszólag* megfelelő univerzumot vetít elénk, míg a *saját élet* folyamatossága megszakadt. Jó esetben megmarad az intenzív családi élet, de már csak rokonok, jó barátok nélkül, akikkel a kapcsolat legfeljebb a napi gondok vagy örömök felszínes megbeszélésére korlátozódik. Hol van itt a *teljesség*, az ország és a világ valóban együttérző, legalább őszinte, tárgyalás szintű megbeszélése? Ebben a tekintetben az októberben nálunk járt amerikai David C. Korten professzor szavai lehetnek mérvadóak:³ „Valójában a globális kapitalizmus az, amely visszafordítja a bolygónkon lezajlott biológiai és társadalmi evolúciót, és nagyon kezdetleges múltba visz vissza bennünket, miközben egy új jövő felé kellene haladnunk. Olyan jövő felé, amely nagyon is különbözik mindattól, ami a múltban volt, olyan jövő felé, amely nagyobb mértékben használja fel a környezetbarát technológiákat, és felismeri az egyes közösségek egymástól kölcsönös függését: a globális tudatosságot, a Földünkért érzett felelősséget, az élő bolygóval való közösséget helyezi előtérbe.” A kiáltó ellentmondás tehát a gazdaságkor dilemmája: a nagyon kezdetleges múltba való visszamenetel, miközben egy új jövő felé kellene haladnunk. Ezt érezzük mindennapjainkban — talán kevesek kivételével — ösztönösen is. S mert világunkból kivonult a transzcendencia, ezért világunk szétesett.

3. „A szolidaritás társadalmi erény, ami az evangélium mindenki iránti szeretetparancsából fakad. Amikor ez a szeretet a leggyengébbek és leghátrányosabb helyzetűek iránti igazságosságra indít, akkor az egyház társadalmi tanítása a »szegények mellett meghozott döntésről« beszél. Vagyis röviden: a gazdaság játéktér a keresztény szeretet és igazságosság számára, és a szürke hétköznapiakat az istentisztelet, azaz a liturgia teszi teljessé” — írja Robert J. Keller domonkos.⁴ Nem csavarható meg a mondat: *a gazdaság a játéktér a keresztény szeretet és igazságosság számára s nem fordítva* van. A „szürke hétköznapiakat” pedig az istentisztelet teszi teljessé — íme a helyes értékrend és a „szürke hétköznapiok” beemelése a teljességbe. Miért csodálkozunk azon, ha ennek hiányában életünk nem lesz teljes és legfeljebb a tétova hétköznapiok szintjén reked meg?

4. Elemi szinten kell tehát kezdeni az újjáépítést: az őszintén hívó családdal. Ezért nem elegendő a formális család, amelynek nincs transzcendens összetartó ereje. De hol vagyunk ettől? A karácsony tehát egyre inkább beszűkülő, de felszínesen a családot

³Van alternatíva,
Beszélgetés David. C.
Kortennel, Magyar
Nemzet, 1998. okt. 24.

⁴Keller, Robert J.: im:
Hellyer, Paul: *A globális
pénzügyi válság
túlélése*, Utószó:
(Megjelenés alatt.)

⁵II. János Pál: *Átlépni a remény küszöbén*, Joseph Laux Kiadó, 1994.

előtérbe helyező idealizált ünnep: a béke ünnepe egy békétlen világban.

És mégis: emeljük ki magunkat a részvétlenség, az önzés világából s tegyük magunkévá II. János Pál⁵ pápa szavait: lépünk át a remény küszöbén, köszöntve mindig reménnyel és bizakodással a múltat és jövőt összefogó karácsonyt — dicsértessék a Jézus Krisztus.

KOPP MÁRIA
orvos, pszichológus

Békesség óhajtás

Ha megkérdezzük bárkit, mit tart a legfontosabb értéknek, az első között fogja említeni a családi harmóniát, a nemzetek közötti békét. Mi az oka mégis, hogy ez az óhajtásunk olyan sok nehézségbe ütközik, hogy a világ a családok, az egyes társadalmi csoportok, a nemzetek háborúságaitól hangos? Mi lehet az oka, hogy Magyarországon a szabadság először is nem rendet szült, hanem békétlenséget, haragot, egykori barátok, fegyvertársak közötti ellenségességet? Mi történt 1989-90 után, hogyan robbanhattak szét családok, baráti körök, gyermekkori kapcsolatok éppen a szabadság megújult légkörében? Könnyű együttműködni, együttérezni addig, amíg van közös ellenség — a szabadságharcok, forradalmak felszabadító mámorát éppen ez a félelmeinken, szorongásainkon túllépő, mindennél fontosabbá váló összetartozás élmény, közös szabadságélmény adja.

Sokkal nehezebb megőrizni az együttműködést, ha nem valami ellen, hanem közös célokért, a békesség, a harmónia érdekében szerveződünk. Volt erre is példa, a magyar újjáépítés 1947-ig: a II. világháború megrázkódtatása, krízise után egyértelműen mozgósított az újjáépítés, a talpraállás. Mi a jó együttműködés mércéje a 21. század küszöbén, amikor annyi magasztos eszme fordult ki önmagából, legszebb szavainkat, mint a béke, közösség, szabadság, egyenlőség végzetesen lejáratták.

Az emberi kultúra, művészet és tudomány eddigi eredményeinek ismeretében újra és újra meg kell fogalmaznunk, hogy a mai feltételek között hogyan biztosítható az emberiség túlélése, hogyan működhetünk együtt a személyiség érettségét elősegítő jövőkép alakításán saját magunk, közvetlen környezetünk, nemzetünk és ezen keresztül az emberiség számára. Jellemző, hogy miközben a depresszióról könyvtárnyi irodalom születik, a béke, a boldogság, a türelem fogalmak nem szerepelnek a pszichológiai, orvosi, de még számos filozófia lexikonban sem. Az ember és környezetének harmóniája, amelyet Platón az ideák szemléletével azonosított, a bizalom, a megbízhatóság, a meghitt emberi kapcsolatok képessége, a rácsodálkozás a világra, a kreativitás, a mások sikerével azonosulni tudó öröm, az együttműködés, az alkotás képessége és igénye azok a készségek, amelyek nem csupán

az emberiség túlélését biztosíthatják, hanem az egyes ember személyiségének fejlettségét és harmóniáját jelzik.

A béke, amit a harmonikus emberi kapcsolatok, a szociális kohézió szinonimájának tekinthetünk, természetesen dinamikus fogalom, nem a sírok békéje, nem az unalom kiégettsége, hanem az egymásnak feszülő erők harmóniája, mint egy zenekar egysége. Az agresszivitás E. Fromm szerint¹ az *ad gradi* fogalomból, az előrelépésből származik. Az agresszió olyan ösztönös késztetés, amely az állatvilágban az erősebb fennmaradását teszi lehetővé. A fejlődéstudomány vulgáris alkalmazása az emberi társadalom viszonyaira a 20. század legszörnyűbb katalizmáihoz vezetett. Ma a magatartáskutatók szerint az emberi fejlődés, sőt a fennmaradás feltétele az együttműködés képessége, az a képességünk, hogy az agresszivitás ösztönös energiáit ne egymás ellen, hanem együttes alkotásra használjuk fel.

Mi a magyarázata mégis, hogy annak ellenére, hogy mind az egyes ember, mind az emberiség számára a békesség, az együttműködés képessége nem csupán az élet minőségének, hanem ma már a túlélésnek is feltétele, mégis békétlenséggel találkozunk lépten-nyomon?

A modern világ legfurcsább paradoxona, hogy az érett személyiség nem ideális fogyasztó, az ideális fogyasztó a magányosan szorongó, ellenséges, emiatt kiszolgáltatott, céltalan ember, aki új autótól, nőtől, együttes hangorgiától, drogtól, reklámozott divatcikkeltől remél megváltást elviselhetetlen magányából, szorongásából, unalmából. Így a fejlődés jelszavával létrehozott jóléti társadalom öntörvényeinél fogva reklámozza mindannak ellenkezőjét, ami a harmonikus, fejlett személyiség kialakulását lehetővé teszi — reklámozza az emberi kapcsolatok felszínességét és személytelenségét, gerjeszti az ellenségeséget, a bizalom kilitástalanságát, a versengést, a másik legázolását, az unaloműző céltalan külső aktivitást. Fel kell ismernünk és kezelhető jelenséggé elemeznünk kell ezeket a békétlenséget, reménytelenséget sugalló, majd átmeneti gyógyírt kínáló manipulációkat, ne hagyjuk magunkat sodródni a bonyolult érdekvizonyok ösztönös késztetéseket, például az egymás ellen forduló agresszivitást mozgósító erőterében.

Különösen nagy felelőssége van a médianak, amely az emberiség legfontosabb érzékszervévé vált — azt észleljük, arról szerzünk tudomást a nagyvilágból, amiről tudósítanak. Számtalan példáját láttuk annak, amikor a média élt is evvel a lehetőséggel, gondoljunk csak arra, hogy az 1988-89-es években a magyar rádió, napilapok és folyóiratok, de a televízió egyes műsorai is mindannyiunk vágyait, kimondatlan változtatási reményeit fogalmazták meg, mondták ki. A rendszerváltás lelki előkészítésében, az együttgondolkodás, együttműködés megteremtésében rendkívüli és elévülhetetlen érdemeik vannak. A média egyedülálló lehetősége, hogy felfedezi a valódi, megfogalmazatlan problémákat,

vágyakat, igényeket, és felmutatja, közkinccsé teszi azokat az eredményeket, életpéldákat, konfliktusmegoldási módokat, tudományos eredményeket, amelyeket a tudomány, művészet, bölcs öregek és világosan látó fiatalok kritályosítanak ki életük során. Nem véletlen, hogy a rádió egyetlen indulástól működő, mindig hallgatott műsora a „Mit üzen a rádió?”, amely összegyűjti és közös ügyé teszi a kisemberek, az elhagyottak gondjait és együttesen keres megoldást. Ugyanakkor a média minden más eszköznél hatékonyabban képviselhet hamis boldogság-ideálokat, amelyekkel szemben a legtöbb ember felkészületlen és védtelen.

Az angolszász iskolarendszer a csoportos sporttal, színjátékokkal tudatosan fejleszti a diákokban az együttműködés képességét. A mai magyar társadalomban a lépten-nyomon tapasztalható ellenségesség különösen indokolttá tenné országos megelőző kampány megszervezését. Az ellenséges ember nem saját magát tartja ellenségesnek, hanem meg van győződve arról, hogy a legbiztosabb nem bízni senkiben, hogy az emberek általában aljasak, önzőek, akik csak ki akarják használni a másikat. Ezt a beállítottságot sokszor valódi rossz tapasztalatok sora alakította ki, mégis megmérgezi a társadalmat, a munkahelyeket, a családokat. Az utóbbi időben számos vizsgálat bizonyította, hogy ez a beállítottság, amellet, hogy békétlenséghez vezet, a legfontosabb szív-érrendszeri veszélyeztető tényező. Aki nem mer bízni a környezetében, ugyanilyen válaszokat kap, sokkal gyakrabban kerül megoldhatatlan, kilátástalan helyzetbe. Ornish kaliforniai kardiológus vizsgálatai bebizonyították, hogy ellenségességet csökkentő tréningekkel még a koszorúerek angiográfiával kimutatott elmeszesedését is csökkenteni lehet. Az ellenségesség hátterében igen fontos tényező, hogy a legtöbben úgy érzik, nehéz élethelyzetben nem számíthatnak barátokra, munkatársakra, szomszédokra, rokonokra — tehát a társadalom természetes hálójára. Ugyanakkor megvizsgáltuk azt is, hogy a hatvan évnél idősebb, csak nyolc általánost végzett idős emberek között, akik saját véleményük szerint az élethez alapvető cikkeket sem tudják megvásárolni, kik azok, akik testileg és lelkileg is egészségesek maradtak? A legfontosabb jellemzőik, hogy saját magukat megbízhatónak tartják, valamint az, hogy nehéz helyzetben számíthatnak vagy ha már meghalt, számíhattak házastársukra és szüleikre. Az erős társas kapcsolatok, a családi béke, harmónia tehát a legerősebb testi-lelki egészségvédő tényezők, még igen nehéz anyagi helyzetben is.

Régióinkban különösen fontos a béke fogalmának újrafelfedezése. A békegyűlések, béketábor propagandája is ludas lehet abban, hogy ezt a szót gyanakvás veszi körül, még talán a békétlenség járványa is összefügghet evvel az értékrontással. A nyugati menedzserképző kurzusokon ma a legfontosabb készségként az asszertivitást tanítják, ami a nem önálávető, de nem is agresszív magatartás képességét, a közös megegyezés, tehát a békességtéremtés

és megőrzés művészetét jelenti. Ennek a készségnek a hiányában nap mint nap belesodródunk a békétlenség csapdájába, amely válásokhoz, munkahelyi konfliktusokhoz vezet, miközben minden fél úgy érzi, hogy ő csak jót akar, a másik a gonosz. A békességet nem óhajtunk kell, hanem nap mint nap megküzdünk érte önmagunkkal.

KULCSÁR SZABÓ
ERNŐ
irodalomtörténész

Szabadon az érdekeinktől

avagy: jóra fordítható-e a megértés

Számos próbálkozás után váratlanul egy esztétikai válasz bizonyult sikeresnek abból az eszköztárból, amellyel a berlini közlekedési vállalat próbált gátat vetni a vadonatúj elővárosi vonatok üléseit festékszóróval összerondító graffiti-kultúrának. Az történt ugyanis, hogy egy szép napon a szerelvények többsége olyan üléshuzattal érkezett a pályaudvarokra, amelyet — stilizált és ízléses esztétikai „átigazításban” — pontosan olyan mintázat díszített, mint amilyenre a festékszórás változtatja az üléseket. Úgy azonban, hogy ezekre az új huzatokra hiába fújt új mintázatot az éjszakai dekorátor: minden lehetséges firkavariánst tartalmazott már az ötletesre sikeredett színes-mintás üléshuzat. Az a nyelv tehát, amelynek a közlekedéskultúra „jóléti” értékrendjével volt vitája, hirtelen úgy vesztette el kihívóan támadó identitását, hogy nyelvként a másik nyelv megőrző válaszában, úgy is mondhatnánk, befogadó gesztusán keresztül van módja csak megszólalni. (Egyelőre legalábbis. Vagyis, amíg meg nem találja a provokatív elkülönülés üzeneteinek új formáit. Csakhogy e várható válaszbba már nyilvánvalóan be fog épülni annak tapasztalata, hogy még a legsajátabbnak vélt nyelv sem uralható kizárólagosan.) Aligha járunk messze az igazságtól, ha úgy véljük, a szellemes válasz sikere ezúttal azon múlt, hogy nem megtorolni igyekezett az ellenfél kulturális provokációját, hanem — mintegy elébe menve annak — esztétizálta az ízlés destrukcióját. Olyan közös nyelvet hozott létre, amely úgyszólván az ironikus szövegköziség játékan keresztül méltányolja az ellenfél önmegnyilvánításának nyelvét.

Hiszen az alkalmazkodásban nem tette fölismerhetetlenné a másikat, ugyanakkor erősen korlátozta is annak romboló potenciálját. Mindaddig tehát, amíg a festékszórás új nyelve ki nem alakul, a kulturális terror esztétizációja hatásos lehetősége maradhat

a válasznak. A nem eltaszító, mégis — vagy alighanem éppen ezért — sikeres válasz tehát úgy is fölfogható, mint a negatív esztétika modernség utáni kudarca. Mert ha ezúttal ez volna a dolgunk, hosszan eltűnődhetnénk azon, vajon ki is tanult többet a művészeti regiszterek interpenetrációjának posztmodern példáiból... Mindenesetre, a megértés e sajátos esetével szemközt nem könnyű válaszolni arra, nem historizálódott-e már „vissza” maga az a felfogás is, amely a gyönyörködés elvi elutasításával vélte kivédhetni a polgári társadalomban való etablirozódás következményeit.

A kölcsönös megér(te)tésben kialakuló megegyezés tehát távolról sem azonos az egyetértéssel. nem feltétlenül értünk egyet az-
zal, amibe beleegyezzünk. Talán még azok is készek e — sokféleképpen fölfejtethető — köznapi tapasztalat méltánylására, akik egyszerű divatjelenségnek vélik e megértés elméletének kérdéseit, vagy mindössze néhány gyorsan átsajátítható formula ügyének tekintik a „mögötte álló” több évezredes tradíciót. E kettősség mi-
benlétének pontos meghatározásával itt aligha szükséges kísérleteznünk, hisz a minden helyzetre érvényes definíciók egzaktágeszménye többnyire a dilettánsok hatástörténeti privilégiuma szokott lenni. Megértjük-e tehát azt, akivel a beszélgetés kölcsönösségét kialakító szabályok hatására bizonyos dolgokban meg tudunk — és meg is akarunk — egyezni? Annyiban kétségkívül igen, amennyiben nem a másik „átlátását”, elvileg hozzáférhetetlen szándékainak kifürkészését tesszük célunkká. Vagyis, ha ezt a viszonyt sem a Másik „megsemmisítésével”, sem pedig annak bekebelező „birtokbavételével” nem tévesztjük össze.

Esélyünk erre alighanem csak akkor lehet, ha nem olyan igazságban akarunk tehát megegyezni, s azon keresztül „összebékülni”, amelyet a másik igényétől elzárkózva, azt kiiktatva magunk erőltetünk rá a beszélgetésre. Mert aki belebocsátkozik a dialógusba, aligha önmagával óhajt beszélgetni: ezt azonban csak akkor kerülheti el, ha nem a mindenkori saját monológ megerősítését várja a másiktól. Hisz a fentebbi eset hagyományosabb megoldásként jól ismerjük a lélekápoló típus eljárását: ő az, aki éppen arra büszke, hogy neki még mindig, mindenkivel sikerült szót értenie. Elégtétellel lezárt beszélgetései során nyilván még egyszer sem vette észre, hogy nem ő, hanem a terápiкус erőszak tárgya, a mindenkori Másik értette meg őt igazán: megértette, hogy az irgalmas „terapeutának” van szüksége sikeres önmegnyilvánításra. Ezért hagyja őt beszélni — lényegében önmagának, a dialógus helyzetében önmaga elé, önmagát újra meg újra megerősítve valamiben.

Az irgalmas jóakarók szava igen gyakran nemcsak azért bizonyul hatalmi monológnak a készséges odafordulás álcáiban, mert — ismerni vélvén a nem-én idegenségét — eleve biztosak a kérdések megoldásának hogyanjában. Azért is, mert e karitatív buzgalom a Másik olyan — Nietzsche szavával — hamis pozitívításában gondolkodik, amely elvileg és a legmélyebben ellenkezik

minden keresztény mentalitással: az elesettben, a rászorulóban nem annak igazságát, igényét, örömét, kínját vagy egyszerűen csak a hívó szavát hallja meg, hanem annak csupán rosszul értett tapasztalatát dolgozza föl. Ami így, persze, kevesebbre kötelez, mint ráhallgatni az idegen beszédre, s kockáztatni is valamit a megértéséért. És semmi kétség, valóban egyszerűbb „sintit”, „romát” mondani, kiglancolt cigánygimnáziumot vagy éppen családdiasra stilizált árvaházat, szögesdróttmentes menekültotthont építeni. Egyszerűbb ebben a formában elébe menni a máságnak, mint kísérletet tenni a megértésére: nem (pusztán) azért vagyok melletted, nem csak azért kell segítenem, mert az én megítélésem szerint, s ez azt diktálja nekem, rászorulsz az én autoritásomra. Az ilyen segítséget — lehet látni a kényszerhelyzetbe hozottak zavart reflexeiből — elfogadni is megalázó. Megalázó, mert azt is tudatja a másikkal: nem az igazságod érdekel (hisz talán magad nem is szeretetotthoni szobára vágysz...), hanem mindössze azt a tényt igyekszem értékesztusba átfordítani, hogy más vagy, mint én. Mintha maga a tény, hogy valaki valamilyen — s mindig valamilyen valaki —, már eleve érték volna. Vagyis az idegen tehát nem azért értékes, mert idegen.

S valóban, gondolatilag és — a kettő gyakran jár együtt — etikailag sem egyszerűbb arra a meggyőződésre jutni, hogy nem az idegenség, nem a máság igényli magának a méltánylatot. Ami azt is jelenti: nem egészében, és nem azért törekszünk a másik megértésére, mert ez a tény bárkit is alá vagy fölé helyezhetne valakinek. A pusztá máság nem teszi az énnél értékesebbé a másikat. Ilyen kettős könyvelés ugyanis sehol nem létezik: az én szükségszerűen a másik szemében idegen, miért kényszerítenénk ki hát az itt okvetlenül kialakuló kölcsönösségben, hogy a másik ember feltétlenül minket tekintsen eleve értékesebbnek? Járhatóbb út talán, ha a bennünk levő „idegen”, s az ő benne rejlő „saját” képezi — előzetes értékillúziók nélkül — a megértésnek azt a kölcsönösségét, amelynek minimuma nélkül eleve sincs mód a párbeszédre. Mást talán éppoly elfogulatlanul kellene szemlélnünk, mint — amennyire ez lehetséges — önmagunkat ajánlatos.

Félreértés ne essék, ahogy a karitatív megértés torz példáinak kritikája, úgy a máság tárgyilagos tudomásulvétele sem alapulhat — másfelől — az egyedi összetéveszthetetlenség fölértékelésén. A másik individualitásának sérthetetlensége csak etikai megfelelője annak, hogy a másiknak mindig joga maradhasson elvi idegensége megőrzésére. E kettő azonban még egybefoglalva sem épülhet a személyes fölcserélhetetlenség dogmájára — mint azt olykor egyre inkább ideologizált formában hallani. Az egyedi, a különleges, az ún. „érdekes ember”, tudjuk, sohasem originális igazán. Olykor hangsúlyosabban kell emlékeztetnünk magunkat Kant figyelmeztetésére: nem vagyunk annyira eredetiek, mint amennyire hinni szeretnénk. Így Karácsony felé — gondolat és

teljesítmény helyett, sajnos, inkább elfogultság, harag és sértettség tagolta nyilvánosságunkban — talán már az is elegendő volna, ha nem annyira „készségesen”, nem annyira kinyilvánított formában, mint inkább eredményesen keresnénk a jó megértés útjait. Azokat, amelyek szabadon, legelsősorban is saját érdekeinktől szabadon vezethetnek sikeres találkozáshoz a másikkal. Oda, ahol ez a Másik nem idegenné szégyenítve, de nem is „birtokoltan” válik a társunkká. Mindez főként a sajáttól való távolságot követeli meg tőlünk. Pontosabban, a mindenkori saját olyan tökéletlenségének tudatát, amely egyedül teszi lehetővé s jogossá is, hogy segítsünk másokon. Luther szép evangéliumi fordításában „mit sanftmütigem Geist” (Gal 6,1.).

LÁSZLÓ JÁNOS
pszichológus

Karácsonyi mozaik

Nekem a karácsonyról írni akár nehéz is lehetne. Nem mintha gyerekkoromtól fogva ne lett volna családi ünnep, fenyőfával, Jézuskával, mennyből az angyallal, ajándékokkal, káposztával és hallal, meg mindennel, ami vele jár. Így visszatekintve, éppenséggel az a különös, hogy az volt. Második generációs zsidó lévén — ha valaki nem tudná, a holocaustot túlélte zsidók gyermekeit nevezik így —, akár kényelmetlen is lehetne látni magamat, amint családi körben, a csillagszórós karácsonyfa tövében átszellemült arccal énekelve Jézus születését ünnepelem. De hát valójában azt ünnepelem, azt ünnepeztük-e?

Családomban anyai nagyapámtól és szüleimtől eltérően a nagyanyáim hívők voltak — hívő zsidók. Én ezt nem tudtam, úgy iskolás koromig, mint ahogy azt sem tudtam, hogy mit jelent zsidónak lenni. Nem úgy volt ez nálunk tabu téma, ahogy sok zsidó családban a vészidőszak után az egész kérdést elfojtották. Egyszerűen semmilyen olyan beszéd vagy gyakorlat nem volt a környezetemben, ami egy kisgyereket a zsidó vallásra, vagy a zsidó identitásra ráébreszthetett volna. Ami volt, az tudtomon kívül zajlott. Később, iskoláskorom táján, főleg édesapám, egyre többet kezdett mesélni saját életútjáról, amiből — egyebek között feledhetetlenül előadott munkaszolgálatos történeteiből, amelyekben a tragédia humorral és kalanddal keveredett —, fokozatosan nyilvánvalóvá vált a zsidóság mibenléte. Voltak azért persze nálunk is tabuk. Talán a legfontosabb, hogy nekünk gyerekeknek nem volt szabad tudnunk, hogy apám anyámnak második férje. Az első férj, testvérem édesapja, nem tért vissza a munkaszolgálatból. Bátyám akkor született, amikor az apját már elvitték. Nem is látták egymást. Bátyám elől, s így előlem is természetesen, titkolták,

hogy apám részéről örökbefogadott gyerek. A családi gyökerek „lebegtetése” talán ebből is adódott.

További bonyodalmak származtak abból, hogy a zsidóüldözések idején édesanyám családja megkeresztelkedett, bátyámat is megkeresztelték. Egy darabig, amíg be nem tiltották az iskolai hitoktatást, hittanra is járt. Később a vallás gyakorlása családi háttér híján abbamaradt nála, s jószerént csak a tőlem való különbözés — amit természetesen az általunk nem ismert, de azért erőteljesen ható családi konstelláció is dinamizált — emblémája lett, például a templom előtt keresztet vetett, amit viszont nekem megtiltott. A tizenharmadik születésnapot azonban, vagyis a bar-micvót, ami a zsidó fiúknál a felnőtté avatás alkalma, a többi születésnaphoz viszonyítva mindkettőnk esetében kiemelt módon ünnepeltük, és érdekes módon mindketten ezen a születésnapon kaptunk először hosszúnadrágos öltönyt.

Templomba nem jártam, nem jártunk, temetőbe is évente legfeljebb csak egyszer, a zsidó temetőbe, nagyapám sírjához. Egyszer édesapám elvitt a Dohány utcai zsinagógába, de akkor sem istentiszteletre, csak úgy, megmutatni. Emlékszem viszont, hogy akkor tanultam meg a zsidó rítus néhány elemét, például azt, hogy a zsinagógába a férfiak csak fedett fejjel léphetnek be. A túra érdekes volt, de érzelmileg nem érintett meg. Ellentétben azzal a misével, amire egy általános iskolás osztálytársam és barátom vitt el, akinek nem mertem elmondani, hogy zsidó vagyok. Egy vasárnap, amikor meglepetten kérdezte, hogy én miért nem megyek templomba, kínomban úgy tettem, mint aki megfélemlített róla, és gyorsan csatlakoztam hozzá. A mise alatt végig zavarban voltam, szégyennel és büntudattal teltem el. Templomban azután évtizedekig csak turistaként jártam, s nem gondoltam, hogy valaha is igazi érzésekkel tudok oda belépni. Némileg hasonlóan voltam a karácsonyokkal és persze a zsidó ünnepekkel is. Kamaszkoromtól, amíg nagyanyáim éltek, ezek megünneplésében — ami lényegében egy vacsorából állott — én is részt vettem, nagyanyáim és apám társaságában, mivel szigorúan csak mi voltunk mindig meghíva. Az ünnepi ételek, a családi hangulat, amihez karácsonykor még az ajándékozás izgalma is hozzájárult, kellemesen zsibbasztó érzelmi állapotba hoztak.

Amikorra családot alapítottam és gyerekeim születtek, már csak a karácsony hagyománya maradt meg, a kölcsönös családlátogatásokkal és ajándékozásokkal. Vegyes házasságban éltem, amiben azonban sem a vallást, sem a származást nem tekintettük fontosnak, olyannyira nem, hogy például emlékeim szerint első feleségem családjában az a szó, hogy „zsidó”, legalábbis a jelenlétben, el sem hangzott. Akkor én ezt természetesnek találtam.

Az a házastársi kapcsolat, amiben élek, lassan tíz esztendő óta. Feleségem kezdettől fogva nagyon vonzott, csupán egyetlen tulajdonságától idegenkedtem némiképp: aktív vallásosságától.

Naivan azt gondoltam, vagy nem is gondoltam, csupán szorongtam tőle, hogy a keresztény vallásosság valami olyasmi, ami számára előbb-utóbb szükségképpen idegenné válik az én kissé felemásra sikeredett, de mégiscsak létező vallástalan zsidóságom. Nem így történt. Sőt, abban, hogy a gyermek- és serdülőkori homályos mozaikdarabkák a helyükre kerültek, tőle és családjától rengeteg segítséget, érzelmi támogatást kaptam. Folyamatos beszéddel és apró gesztusokkal — hol egy ajándék kipával, hol egy zsidó vendéglőbe szóló meghívással, hol egy jóízű sólettel — érzékeltette, hogy fontos neki, hogy zsidó vagyok, s az is, hogy így érezzem jól magamat a bőrömben.

Egyszer Párizsban ért bennünket a vasárnap, és feleségem megkért, hogy kísérjem el őt az esti misére a Notre Dame-ba. Tekintve, hogy még soha nem jártam ott, kötélnek álltam. Amikor beléptünk a templomba, a régi szorongások ébredtek fel bennem. Úgy éreztem, hogy az a sok ember, aki a misére jött, mind engem néz. A fal mellett álltam meg, onnan néztem a — mint utóbb kiderült — ünnepi misét. Feleségem ottléte egyre nagyobb biztonságot adott, s a mise végére, a kézfogásra, már kifejezetten jól éreztem magam. Később tudtam meg, hogy a misét Lustiger bíboros, Párizs érseke celebrálta, aki a vészorkoszak túlélőjeként, az őt megmentő nevelőszülők iránti tiszteletből tizenhárom éves korában vette fel a kereszténységet. A Notre Dame-i élmény hatására sem váltam vallásossá vagy kereszténnyé. De ünnepnapokon, karácsonykor és húsvétkor, amikor elkísérem a feleségemet a templomba, oldottan, görcsök nélkül tudok a szertartáson jelen lenni, és őszintén át tudom érezni a „béke veletek” kézfogását.

Van még valami, ami nekem az ünnep belső békéjét jelenti. Nálunk az elmúlt években a karácsony kiegészült egy másik ünnepvel, a hanukával, amiről korábban még tudni is alig tudtam valamit. Eleinte csak egy jóízű beszélgetéssel fűszerezett ebéd volt, mára gyerekeim és barátaink részvételével igazi ünneppe vált. A szeretet és a kölcsönös elfogadás ünnepévé.

LENGYEL LÁSZLÓ
politológus

A század mérlegén

Timothy Garton Ash ismét a legfontosabb kelet-európai dilemmákat fogalmazza meg, amikor a század Európájáról szól. Mi fog megmaradni Európa e századáról? Mire fogunk emlékezni?

„Tíz évvel ezelőtt — és még inkább az 1989-es bársonyos forradalmak és a berlini fal ledőlte után — az európai történelem optimista »whig magyarázata« volt az uralkodó felfogás. Nyugat-, Dél-, Kelet- és Közép-Európában egyaránt. A század első felében Európa a totalitárius barbárság legmélyebb völgyébe szállt alá,

majd a halál völgyétől lassan felkapaszkodott a civilizált együttélés és haladás új magaslataira. A vasfüggönnyel mesterségesen kirekesztettek számára most megnyílik az út »vissza Európába«:

De tíz év múltán is ilyennek látjuk e mozgás mintáját? Még mindig V alakúnak, egy leszálló ággal 1914-től a holocaust és a gulág mélypontjáig, melyet egy új felszálló ág követ? Vagy inkább egy fordított N-nek: előbb le, majd föl, majd újra le, Vukovár, Srebrenica és most Decani irányában? Vagy ismét emelkedés következik, hogy végül egy W-t formázzon?" Így beszélt Timothy Garton Ash Vilenicán a közép-európai írótalálkozón.

Lehet, hogy ez a szörnyűségek, a homály százada? „Gyűlölöm ezt a gonosz, rövid, de elviselhetetlen századot, amely 1914-ben kezdődött és talán 1989-ben le is zárult. Bár lezárult volna! Legyen vége mielőbb!” — mondotta nemrég dühös nagy öregünk, Kosáry Domokos. Éppen ideje elkészíteni a század mérlegét. E mérlegen a civilizált Európa sok tekintetben könnyűnek és civilizáltnak találtatott. Nemhogy a maga problémáit megoldani tudta volna, azokat a világra továbbhárította. Rövid századunkban sokszor tűnhetett úgy, hogy Európa egyszer s mindenkorra elveszítette civilizációs vezető szerepét, s vált a barbárság sötét kontinensévé.

És mégis Európa! Most, hogy átlépünk a 21. századba, megkönnyebültlen és felszabadultan mondhatjuk, hogy a nagy túlélő az európai vegyes, versengő, sokkultúrájú civilizáció. Tökéletesen érthető azok szkepszeise, akik ennek az Európának az 1989 utáni gondjait látva nem mutatják föl a diadalmas V betűt. A század a balkáni háborúkkal kezdődött, és azokkal végződik. Európa alvégén megint gyilkolnak, házakat égetnek fel, s Európa felvége nem kívánja megnyitni kapuit az alvég menekültjei előtt. És mégis Európa nyugati felén 1945 óta béke és sosem látott virágzás van. Tartós és példamutató. A felvég házaiban égnék a fények, talán ezért se tudják elképzelni, milyen a sötétben ülni, s a szomszéd fegyverétől rettegni.

De egy bizonyos: 1945-ig a barbárság Európa középpontjából indult ki, végtelen erőt kölcsönözve a provinciák barbárainak. 1989 előtt pedig egy „másik Európa”, talán inkább Ázsia, erősítette meg a kelet-európai provinciák barbárait. Most Európa középpontjából a parlamentáris demokrácia, az emberek jogainak védelme, a fogyasztói választék, az otthonosságérzés sugarazódik, s amiért szemrehányást tehetünk, az az, hogy nem eléggé. Képzeliük el, micsoda hatalma lenne a barbárságnak, ha az a gazdag és fejlett Európából küldené követeit, s nem a szegény és gyötrelmekkel teli Balkánról? Mit élnénk át mi, itt a felvég határán, ha a felvégen gyújtogatók uralkodnának? Mi lenne belőlünk, ha az atlanti országcsoport bombázói diktátorok érdekében fenyegetnének, s nem a demokrácia érdekében?

Európa nem győztese, hanem túlélője ennek a századnak. A harmincas években az európai szellem, az európai kevert civilizáció csak képzeletben és fohászbán élt. Európa birodalmi barbárai

mindent megtettek azért, hogy fajok, nemzetek, osztályok, vezérek nevében legyilkolják ezt a szellemet és civilizációt. Éppen azt a szellemet és civilizációt, amely e században vált egyetemessé, valamennyi más civilizációt érintővé. A birodalmi barbároknak majdnem sikerült. De ez a „majdnem” a lényeg.

Európa a barbárság után és ellenében is meg tudott maradni vallások, nemzetek, kultúrák színes együttesének. A technikai és technológiai újítások mellett lassacskán kialakultak a társadalmi együttműködés, összhangkeresés demokratikus technikái is. Egyházfők és hittel hívők, nemzeti politikusok és patrióták tanulták meg a holocaust és a gulág szörnyűségeiből, hogy az ökumené, egymás hitének megértő elfogadása, illetve a nemzetek közötti megbékélés, valamint az emberi igények és lehetőségek összehangolása nélkül Európának nincs jövője.

A század végén, szinte hihetetlen szerencse folytán, mi anyaországi magyarok a túlélők közé kerültünk, kibújhattunk birodalmi és provinciális barbárok és barbárság körmei közül. Kevésen múlt, és még mindig nem lehetünk eléggé biztosak benne. Talán részesévé váltunk a tartós béke birodalmának. Ettől nem kisebb, hanem nagyobb a felelősségünk. A béke és a háború, a civilizáció és a barbárság határa most a mi határainkon húzódik. Igen veszedelmes dolog a béke és biztonság bekerített kertjében önző módon kertészkedni.

Nehéz azzal a tudattal együtt élni, hogy keleti, északkeleti, déli szomszédaink nem jutottak be a kertbe. Állnak a vaskerítésnél és kukucskálnak befelé. Nincsenek Európa határai között. Számunkra ez a század igenis az európai túlélés V betűjével írható majd le. De a balkáni európaiaknak Garton Ash szomorú képe marad: a nem fordított N-betűje. Szabad-e, kell-e belenyugodnunk ebbe? Szabad-e szoktatnunk magunkat ahhoz, hogy ne nézzünk oda, hogy ne vegyünk tudomást róluk, kell-e arra biztatnunk gyerekeinket, hogy találjanak jól felmondható magyarázatot, miért, hogy a Balkán „mindig puskaforos hordó”, hogy a szerbek és az albánok örültek, nincs hát segítség, ne is gondolj a dologgal?!

„Az egyik véglelet az az elmélet, amelyet a vulgáris marxizmus mintájára vulgáris huntingtonizmusnak neveznek. A nyers kulturális determinizmus szólal meg benne: aki ezer éve a nyugati kereszténységre tért, az most demokráciára van predestinálva. Az ortodoxia vagy az iszlám diktatúra kárhoztat. A másik véglelet a politika tiszta primátusának lehetne nevezni. A történeteket nem a történelem vagy a kultúra szabta meg, hanem kizárólag a rossz szülte. Az igazság nyilván valahol a kettő között van. A kettő között — de hol?” — teszi föl a kérdést Garton Ash.

Talán mellé tehetem a harmadik kérdésvetést. Netán azért vált a Balkán a zavarok, a háborúk zónájává, mert az európai fogyasztói vágyak mellett balkáni termelési és szolgáltatói színvonal élt, s nemzetek egymás legyűrése árán próbálták, próbálják vágyaikat kiélni, vagy a másik lehetőségeit tönkretenni? Európa fel-

szította nemcsak a politikai, hanem a fogyasztói szabadság és egyenjogúság vágyát is, de ezen országok és nemzetek, s ami lényegesebb, az individuális fogyasztók önerőből vágyukat kielégíteni nem tudják, lemaradásukért, kiszorulásukért szomszédjukat kell okolniuk. Talán nem azért fedezik fel önmagukban a szerbet és az ortodoxot, az albánt és a mohamedánt, mert a történelemben élnek, hanem mert nincs esélyük, hogy emberek és európaiak legyenek.

Ezért hát emlékeztetnünk kell nemcsak a balkáni meleg háborúkra, hanem a magyarországi szegényekre, versenyképtelenekre, balkániakra nehezülő halotti békére. Nem hullanak bombák, nem géppuskáznak a feledett zempléni, nógrádi vagy baranyai falvakra, a hajdúsági és békési mezővárosokra. De elhagyatottság és kiszorítottság a sorsuk. A magyarországi sakktáblán emberek milliói élnek a fekete kockán. Ami a szerencsésebb — sokszor természetesen iskolázottabb, képzetebb, szorgalmasabb, Nyugathoz közelebb lévő — fehér kockán élőknek a béke szigete, az nekik a fekete kockán az életért, a megélhetésért folytatott ádáz harc. Nézzünk körül — lehet, hogy a szomszéd utcában laknak.

MAKOVECZ IMRE
építész

Kedves Főszerkesztő Úr!

Évtizedekkel ezelőtt, a hatvanas évek végén feleségemmel és három gyerekünkkel kis, amatőr betlehemes játsszattunk Ádvent idején, s ezt bemutattuk barátomnak és családjának. A következő évben ők is betanultak és „dramatizáltak” egy József Attila verset, s megleptek minket vele. Ezt követően egy harmadik baráttal leültünk, s a lövétei és a bukovinai karácsonyi játékból gyúrtunk egy harmadikat. Több családot is mozgósítottunk, s betanítottuk gyerekeinknek az egészet. Lakásról lakásra jártunk hurcolva a jelmezeket, botokat. Később templomokba is hivatalosak lettünk, eljutottunk Pilisszentkeresztre, Szentendrére s máshová. A gyerekek felnőttek, megházasodtak, új csapat indult kisebbekből, melyet egy negyedik barát vezetett. Ma a régi, kezdő generáció gyerekei játszáik kissé módosított és rövidített formában.

Az ádventi felkészülés heti próbákkal, nyüzsgő várakozással, a közös élménnyel beépült a ma már felnőtt gyerekeink szívébe. Az oroszok távoztása, a rendszerváltozás nem boldog egymásratalálást, hanem ellentéteket szült a harmadik barát szívében, megszünt minden kapcsolatot, ő egy másik világban él.

A békességet csak a jó akarat szülheti meg. A mi történetünkben a jó akarat szenvedett vereséget, mert legyőzte a hiúság, a titkolt gyűlölet, a hűtlenség és a zavaros ész.

Pedig évtizedekig, a megszállás és elnyomás éveiben ott járt velünk az Úr, vidám békesség töltött el bennünket.

Valami jóvátehetetlen történt itten. Ami egy volt, szétesett, az igaz szó indulatos hazugsággá változott.

A huszadik század megint kegyetlen velünk. Jókedvünk oda, gyűlöletvonatok, szektás gesztusok, cigányok élére álló álpróféták, lágy drogot ajánló libertinusok, önmegvalósító falfirkák világában élek Budapesten, és Márai Sándorral mondom, hogy itt már csak egy újabb megváltás segíthet.

Azt hiszem, itt van Ő közöttünk az élet világában, közel hajolva hozzánk, mint Wim Wenders angyalai, olykor mosolyogva, olykor könnyezve hallgatja gondolatainkat, s csak nagynéha fordul elő, hogy beavatkozik, hogy segít, mint nekem most, hogy ha békére akarok gondolni, eszembe juttatja a régi nehéz évek betlehemes játékait, s engedi, hogy uralkodjak magamon, s lehetőségeimhez képest elegáns, fegyelmezett és katolikus maradjak a szó egyetemes értelmében.

MIKLÓSHÁZY ATTILA
a külföldi római katolikus
magyarok püspöke

Gondolatok a békéről

Sajnos a *béke* szónak a jelentését is kiforgatták az utóbbi időben, akárcsak a *szeretetét*. Politikai mozgalmat csináltak belőle egyesek, akik tulajdonképpen nem békét akarnak, hanem politikai hatalmat. Igaz, hogy ez már így volt az Őszövetség idejében is: „Mondogatják »Béke, béke«, noha nincsen békesség!” (Jer 6,14). Pedig a béke (a héberben *salom*, a görögben *eiréné*, a latinban *pax*) az egyik legfontosabb és legédesebb vágyunk. Nemcsak a háborútól, veszekedéstől való mentességet jelent, hanem boldogságot, harmóniát, a helyes viszonyt magában az emberi személyben, egymás között, a világgal, de főképpen a jó Istennel. Mivel erre a boldogságra lettünk teremtve, azért minden ember vágyódik a béke után, ha nem is tudatosan.

A béke elsősorban benső emberi tulajdonság: lelki béke. Ez a lelki béke megszerezhető, megőrizhető akkor is, ha a felszínen hullámok verdesnek. Kempis Tamás szerint négy dolog szerez nagy lelki békét: „1) Igyekeznünk kell inkább más akaratát tenni, mint a magunkét; 2) Válasszuk mindig a kevesebbet, ne a többet; 3) Törekedjünk mindig az utolsó helyre jutni és mindenkinek alárendelve lenni; 4) Kívánjuk és kérjük szüntelen, hogy bennünk Isten akarata teljesedjék” (III/23). Igaz, hogy ez a lelkiség a 15. században dívott, de az alázatosság hangsúlyozása örökérvényű a lelki béke megteremtésében.

Szent Pál gyakran párosítja a békét (*eiréné*) a kegyelemmel (*kharisz*), és a szeretettel (*agapé*) (Róm 1,7). Ugyanakkor a béke a Szentlélek gyümölcse (Gal 5,22). Az őskeresztény irodalomban pedig a béke a *koinoniá*val azonos, vagyis az egyház lényegét képezi. Ami-

kor azt mondjuk, hogy „Béke veled!”, akkor azt fejezzük ki, hogy az illető személlyel egységben, közösségben vagyunk és maradunk, még akkor is, ha az illető meghalt (Requiescat in pace!). Ezt a békét, testvéri közösséget fejezzük ki a liturgiában is, amikor békecsókot váltunk az igeliturgia végén, vagy a szentáldozás előtt: mi egyek vagyunk Krisztusban, a Szentlélek működése révén. Ezért a békéért imádkozunk a szentáldozás (*communio*) előtt. Ezzel köszönti a püspök a híveit: „Pax vobis!” — Ezt a békét hozta nekünk a megtestesült Isten Fia, Jézus Krisztus.

A családi béke, az emberek, nemzetek közötti béke is csak úgy jöhet létre, ha Isten kegyelme folytán le tudunk mondani önközpontúságunkról, és fel tudjuk ismerni a másik személy vagy nép méltóságát Isten előtt. Mint ahogy Seregély érsek atya mondotta: „Senkinél sem vagyunk alábbvalók, de senkit sem nézünk le!”

MOHÁS LÍVIA
író, pszichológus

Békét alapozni

A béke egyeseknek passzivitást jelent: napsütötte vízparton feküdni csendesen. Nyugalom, a gondjaink távol vannak, messze kivetítve távol... Másoknak a rendet jelenti, az elvégzett feladatot, a megírt leckét, a megválaszolt leveleket, a teljesített kötelességet. Harmadik ember az eufóriával azonosítja. Negyedik a meditáció emelkedett idejével. Az ötödik J. S. Bach muzsikájával. És van, aki azzal a perccel, amikor ablakán besüt a téli nap és távolról idemorajlik a város.

Lehetséges, hogy minden elősorolt adat béke-tartozék. Részlete annak a jófajta állapotnak, amit érdemes megszerezni és a fő helyre tenni, mint templomban az oltárt. Ehhez legalább két nagy kört kellene bejámi valamennyiünknek — a saját békénk érdekében. Egyik kör az *alapozásé*. Hosszú, körülményes előmunkát ez, gondolkodás, tervezés, mintha olyan házat vagy palotát akarnánk építeni, amit voltaképp sohasem lehet befejezni, még kevésbé magára hagyni. Letenni a szerszámokat? Elutazni? Képtelenség. Azonnal hámlani kezdene a palota fala, felverné a parkot a gaz.

De hát miféle alapokról van szó? Egy axiómával kezdődik az alapozás, miszerint az életet nem lehet megúszni szenvedések nélkül.

Mert sosem azt ígérték nekünk, hogy íme, leteríték eléd egy piros szőnyeget, te csak sétálj rajta végig, hanem azt mondták: arcod verítékével... S mert ez így van, kénytelenek vagyunk felkészülni, úgy tekinteni a káoszra és a zagyaságokra, sajátunkra és a máséra, a külsőkre és belsőkre, mint szemét, kő, olaj, vér, seb, aszalódó moslék halomra, amiknek az eltakarítása során megszerzhető bizonyos szilárdság, rugalmasság, állóképesség, ellentálló erő, kitartó visszapattnás, erély és energia.

Egy feketebőrű amerikai szociológust, David Millert, még kisfiú korában elhagyott az anyja. A gyerek türelmetlen nagypapja mellett növekedett. Péntek volt náluk a „Bíráskodás Napja”, ilyenkor Dávidot szó nélkül megverték nadrágszíjjal, az elmúlt hét és a következő hét rosszkedvéiért. Ma D. Miller azzal foglalkozik, hogy miképp kell felkészíteni az embereket, főképp a folyamatosan bántalmazást átélő gyerekeket arra, hogy a szenvedések alatt nem összeroppanni kell, hanem megerősödni. Úgy látszik, D. Miller megtanult valami fontosat gyermekkorában.

Egy tibeti asszony, Ama Adhe, amikor a kínaiak elfoglalták hazáját, öt huszonhét esztendőre börtönbe illetve munkatáborba zárták. Megjárta a poklok poklát, ahogyan mondani szokták, és *The Voice That Remembers* című könyvében megírta azt a huszonhét évet. Az újságíró nő találkozott, kezét fogott a korábban köveket cipelő, kerges tenyerű tibeti asszonnyal. Azt írja róla: szilárd-ság áradt belőle és élet, ő, jólfészült amerikai, erőt kapott Adhe belső békéjétől.

Nadrágszíj, verés, megalázás, munkatábor, a szenvedés különleges terepei, és a mindennapiak, a magány, a pénztelenség, a szorongás bármelyikétől lehet összeroppanni, eltorzulni, gyűlölködővé válni vagy szert tenni rugalmasságra, erőre, állóképességre, ahogyan Miller és Adhe.

A téma kutatói élethossz követéseket végeznek, és mélyinterjúkat készítenek azokkal az emberekkel, akik kijöttek a maguk poklából, miközben gumilabdaszerű rugalmasságot és belső szerzetek: alapot a békességhez. Egyik hozama a sötét időknek az volt, hogy szert tettek szilárd önbizalomra, később már aligha lehetett őket bármivel is megfélemlíteni. „Hinned kell abban, hogy kibírod a megpróbáltatást”. „Hinned kell a jövődben és Istenben!” „Úgy nézz a megpróbáltatás helyzetére és berne önmagadra, mint egy stratégia!” „Mindig legyenek céljaid!” „A gyermekednek naponta adj példát arra, hogy miképp kell derűsen állni a sarat!” — ilyen mondatokat üzennek az erősek a kutatókon keresztül. És egybehangzóan elmondják: nem voltak egyedül, nem egyedül tettek, amit tettek. A család, a barátok, a munkatársak, a szomszédok és a lélek szakemberei képezték körülöttük az élősövényt.

A másik kör, amit a belső béke érdekében jó lenne tudni: az *átél-ni*-élmény. Amikor elkészült a palota, a ház vagy akár a viskó, amikor eljött a belső béke rövidebb, hosszabb ideje, akkor átadni a lelket a béke-állapotának. „Ne próbáld ilyenkor érteni, hogy mit érzel, csak érezd!”, „Olyan egyszerűen, ahogyan a levegőt veszed!”, a meditáció mesterei mondják így és igaz. Mintha ilyenkor az ember megemésztené a békét, magába építi, íze átjárja minden sejtjét, az ereit, a csontját. „Ne elemezd, csak éld meg. Érezd át.”

Békében élni

Még nem béke, ha hallgatnak a fegyverek. És fegyverek zajában is lehet élni a béke morálja szerint. Valóban: földrészünkön, persze, ha nem gondolunk Koszovóra, Csecsenföldre és Észak-Írországra, már hosszú évtizedek óta béke honol, és a szovjet birodalom összeomlása óta a hidegháborúnak is vége van. (Igaz, ennek a hidegháborúnak is ezer- és milliósámsra voltak ártatlanul legyilkolt áldozatai: a magyar forradalomban, a kommunista hatalom börtöneiben, a szovjet gulágokban vagy azokban a moszkvai kezdeményezésre zajló háborúkban és gerillaharcokban, amelyek Afganisztánban, Afrikában, Dél-Kelet-Ázsiában, Közép-Amerikában pusztították az embereket: lehet, hogy 1945 után, az úgynevezett világbéke idején még több volt a háborús áldozat, mint az első és a második világháború éveiben.)

A békét nemcsak a géppuskasorozatok, a tankok és a harci repülőgépek képesek feldúlni, és nemcsak az atomháborús fenyegetés, nemcsak a titkos háborúk és nemcsak azok az államok, amelyek saját polgáraik ellen folytatnak nyilvános vagy rejtett háborút. Az erőszak, az igazságtalanság, a gyilkos indulat mindig erősebbnek és tartósabbnak bizonyul, mint a türelem és a megbékélés. Következésképp a béke hiánya és a háborús állapotok jelenléte folyamatos tapasztalatunk. Ha nem a nagyvilágban, akkor a földrajzi régióban, az országban, a közéletben, a munkahelyen, a családban vagy éppen a lélek rejtett zugaiban, hiszen maga a lélek nehezen őrizheti meg belső békéjét, ha a külső világra, környezetére figyel. És a lélek belső békétlenségével szemben talán egy szerzetesi cella, egy remetelak sem képes hathatós védelmet adni.

Felejtjük el egy pillanatra a világot, ne figyeljünk Koszovóra, ahol a köznapi élet részévé vált a háború, ne vizsgáljuk azt, hogy a Romániában és Szlovákiában élő magyaroknak milyen méltatlan közéleti hidegháborúk közepette kell élniük, még azt se latolgassuk, hogy a mindinkább mélyülő orosz gazdasági és politikai válság milyen veszedelmes következményekkel fenyeget. Maradjunk ennek a kis Magyarországnak a szűk határai között. Vajon itt béke van? Megbékélt-e önmagával az az ország, amely közel egy évtizede felszabadult a négyévtizedes zsarnokság nyomása alól, amelynek új történelmi korszakot kellene kezdenie, fel kellene emelkednie?

Aki akár csak felületesen figyel a hazai közélet eseményeit, megállapíthatja: még csak kísérletek sem történnek arra, hogy valamiféle társadalmi béke jöjjön létre a mindig újra fellángoló közéleti háborúskodások után, és ennek a társadalmi békének a jóvoltából épüljön fel új közösségi szolidaritás és erkölcsi rend azon a szellemi romhalmazon, amelyet lelki értelemben nemcsak a

négy évtizedes kommunizmus, hanem a rendszerváltozás után hatalomra került valamennyi politikai kurzus maga után hagyott.

Mára visszatérő megállapítása (olykor „szlogenje”) a közéleti retorikának, hogy a politika és a kultúra világában két Magyarországnak létezik. Az egyik a „jobbközép”: konzervatív, keresztény, nemzeti, a másik a „balközép”: liberális és szociáldemokrata, szocialista pártok és eszmék, értelmiségi csoportok és médiumok körül tömörül. A magyar társadalom és a magyar értelmiség valóban két nagy táborra bomlott, és persze a kultúra világában is megjelentek az egymás ellen fenekedő „szekértáborok”. Van, aki mindezt közönnyel vagy éppen utálattal figyeli, általánosságban vonja meg bizalmát a politikusoktól, valamennyi politikai erőtlől, és választások idején messze elkerüli a szavazóhelyiségeket.

Vannak, akik örülnek ennek, elsősorban a „politikai osztály” köreiben. A hatalom megszerzéséért vagy megtartásáért folytatott küzdelmeknek ugyanis éltető eleme az ellenségeskedés: a politikai ellenfelek mocskolása, gyanúsítása, kiszorítása és földbe döngölése. Vannak jelei mindennek a májusi választások óta eltelt fél-esztendőben is. Pedig a politikai vetélytársak és ellenfelek teljes és végleges kiszorítását célzó stratégia és harcmódor nem tartozik az európai, a nyugati közéleti kultúra hagyományai közé. Ellenkezőleg, a hosszú évtizedeken keresztül a magyar társadalomba sulykolt „osztályharcos” mentalitás egyeneságú következménye, kiegészülve némi infantilis érzülettel, a vetélytárs megítélésének és kezelésének azzal a szokásrendjével, amely a labdarúgópályák közönségének „kemény magvánál” található (különben nemcsak Magyarországon, hanem a civilizáltabb nyugati országokban is).

Az ellenségkeresés, a kiszorítódsi és a gyűlölködés — és ez a legszomorúbb — bőven fellelhető annak az értelmiségnek a körében is, amely önmagát kereszténynek nevezi. Igen sok lesújtó személyes és országos tapasztalatot (rémmesékbe illő történetet) tudnék minderről előadni. Utalhatnék gyűlölettől fűtött vádaskodásokra, névtelen levelekre, ravasz intrikákra, nem célom, hogy most ezekkel töltssem meg egy katolikus folyóirat karácsonyi számának oldalait. Megjegyzéseim amúgy sem személyes természetűek, hanem közügyiek. Azt azonban meglehetősen keserűen kell megállapítanom, hogy azt a keresztény értelmiséget, amely a zsarnokság évtizedei alatt természetes dolognak tartotta a belső szolidaritást, mára a kölcsönös bizalmatlanság, a szeretethiány, a rosszindulat árcai osztják meg: a belső szolidaritás ijesztő leépülése, amely arra utal, hogy azok a vádaskodások és ellenségeskedések, amelyek leginkább akadályozzák a kívánatos társadalmi és nemzeti összefogást, kohéziót, nemegyszer éppen az úgynevezett keresztény értelmiség köreiben találhatók.

Kártékony példák ezek, időnként azt a „botrányt” testesítik meg, amelyről a Szentírás beszél. Bizonyára mindig, akár az öskeresztény korban, voltak összeütközések a keresztények között: el-

vége Pál apostolnak szinte valamennyi levelében találunk oktatást arról, hogy Jézus követőinek egymással békében kell(ene) élniük. A keresztény példamutatásra mindazonáltal talán sohasem volt oly nagy szükség, mint mostanában, midőn a magyar társadalmat és az értelmiséget alig palástolt politikai pártérdekek szakítják darabokra, lassacskán jó eredménnyel hozván létre valami féle „belső és lelki Trianont”.

Karácsony táján el kellene gondolkodni azon, vajon a kiengesztelődés nem volna-e célravezetőbb és eredményesebb annál az általános dzsungelháborúnál, amit most a magyar közélet, a keresztény közélet is mutat. Máskülönben csak a belső, lelki béke marad mint vigasztalás egy békétlen világban, azonban ez is szüntelenül veszélyeztetett.

RÓNAY LÁSZLÓ
irodalomtörténész

Nyugodt béke...

Alfred Tennyson *In memoriam* című verse jutott eszembe először a körkérdés címéről: „Nyugodt, mély béke, vár a föld, / a harmatos rekettye-ág, / ökörnýál száll az égen át, / s ezüstbe játszó szála zöld.” Ez volna a békesség. Nyugodt és mély, nem árnyékolják be indulatok, nem veri föl csendjét harci lárma. A nyári mező nyugalma lepkékkel és katicabogarakkal, pipacsokkal.

Nyilván közhely arról szólni, hogy mindez ábránd. Legalábbis manapság. Jézus azt mondta, akik elfáradnak, terhet cipelnek, járuljanak elébe, majd felüdíti őket. Sajnos olykor a templomokban is a békétlenség dörgedelmeit halljuk: indulatos szavakat, baljós értelmű mondatokat, negyven év szorongatásainak emlékeztetőiként. Nem száll közénk Tóth Árpád „hószín szárnyú békéje”. Elveszítjük barátainkat, még a családokban — amelyek egykor a békesség szigetei voltak — is gyakori a széthúzás, meghasonlás, hogyne nőne ez hatalmassá nemzeti méreteken?

A magyar irodalomban hatvan éve néhány fiatal költő és tudós azt a tervet melengette, hogy a világ fenyegetése ellen egy határon átívelő nemzetközi béke-antológiával perlekednek. Elsőpörte őket a háború, amelynek egyikük, Radnóti Miklós is áldozata lett. Pedig ő még a hegygerincről lehulló ágyúszó fenyegetettségében is meglátta a kis pásztorlányt, s a felhőt ivó békés birkanyáját.

Fogjuk föl a költői képet életünk esélyt rejtő jelképének! Az ágyúdörgés, fülsértő lárma tözsomszedságában is felvillan a béke esélye. Nem a tunya, tétlen henylésé, nem a gondolatok nélküli belenyugvásé. Az alkotó, emberszabású békességé, amelyet örököltünk, s amelyért minden szentmisében imádkozunk, ami-

kor elmondjuk, ne vétkeinkre tekintsen az Úr, hanem egyháza hitét vegye fontolóra.

De elég erős a hitünk, hogy békét teremtsen, ne meghasonlást? Sajnos nem mernék egyértelmű igennel válaszolni. Ha széttekintünk, szinte mindenütt csatamezőt látunk. Emitt pusztító, halált osztó igazi bombák robbannak, amott a szavak bombái sisteregnek, s e sebek néha alatomosabban üszkösödnek, mint amelyeket a szilánkok ütnek a testen.

Békét kötünk, de ezek ritkán igazságosak, új és új harcok lehetőségét rejtik. Megteremteni kellene a békét, erre azonban mint ha képtelenek volnánk. A békeség jelképeként járja a világot a pápa, de ki hallgat szavára? Ki látja e törődött, Jézus üzenetét tolmácsoló, reszkető kezű öregemberben a béke nyájas angyalát? Pont azok süketek és vakok, akiknek hallaniuk és látniuk kellene a menekülőket, otthonukat elhagyókat, akik előtt sarkig tárul a halál kapuja. Ők azonban nem békéről és megbékélésről gondolkodnak, hanem új és még pusztítóbb fegyverekről, a rombolásban rejlő üzletről.

Szerencsés voltam és vagyok, az átélt történelmi kataklizmákat kivéve többé-kevésbé mindig békében éltem. Fontos, hogy szerető családi légkörben nevelődjünk, s igyekezzünk mi is ilyet teremteni. Önmagunkkal is békét köthetünk, ha szeretjük, amit csinálunk. Ilyenkor a kellemetlenségek leperegnek rólunk. Külön jótéteménye az égne, hogy sokat voltam és vagyok fiatalok között. Az ember így könnyebben békél meg az idő múlásával.

Meglepődve olvastam a Méréleben Jacob Kremer tanulmányát, pontosabban annak azt az adatát, mely szerint még a magukat gyakorló vallásos embernek mondók közül is igen kevesen olvasák a Bibliát. Pedig rengeteget csiszolódik a gondolkodásunk, jellemünk, ha a benne leírtakkal szembesülünk. Eltűnődünk például Jézus János által tolmácsolat ígértén: „Békességet hagyok rátok, az én békémet adom nektek. Én nem úgy adom nektek, amint a világ adja. Ne nyugtalankodjék szívetek és ne is szorongjon!”

A világ kínálta békét és békességet ismerjük. Azt átélve bizony nyugtalankodunk és szorongunk, hogy miféle harcokat, háborúkat, küzdelmeket hoz a holnap, de akit egyszer is megérint az Istennel való párbeszéd felszabadító nyugalma, ahogy a lélekben eluralkodik a Rá való hagyatkozás biztonsága, az megérzi, hogy ez a kapcsolat merőben más, mint az, amely a világhoz fűz bennünket.

Ebben a békében és biztonságban szeretnék élni, amennyit még megadatik. Kiengesztelődve szívből egymással, Isten gondviselő szeretetében.

Kíviül harcok, bent félelem! Hol van béke?

SKRABSKI ÁRPÁD
Informatikus, szociológus

Durkheim szerint az értékek meggyengülése a társadalom „anómiás” állapotát eredményezi, amikor az egyén úgy látja, hogy csak deviáns úton érhet el megfelelő életkörülményeket, életminőséget. Az értékek elvesztése olyan társadalomhoz vezet, ahol mindenki mindenkinek farkasa, és amely társadalom nagy valószínűséggel tönkreteszi önmagát.

¹Wilkinson, R. G.:
National mortality rates: The impact of inequality?
1992, Am. J. Publ. Hlth
82, 1082-1084.;
The epidemiological transition: from material scarcity to social disadvantage? Daedalus,
1994, 123, 4, 61-77.;
Health and civic society in Eastern Europe before 1989, in: C. Herzman:
Environmental and Non-environmental Determinants of East-West life expectancy gap, Kluwer, Amsterdam, 1996.;
Kaplan és mtsai:
Inequality in income and mortality in the United States; analysis of mortality and potential pathways, British Medical Journal, 312, 999-1003.;
Kopp M.—Skrabski Á.:
Socioeconomic factors, severity of depressive symptomatology, and sickness absence rate in the Hungarian population, J. Psychosom, 1995, Res. 39, 8, 1019-1029.

Ennek egyik egészségügyi vonatkozása az utóbbi években vált ismertté. Megállapítást nyert, hogy a fejlett társadalmakban a társadalmi szolidaritás meggyengülésével, nagy társadalmi különbségek kialakulásával magyarázható az egészségi állapot romlása, a halálózási arányok növekedése, illetve a várható élettartam csökkenése.¹

A legutóbbi évek során olyan egészség-demográfiai eredmények láttak napvilágot, amelyek megkülönböztetik az emberi tőkétől az úgynevezett társadalmi tőkét, azt állítva, hogy a társadalom tagjainak lelki beállítottsága, ezen belül a bizalmatlanság, ellenségeség, reménytelenség, az életcélok hiánya, továbbá a társas támogatás hiánya egészségi és gazdasági kockázatot jelentenek.² Ugyanakkor a társadalmi tőke, így a bizalom, a megbízhatóság, a szociális kohézió és szolidaritás meghatározóak nemcsak a társadalom egészségi mutatói, hanem gazdasági prosperitása szempontjából is.³

Ornish 1990-ben publikálta először, hogy az életstílus megváltoztatásával, angiográfiai módszerekkel ellenőrizhető módon, sikerült a koszorúerek meszesedését visszafordítani. Az ezt követő nyolc év az ornishi terápia sikertörténete, ahol a kezelés korszerű táplálkozásból, sportból és relaxációból — meditációból tevődik össze. Nyilván a résztvevők nem tudják, hogy a meditációban egy olyan módszert találtak meg újra, amely a katolikus aszketika és misztika gyakorlatában a kezdetektől fogva jelen van, és más-más változatokban a protestáns egyházak, illetve más nagy világegyházak szintén élnek ezen imamód lélekformáló erejével.

Miközben állandó kihívásoknak van mindegyikünk kitéve és éjszakánként a rántóró szorongástól esetleg nem tudunk aludni, a lelki béke egészen közel van mindannyiunkhoz. A lelki béke Jálics Ferenc⁴ jezsuita szerint úgy érhető el, ha számos szellemi tevékenységünk közül visszatérünk egy rövid időre az észleléshez, amelyből minden szellemi és fizikai tevékenységünk ered. Foglalkunk el relaxált testhelyzetet, és észleljük saját létező önmagunkat. Azt a létezést, ami nem tőlünk ered, hanem amit Isten tart létben. Ha minden hatás elfogadására készen figyelmünk középpontjába saját létezésünk, lélegzetvételünk kerül, úgy kiszabadulva zárt indivi-

²Kawachi, I. és mtsai:
*Social capital, income
inequality and mortality*,
Am. J. Publ. Hlth.
1997, 87, 9, 1491-1498.

³Fukuyama: *Bizalom*,
Európa, 1997, Budapest.

⁴Jálics Ferenc:
*Szemlélődő
lelkigyakorlat*, 1996,
Manréza-Korda.

duális világunkból, belső figyelmünket betölti az, aki minket létben tart. Keresztes Szent János ezt úgy fejezi ki, hogy „tudom, hogy egy forrás fakad, rohan, pedig éjszaka van”. Avilai Szent Teréz pedig egy meditációból felelszélve az éppen előtte táncoló andalúz apácák énekének dallamára ezt a verset írta: „Az isteni szeretet gúzsza, melyben élek itt lent, rabbá teszi bennem Istent és szabaddá enszivem, ámde látnom gyötirelem rabságát én Istenemnek...”

Napjainkban sokakat zavar, hogy a meditáció keresztény formái helyett a keleti formákkal találkoznak, és a meditáció buddhista értelmezése világnézeti problémákat okoz. A meditáció bizonyos lelki gyengeségek esetén orvosilag ellenjavallt lehet. Így terjednek a hírek olyan esetekről, amikor valamilyen guru által vezetett meditációs, illetve vizualizációs csoport tagjainak pszichiáterhez kellett fordulniuk. Talán érdemes a keresztényeknek megmaradni a meditáció keresztény értelmezésénél, néhány olyan igazságnál, ami a kereszténység üzenete. E sarokpontok közül néhány,
— hogy az Isten közösség — Szentháromság — és semmiképpen sem elszigetelt individuum;
— hogy az Isten legalább úgy szereti teremtményeit, mint szülő a gyermekét;
— továbbá a szeretet a mi világunkban szenvedéssel jár. A Teremtő velünk, de nálunk nagyobb — végtelen — mértékben szenved el minden korlátunkat.

A keresztény meditációban ezért lényeges elem a Jálics által ismerttetett „Jézus-ima”, az, hogy Jézus jelenlétét minden lélegzetvételkor a nevét kiejtve tudatosítjuk.

Egy rövid meditáció közben általában nem történik semmi drámai, viszont a meditációt követően tapasztaljuk, hogy nyugodtabbak vagyunk, és a dolgok, amelyekre észlelésünk irányul, színesebbnek látszanak. Nagyon prózai és egyszerű dolog az észlelés, ami a meditáció lényege. Mindenki, aki műszaki képzést kapott, tudja, hogy amikor egy hibás berendezés kerül a kezébe, mielőtt gondolkodni kezd, „szemrevételezi” a készüléket. A békeség keresőknek szánt ajánlat úgy szól, hogy a cselekvés és a problémák elemzése mellett fordítsunk időt saját magunk szemlélésére, szemrevételezésére.

SOMLAI PÉTER
szociológus

Kérdések karácsonykor

Tisztelt Szerkesztő Úr!

Levelében az „igazabb, teljesebb béke” lehetőségéről kérdezett, s úgy döntöttem, saját kérdéseimmel válaszolok erre. Ezek a kérdések korunk két nagy áramlatára, a globalizációra és annak ellentétes párjára, a különféle partikularizációkra vonatkoznak. Remélem, hogy

gondolataim érdekelni fogják Önt és folyóiratának olvasóit, annak ellenére, hogy e levél írója zsidónak született, s bár családjával ünnepséget tart minden év karácsonyán, Istenben nem hisz. Ez elég zavarosnak tűnhet ahhoz, hogy előhozakodhassak kérdéseimmel.

Globalizálódó világban élünk. Ezt nemcsak szakértők állítják, hanem magunk is tapasztaljuk nap mint nap, városon és falun, közvetlen környezetünkben és utazásaink során. A globalizáció nyomára bélyegét a politikai tervezésre, a civil és katonai technológiai fejlesztésre, termelésre és fogyasztásra, de a kultúrára is. Ezzel szemben partikuláris értékek felé mutatnak az egész világon erősödő regionalizmus, hagyományőrzés, a kollektív identitás keresésének és kifejezésének különféle formái. Például a multinacionális vállalatok terjeszkedése sérti a helyi vállalkozók érdekeit, s gyakran váltja ki vallási, etnikai és nemzeti mozgalmak ellenállását.

Az ellentét másként is kifejezhető. A modernizációs elméletek arra hivatkoznak, hogy a globalizáció során nyitottabbak és dinamikusabbak lettek a társadalmak, megnövekedett az alternatívák, az egyének és családok által választható életformák, értékek köre. A modern világban — amit M. McLuhan nevezett „globális falu”-nak — gyorsabbá vált a közlekedés és a hírek terjedése, nélkülözhetetlenné a pluralizmus elismerése. De a modernizáció kritikusa-inak ellenérvei sem kevésbé fontosak: az emberiség jólétét, sőt, fennmaradását veszélyeztető tényezők nagy része — ökológiai veszélyek, nukleáris fegyverek, túlnépesedés, szegénység — éppen abból fakad, hogy globális erők meggyengítették a lokális erőforrásokat, a szolidaritás és megértés helyi kötelékeit, kipusztították a kultúra eredetiségét. Mert például az „internet” hasznos lehet ugyan, de a kultúrák sokféleségével és felcserélhetetlen jelképeivel szemben a „globális falu” éppannyira szürke és ízetlen, mint a homogenizált tej a friss tejhez képest.

A partikularizmus tehát gyakran önvédelmet és értékmentést jelent a hódító szándékú világkereskedelemmel vagy tömegkultúrával szemben. E békés formáknak számtalan változata van a nyelvműveléstől kezdve a folklóre ápolásán át az irodalmi, zenei vagy térbeli önkifejezés sajátos formáinak védelméig. De már itt is felmerülhet a kérdés: vajon az önvédelem, a kollektív identitás őrzése és kifejezése mennyire jár együtt más embercsoportok, népek, etnikumok kirekesztésével?

Az optimista válasz abból indul ki, hogy megkülönbözteti a védekező partikularizmust a támadó szelleműtől, mint Illyés Gyula tette nevezetes aforizmájával: „patrióta az, aki nemzeti jogot véd, nacionalista az, aki nemzeti jogot sért”. Ez a megkülönböztetés azt feltételezi, hogy vannak olyan nemzeti küzdelmek, melyek nem „nulla összegű játékok”, mert lehetséges védeni kisebbségi (nemzeti, etnikai stb.) jogot mások jogainak sérelme nélkül. De tartható-e ez a feltételezés? Vajon a kisebbségi jogvédelem egy jobb világ felé mutat vagy másfelé? A vallási fundamentalizmusok, az et-

nocentrizmus, nacionalizmus mai változatai nagyon is jogossá teszik ezeket a kérdéseket. Elegendő lesz most Boszniára és Koszovóra utalni, hogy közeli példát találjunk ezekre a kérdésekre. De ígér-e békét és igazságot a nemzetközi rend? Aligha. Hiszen például a nemzetközi fegyverkereskedelem révén ugyanazok a hatalmak uralják a világ részét, amelyektől az ENSZ felhatalmazásával vagy más nemzetközi szervezetek révén a béke felügyelete és biztosítása függ. Akkor hol keressük a békéhez vezető igazságos utat?

S mit jelentenek vajon a humanizmus eszméi a mi globalizálódó és partikularizálódó világunkban? Nézzük példaként az emberek közötti egyenlőséggel kapcsolatos eszmék érvényességének állását. Ha a legfejlettebb országokat vizsgáljuk, akkor az „emberi jogok” ma érvényesebbek, mint korábban, hiszen 1989-1990 rendszerváltozásai demokráciához vezettek Kelet-Európában is. De az egyenlőségre vonatkozó jogok ma is csak egy-egy állam keretei között érvényesek, pedig az „egyenlőség” eszméje — a humanizmus alapvető értékeként — túlmutat az államhatárokon az egész emberi nem felé. S hogy mindez nemcsak elméleti kérdés, azt milliónyi menekült sorsa tanúsítja. Tudjuk, hogy a határok lezárása nem vezet eredményre, s hogy a menekült-kérdés békés rendezésére addig nincs kilátás, amíg a világban nem csökken a nyomorúság. De csökkenthető-e a nyomorúság, s ha igen, akkor a gazdasági növekedés útja vezet ehhez vagy más utat kell keresni?

Ökológusok és környezetvédők úgy látják, hogy a gazdasági növekedés eddigi útja globális veszélyekkel jár, mert a Föld élővilágának s vele az emberiség elpusztításához vezet. A környezetvédelem nyomán kialakulóban van az „ökológiai tudatosság” fejlett országokban. Ernek ellenére a lakosság továbbra is ragaszkodik régi életmódjához, például az energia rendkívül magas szintű felhasználásához. Vagyis semmi jel nem mutat olyan civilizáció kialakulására, melyben az élővilág fennmaradásának követelményei szerint szerveznék meg életüket az emberek. S vajon egy ilyen civilizációban elháríthatók lennének a már kialakult veszélyek, felszámolható lenne az éhezés és csökkenthetők lennének a globális egyenlőtlenségek?

Ezekkel a nyugtalanító kérdésekkel zárom levelem.

SZABÓ FERENC
jezsuita szerzetes

Nyugtalan szívvel

Ma, október 6-án, amikor kézhez kaptam Lukács László felkérését, hogy írjak — valljak — a békéről a *Vigilia* karácsonyi számába, a Reggeli dicséretben több zsoltárvers megragadott.

Hadd halljam az Úristen szózatát!

*Igen, ő békét hirdet népének s híveinek
és azoknak, akik szívből hozzá térnek...*

*Egymásra talál majd irgalom és hűség,
csókot vált az igazságosság és a béke...*

(84. zsolt.)

Az emberi szív nyugtalanul keresi az igazságot és a békét, keresi az ismeretlen Istent, az Abszolútot. Keresi Jézus Krisztus Istent, akkor is, ha már megtalálta, mert a Titok egyre nő, Isten misztériuma kimeríthetetlen, megragadhatatlan. „Nem keresnél, ha már meg nem találtál volna” — mondja Jézus Pascalnak. Igen, az is keresheti, aki már megtalálta, mert nem csupán értelmi ismeretről van szó, hanem a szív teljes odatapadásáról, megnyugvásáról. Amíg tükör által homályosan látunk, míg éjszakában járunk, a hit csillagzata vezérel bennünket, a reménység mozgatja szellemünket, a szeretet belső tüze lendít előre. Félhomályban, sötét éjszakában is szerethetünk. A fényt nem lehet elővételezni. *Aki megteszi az igazságot, az jut el a fényre* — tanítja Szent János nyomán Ágoston, Pascal és Blondel. „Nem keresnél, ha már meg nem találtál volna. Ne nyugtalanodj tehát!”

A kereszténységről és a filozófiusról egyaránt áll, hogy ha hisz is, tovább keres, jobban akar érteni. Az üdvös nyugtalanság, az igazi kritikai szellem nem abban áll, hogy mindent kétségbe vonunk, amit már mint hívők birtokolunk, hogy aztán a pusztaságra támaszkodva felfedezzük, megtaláljuk azt. Ez már azért is abszurd kísérlet, mivel a hit Isten ajándéka. Sohase gondoljuk azt, hogy már minden igazságot megértettünk, sohasem állhatunk meg a keresésben. Különböző is — mennyiszor hangoztatta ezt Prohászka is! — a szív intuíciója, az átélés, a szeretet tettei segítenek bennünket igazán a Misztérium megközelítésében. A hit elmélyítése nem a gyökeres kételkedésből indul ki, nem az előzetes tagadás cáfolata, hanem az ismeret „beteljesítése” elemzéssel és gyakorlattal. A filozófiai nyugtalanság, a kritikus szellem nem jelenti azt, hogy a keresés valamely pillanatában megszűnünk látni, hanem ezt: mindig többet lehet látni, jobban megtapasztalni, mélyebben élni. „Keresni a fényt a fényvel. És miért kellene kioltani minden fényt, mikor az ember világosabban akar látni?” (Blondel). Mindezt még csodálatosabban kifejezi Blondel *L'Action* című főművében:

„Mihelyt az ember azt véli, hogy eléggé ismeri Istent, nem ismeri többé. Kétségkívül: az a pillanat, amelyben Ő megjelenik az öntudatban, annyira hasonlít az örökkévalóságra, hogy az ember szinte fél egészen elkötelezni magát; tekintete a villámlásra szegeződik, amely még sötétebbé teszi az éjszakát. De a fény-árnyék keveréke állandó; így egyaránt megcségyenül az is, aki azt képzele be magának, hogy látja Őt; és az is, aki azt akarja színlelni,

hogy nem ismeri. A túlságosan világosan látókkal szemben vallanunk kell, hogy mindabban, amit megismerünk és akarunk, Isten megismerhetetlen és elérhetetlen marad; az önkéntes vakokkal szemben pedig azt kell hangsúlyoznunk, hogy – minden dialektikai bonyolítás és hosszú tanulmány nélkül is – Isten egy szempillantás alatt, mindenki számára és mindig közvetlen bizonyosság, amely nélkül nem létezik más bizonyosság: az első világosság, az a nyelv, amelyet ismerünk anélkül, hogy tanultuk volna. Ő az egyedüli, akit sohasem kereshetünk hiába, de akit ugyanakkor sohasem sikerül teljesen megtalálnunk. *Nemo te quaerere valet, nisi prius invenerit: vis igitur inveniri ut queraris, quaeri ut inveniaris; potes autem quaeri et inveniri, non tamen praeveniri.* (Szent Bernát ágostoni mélységgel kifejezett gondolatát így fordítanám: „Senki sem képes keresni téged, ha már előbb meg nem talált volna: akarod hát, hogy megtaláljanak és így keressenek, hogy keressenek és így megtaláljanak; kereshetnek és megtalálhatnak, de soha meg nem előzhetnek Téged”).

Végül idézem Ágoston örökszép gondolatát a *Vallomások* elejéről: „Magadnak teremtettél minket (*Fecisti nos ad Te*, azaz: Magadhoz...), és nyugtalan a szívünk, amíg meg nem nyugszik Te benned.” Istenhez rendeltettünk, ezért boldogságunkat és békénket nem találhatjuk teremtett lényekben. Ha Istennel egységben maradunk, ha Vele kiengesztelődünk, önmagunkban is megtaláljuk a békét, és másokkal is békében élhetünk. De a belső béke nem zárja ki az üdvös nyugtalanságot.

A béke végső soron Jézus Lelkének ajándéka: Általa a szeretet kiárad szívünkbe, és így mint új teremtmények képesek leszünk a szeretetre. Ez a természetfeletti: szükséges, de elérhetetlen. Szükséges, hogy új, krisztusi emberek legyünk, ugyanakkor saját erőnkől képtelenek vagyunk rá. — *Da pacem, Domine!*

SZABÓ MAGDA
író

Kedves Főszerkesztő Úr!

Attól tartok, nem leszek jelen szerettem lapja hasábjain az ünnepen. Naponta imával zárom az estét, Istennel beszélek, hiszem, hogy hallgat, sok mindent hallhatott tőlem ezekben a bizalmas percekben, de a béke hiányát soha. A nagyon vallásos protestáns nevelésébe kezdettől beletartozik, hogy nem vitatja vagy bírálja Isten döntéseit, nem boldog a bajtól, de miután megtanulta a Heidelbergi Kátét, tudja, hogy Isten szándéka ellenére sem aktíve sem passzíve nem fordul semmi az ő földi életében. Családom régen nincs, külső köröm hozzám hasonló csendes emberekből áll, társadalmi érintkezésem formális, ahol tudom, csendesítem az ingerülteket. A halál régi, meghitt ismerősöm, fiatalként se féltem tőle, emlékezzék csak

az Újhold tigriscsapatára, most meg úgy gondolok a nyilván nem távoli távozásra, hogy végre kinyílik az aranykapu, s ha Isten kegyelme velem lesz, végre megkérdezhetem Ágostontól, elfogadta-e a róla írt esszémet. Nincs halál, csak Isten van.

Miért nem azt kérdezte meg tőlem, honnan egy nem ostoba, nem is műveletlen, minden külsőséget megkapott, minden számára fontosat elvesztett emberi lényben ez a derűs csend, ez a békesség. Erre tudtam volna felelni: kivételesen boldog gyermekkorom és kivételesen boldog házaseletem volt, azzal kerestem kenyeret, amit szeretek, értek, s ahol botlottam volna, elkapta a derekamat Abigél iskolájának áldott nevelő szigora, az egyháznak nagy papi személyeket adott, helytállásra szoktató családom. Ha a családok visszakapják elvesztett rangjukat, méltóságukat, ha hitre és bátorságra nevelő, nem a gyerek hangulatát vizsgáló, de a tanulót életre felkészítő, hittel útjára bocsátó iskolaarendszer is létrejön, egészségesebb társadalom várhatja Krisztus születésének ünnepét. Cikket, látja, nem küldök, megírtam, miért, de ha ezt a levelet közölni kívánná, nihil obstat. Köszönöm, hogy megkérdezte, ami érdekelt, s bár messzi még az angyalkórus, Isten fedezze be jószágával saját és lapja olvasói életét.

Karácsony a béke ünnepe

SZENDI JÓZSEF
nyugalmazott
veszprémi érsek

Karácsonyt sokan a béke ünnepének nevezik, mert a megváltó Jézusunk születését hírül adó angyalok éneke szerint a megtestesülés titka „dicsőség a magasságban Istennek és békesség a földön a jóakaratú embereknek” (Lk 2,16). A béke a Biblia emberének tudatában minden földi és mennyei jónak a foglalata. Ez a maga teljességében csak Istenben létezik, azért ő maga a béke (Mik 5,4). Karácsonykor Krisztus megtestesülésével ajándékképpen közénk jött az isteni élet teljessége, hogy belőle mindannyian részesedjünk kegyelmet kegyelemre halmozva (Jn 1,14-16), hogy meglegyen a békénk. Ezért a béke Isten ajándéka (Jn 14,27) elsősorban benső, lelki életünkben, de aztán a minket körülvevő világban: családjunkban, rokonainkban, jóbarátainkban, hazánk társadalmában és a világ körülményeiben. Amennyire az Istent hittel és szeretettel befogadó ember békében részesül, annyira nincs békéje az istentelennek, (Iz 48,22).

Isten ajándéka azonban mindig feladat is a számunkra, mert Isten nem akarja még a legnagyobb jót sem ránk erőltetni. Csak akkor kapjuk meg ajándékát, ha azt szabadon elfogadjuk és

együttműködünk vele. „Tulajdonába jött, de ővéi őt be nem fogadták. Mindannak azonban, aki befogadta, hatalmat adott, hogy Isten fiává legyen, annak, aki hisz őbenne. Az Ige testté lett és közöttünk lakott... Mindnyájan az ő teljességéből merítettünk, kegyelmet kegyelemre halmozva” (Jn 1,11-16). A béke tehát nem a tunya semmittevők sültgalamb-várása, hanem a tevékeny Isten- és emberszeretet kivirágzása.

Az igazi szeretet viszont mindig áldozat. Kényelemszerető önzésünk keresztre feszítése. Ezért írja Szent Pál a galátáknak: „Lélek szerint éljete! Akkor nem fogjátok teljesíteni a test kívánságait. A test ugyanis a lélek ellen tusakodik, a lélek pedig a test ellen s ellentétben állnak egymással. Így nem azt teszitek, amit szeretnétek... A test cselekedetei nyilvánvalóak: paráznaság, tisztátalanság, fajtalan-ság, bálványimádás... ellenségeskedés, viszálykodás, vetélkedés, harag, veszekedés, szakadás, pártoskodás, irigykedés, gyilkosság... s ezekhez hasonlók... Akik ilyesmit tesznek, nem lesznek Isten országának örökösei. A Lélek gyümölcsei viszont: szeretet, öröm, békeség... Akik Krisztus Jézushoz tartoznak, keresztre feszítették testüket szenvedélyeikkel és kívánságaikkal együtt” (Gal 5,16-25).

Ezért a béke ugyan minden ember számára felkínált isteni ajándék, de azt nem ölbetett kezekkel, tétlenül kell várnunk, hanem kemény küzdelemmel kell számára helyet készíteni magunkban. Ki kell üríteni magunkból minden akadályt, mely útjában állna az Istentől felajánlott békének. Helyet kell készíteni magunkban a békét ajándékozó Istennek és az ő Krisztusának, aki maga a béke (Ef 2,24). Az önzése miatt öntelt emberben nincs helye a békét ajándékozó Istennek (Iz 48,22). Aki viszont teljesíti Krisztus akaratát, azt az Atya is szeretni fogja s elmennek és lakóhelyet vesznek nála (Jn 14,23), ráárasztva a békét mint a folyamatot (Iz 66,12).

Ezért aztán az istenszeretőknek minden a javukra válik (Róm 8,28), még nehéz körülmények között is, ahogy arról az Ószövetség nagy szentjeinek élete tanúskodik. De még inkább az Újszövetség karácsonyi liturgiájában ünnepelt Zakariás, Erzsébet, Keresztelő János, Szűz Mária, Szent József, Simeon és Anna, akiknek igazán békés, szent karácsonyuk van minden kényelmetlen külső körülmény ellenére is.

A testi ember bűnös kívánságainak szeretetből való keresztre feszítése hosszadalmas folyamat, állandó harc és küzdelem. Ezért mondja Jézus: „Azt gondoljátok, azért jöttem, hogy békét hozzak a földre? Mondom nektek, nem azt, hanem ellenkezést” (Lk 12,51).

A béke Szent Pál szerint azonos a megváltottsággal. Krisztus a mi békénk, ezért békét szerzett nekünk (Ef 2,14-22). Minden megigazult hívő békében van Istennel (Róm 5,1), aki a szeretet és a béke Istene (2Kor 13,11). Miként a szeretet és az öröm, a béke is a Szentlélek gyümölcse (Róm 14,17). A földön elővételezett, megkezdett örök élet meghalad minden emberi értelmet (Fil 4,7), megmarad az üldöztetésben (Róm 5,1-5) és szétszágárzik az embe-

rekkel való viszonyunkban (1Kor 7,15; Róm 12,18; Tim 2,1-3). Isten békéje nem a külvilág, a körülmények békéje, hanem a lélek belső békéje, mely majd csak az utolsó ítélettől lesz a külső békében is mindenki számára nyilvánvaló. Ez a béke ugyanis a Krisztus kereszttáldozatának és feltámadásának gyümölcse (Jn 16,33). Krisztus az áldozati bárány, aki elveszi a világ bűneit (Jn 1,29), és ha felmagasztaltatik, a földről mindeneket magához vonz (Jn 12,32) Szent Lelkének kiárasztásával.

Hogy Krisztus békéje mennyire nem a külvilág körülményeinek számunkra kedvező alakulása, hanem elsősorban a lélek belső öröme, azt az emmauszi tanítványoknak magától a feltámadt Krisztustól kellett megtanulniuk, akinek első köszöntése a „Békesség nektek” volt. Ők, saját bevallásuk szerint, a názáreti Jézus dicstelen kereszthalála helyett Izraelnek a próféták által evilági, dicsőséges képekkel megjövendölt megváltását várták, és most csalódottan, szomorúan bandukoltak az úton hazafelé. De miután Jézus Mózesről kezdve valamennyi prófétánál megmagyarázta, ami az írásokban róla szól, hogy fellángoljon szívükben a hit fénye és felismerjék őt a kenyértörésnél, nem törődve a megtett, fárasztó úttal, azonnal megbékélten, boldogan térnek vissza Jeruzsálembe. Pedig a körülmények semmit sem változtak: Pilátus, Heródes és a főpapok helyükön maradtak a megszálló római katonákkal. De ők változtak meg attól a belső békétől és örömtől, amit a feltámadt Jézus igéje gyújtott lángra bennük.

A magam számára is nagy élmény volt, amikor az 1956-os forradalom után 1957 márciusában az úgynevezett mukkosokkal (Márciusban Újra Kezdjük) börtönbe kerültem, és hogy figyelmünket eltereljük a ránk váró, nem éppen rózsás jövőtől, eldöntöttük, hogy mindegyikünk a saját munkaköréből mondjon el érdekes és tanulságos eseményeket. Mikor rám került a sor, nem volt könnyű olyan témát találni, ami a különféle vallású és lelkületű börtöntársaknak megfelelt volna. Végülis, mivel március havában voltunk, Szent József ünnepén, az ószövetségi József történetét mondtam el nekik, hogy atyjának, Jákobnak kegyeltjét, a különös álmait elbeszélő Józsefet hogyan gyűlölik meg testvérei, hogyan adják el Egyiptomba rabszolgának, hogyan virágoztatja fel gazdájának, Putifár testőrkapitánynak gazdaságát, hogyan állt ellen az őt csábító majd megrágalmazó asszonyának és hogyan kerül a politikai foglyok börtönébe, ahol a lebukott miniszterek és magasrangú állami tisztviselők elbeszéléseiből megtanulja az államkormányzás csinját-bínját, hogy amikor megfejti a fáraó álmát a hét kővér és sovány tehénről, valamint a hét teli meg üres kalászról, s Egyiptom kormányzója lesz, meg tudja menteni a hét szűk esztendőben nemcsak az egyiptomiakat, hanem saját családját is anélkül, hogy bosszút állna gyűlölködő testvérein, és így legyen a Megváltó előképe (Ter 37-50.). Nézzétek, mondtam rabtársaimnak, mi sem vagyunk itt véletlenül és hiába. Istennek megvannak velünk a maga tervei. Csak türelmesen várjunk azok megvalósulására. Az istenszeretőknek minden a ja-

vukra válik (Róm 8,28), akkor is, ha az csak az események sorozatának végén derül ki. Józsefet isten Egyiptom alkirályának szánta. De abban az időben egy beduin gyermeket kormányzóvá kiművelni sokkal lehetetlenebbnek tűnt, mint ma egy cigánygyereket főiskolai végzettséghez juttatni. De József, mint tehetséges fiú, a politikai foglyok között kitanulta a kormányzás fortélyait, hogy mire megkapta a kinevezést, megfelelő szaktudással is rendelkezett. De ehhez éveken át sokat kellett túrníe és elviselnie.

Istennek valamennyiünkkel megvannak a tervei — mondtam társaimnak. Hiszen ha egyszülött Fiát közénk küldte, hogy megváltónk legyen, akkor érdemes embernek lenni. Isten minden embert üdvözíteni akar. Mindegyikünknek megvan a maga egyéni sorsa, környezete, ahogyan egyszülöttjének élete is a betlehemi barlang és a jeruzsálemi Golgota közelében készült barlangsír közt folyt le sok megpróbáltatás közt. De az isten- és emberszeretetért vállalt keresztáldozata után feltámadva így köszönthette apostolait: „Békesség nektek!” (Lk 24,36). Az utolsó vacsora búcsúbeszédében pedig ezt ígérte: „Békességet hagyok rátok, az én békémet adom nektek. Én nem úgy adom nektek, mint a világ adja. Ne nyugtalanodjék szívetek és ne is szorongjon” (Jn 14,27). Valamennyiünknek sok viszontagság után kell bejutnunk Isten országába (ApCsel 14,22). Társaim megnyilatkozásaiból az volt a benyomásom, hogy a szentírási történet meggyőződéssel való elmondása nagy megnyugvást és békét hozott a lelkükbe.

Karácsonykor mi se azt várjuk elsősorban Istentől, hogy a külvilág békéjével ajándékozzon meg minket, mert békés körülmények között is lehet valaki nagy bűnöző, hanem azt kérjük, hogy az ő lelki békéjét adja nekünk ajándékba, melynek birtokában a legnehezebb körülmények között is megőrizhetjük lelki nyugal-munkat és örömlünk. Erre késztet minket az anyaszentegyház is, hiszen a szentmise állandó részeinek szövegeiben is ismételtlen szerepel a békéért való könyörgés.

Ha ezt a nagy ajándékot megkaptuk, és Krisztus békéje lakik szívlünkben, mely a mennyország földi előíze, akkor elsősorban a környezetlünkre leszlünk hatással: családtagjaink, munkatársaink észreveszik, megérlzik lelkünk békéjét, és örülnek, ha részesedhetnek belőle. Amint a békétlen, nyugtalan lelkiismeretű ember teher a környezetének, úgy a Krisztust magában hordozó sugározza maga körül Jézus békéjét és örömlét. Ezt tapasztalták meg Szűz Máriától és Szent Józseftől a betlehemi pásztorok (Lk 2,3-20), valamint Simeon és Anna (Lk 2,25-38). Dicsérték, áldották és magasztalták Istent. Ilyen szent, Istentől megáldott karácsonyi békét kívárlók a Vigilia minden olvasójának abban a reményben, hogy ez a belső béke Krisztus másodík eljövetelekor nemcsak mindenki számára lesz nyilvánvaló, hanem támogatják majd az új föld és az új ég körülményei is (2Pét 3,13), mert boldogan fogjuk látni Istent úgy, amint van.

Béke hálózatok

A karácsony számomra az elmulasztott lehetőségek és kötelességek emléknapja. Ugyanakkor valamilyen furcsa ismétlődő békekötés helye akaratom és képességeim között. Évente egyszeri szembenézés a távolsággal szavaim és tetteim között. Annak ismételt és sajnos nem túlságosan hosszán ható megélése, mekkorák a repedések a társadalomban körülöttem. És hogy én milyen kevéssel járultam hozzá az elmúlt évben, a kanonizált szócséplésen kívül, ennek újraaszfaltozásához. Hogy meddig szabad, lehet, vagy célszerű szakmámból, a társadalomkutatásból kiiktatni az érzelmeket. Hogy a saját életvilágomban, miközben ismét egy éven át formásnak hitt vitacikkeket írtam vagy tetszetős szövegeket adtam el a szolidaritás lebomlásáról, milyen keveset tettem a világ valamilyen kis sejtjében annak lelassítására, vagy valahol talán megállítására. Ez a magam szemében (?) könnyűnek találtatás rituális ideje.

A szolidaritás, persze, bonyolult — előzőleg nehezen programozható alakzatokba rendeződik. Illyés Gyula mondta (Korniss Mihály egy szövege szerint) fiatal irodalmároknak még a 80-as években valamilyen tiltakozó aláírásgyűjtés kapcsán: — Gondolkoztam rajta, hogy mit tettem volna, ha engem is megkértek, írjam alá a levelet. Valószínűleg elhárítom. De ha nektek valamilyen bajotok esett volna (ezek szerint akkor ott nem esett—TP), akkor bárhova elmentem volna, hogy megvédjelek benneteket!

Az alaphelyzet adott. A modern társadalmak hagyományos állami és nagyszervezeti befolyásolási technikáikkal egyre inkább képtelenek az őket fenyegető ökológiai és társadalmi kockázatok kezelésére. Így, hogy a gyorsan szélesedő szabályozási deficitet közömbösíteni tudják, növekvő mértékben rá vannak kényszerítve különféle erkölcsi kötések reaktivitására.

A szolidaritás volt harci jelszó. Beszéltek-beszélnek róla akkor, amikor emberek csoportot alkotnak, hogy érdekeiket együtt képviseljék. De most, karácsonykor nem erre a szolidaritásra gondolok.

Egy másfajta szolidaritásról beszélünk, amikor a jóléti államot kíséreljük meg (újra)legitimálni. A modern államoknak klasszikus biztonsági szolgáltató szerepeiken kívül — többek között — adott korlátokon belül az ideiglenesen vagy tartósan veszélyeztetett egyén anyagi jólétéről is gondoskodniuk kell. Az itt kirajzolódó normatív premisszákat alapja, hogy az adott állam polgárai a közös nyelv, múlt, kultúra stb. okán „szolidaritási közösségeket” képeznek, és ezért a polgároknak olyan segítségnyújtási kötelezettségek vannak, amelyekkel más államok polgárai vonatkozásában nem rendelkeznek. A jóléti állambeli szolidaritás így tulajdonképpen az össztársadalmi vagy állampolgári szolidaritás egyik altípusát jelentené. Az 1979 utáni konventbeli viták az emberi jogokról, az

1848-as francia alkotmány („a köztársaság rászoruló polgárai életének fenntartását testvéri támogatással biztosítja”), a későbbi francia „szolidarizmus” és az ahhoz kapcsolódó katolikus társadalmi tanítások, ma pedig Rawls igazságosság-elmélete (úgynevezett második elvében) mind ezt a szolidaritástípust modellezzik. De nem is ez a szolidaritásfogalom izgat itt igazán engem. A modern társadalmak tipikus szociális kapcsolatait nem családszerűek és nem is személyesek, hanem funkcionálisak. A jóléti állam hétköznapi igazolásához pedig egyes esetekben esetleg tényleg hasznos lehet ez a megközelítés, de végeredményben a jóléti állam egyes klasszikus típusaihoz (például a bismarcki szociális törvénykezéshez) nem kellett sem a szolidaritás, sem a testvériesség. És különben is, a jóléti állam alapjellemezője, hogy az a támogatásra szorulókkal kapcsolatos morális megfontolások nélkül működik, s hogy abban a támogatás jogi keretekbe kerül és intézményesedik.

Már valamivel közelebb kerülünk az itt vizsgált téma kemény magvához a harmadik forma, a társadalmi integritásbiztosító szolidaritás vizsgálatánál. Ha a szolidaritást nem az egész emberiségre vonatkoztatható kötésként kezeljük, akkor viszonyítási pontjait hagyományosan még leginkább az állam, a saját társadalom vagy a nemzet kereteiben szoktuk elképzelni. Renan például egy 1882-es előadásában a nemzetet hiszi ilyen szolidaritási közösségnek („une grande solidarité”), amelyet az „eddig hozott és ezután meghozandó áldozatok érzése tart össze”. Közelebb jutunk mondanivalónkhoz Tönnies „Gemeinschaft—Gesellschaft” modellpárján keresztül. A kisebb közösségekkel szemben a társadalom nála olyan emberek békés együttélésén alapul, akik „nem lényegileg összekötöttek, hanem lényegileg szétválasztottak”. Ebből a szembeállításból következik, hogyan lehet az utóbbiban az egységet fogalmilag kezelni. Az újkor társadalomelméletei e vonatkozásban általában az egyén racionális önértékéből indulnak ki. Ez irányulhat a fizikai önfenntartásra (Thomas Hobbes-nál), vagy a szükségletek kielégítésére (Adam Smith-nél), vagy kifejeződhet olyan külső mechanizmusokban és szerkezetekben, amelyekben az önérték megjelenik — többnyire a piacon, vagy a munkamegosztás konkrét formáiban. E felfogás a társadalmat olyan egyének halmazaként értelmezi, amelyeket csak másodlagos kötések rendelnek egymáshoz, és e kötések sem a hasonlóságokból vagy azonosságokból, hanem a közöttük lévő különbségekből következnek. Ezt egyébként már Durkheim is hangsúlyozza. Hiszen szerinte a társadalmi szolidaritásnak két alapforrása, vagy inkább két alapformája van. Az egyik következhet egy közös típust alkotó egyének hasonlóságaiból és tudati egyezéseiből (Durkheim ezt nevezi mechanikus szolidaritásnak). A második azonban egy olyan munkamegosztásból vezethető le, amely nem egyszerűen az egyének különbségein alapul, hanem azokat egyenesen fel is erősíti (ez lenne

az „organikus szolidaritás”). E két szolidaritástípus egymás mellett létezik, azonban súlyuk változik. A hagyományos világban még meghatározó mechanikus szolidaritás helyén vagy amellet a Modern kiteljesedésével egyre inkább az organikus válik meghatározóvá. Mostani világunkban a szolidaritásformák átrendeződése mellett egyre inkább láthatóak lesznek a korábbi szolidaritások bomlásának világos jelei is. Az eddig inkább egymást kiegészítő érdekek tartós konfliktusokba fordulnak át. Egyébként a munkamegosztásban Adam Smith lelkesedésével szemben már egy kortárs, Adam Ferguson is inkább a társadalmi kötések meghatározó eróziós forrását látja.

A mára központivá váló probléma megoldására különböző elképzelések születnek. Charles Taylornál, a nagy kulturkritikusnál például a modern társadalom atomizmusával szemben megjelenik az egyének egoizmusát egy közös jó nevében lefedő (összekötő, kiváltó) „republikánus szolidaritás”, illetve „patriotizmus” gondolata. Taylor felfogása szerint a „republikákat” a naponta megélt modern társadalmaktól mindenekelőtt az különbözteti meg, hogy tagjai egy közös értékek által hordozott és közös sorssal összekötött formáció létét (is) érzékelik, és ezért készek arra, hogy ezt a képződményt „közvetlenül közös jóként” megélve meg is védjék. „A különbség abban van, hogy a „patriotizmus” (tudatosan nem hazafiságnak fordítom, mert a politikai „haza” itt legfeljebb az egyik, nem túl lényeges eset lehet, egész másféle pátriák gyűrűjében) másokkal közös vállalkozásokon keresztül megélt azonosságokra épül. Nem egyszerűen valaki más szabadsága megvédésének szentelem magam, hanem érzem a szolidaritás kötését „földjeimmel” szemben közös ügyeinkben, a közös kifejeződését valamilyen létrejövő állapotunknak. E lényeges vonatkozásban a funkcionáló republikák olyanok, mint a családok: ami az embereket egymáshoz köti, az részben saját történelmük. Az én (gyakran cselekedetekben mégsem jelentkező) erkölcsi elkötelezettségem minden ember jóléte iránt altruista. De „a szolidaritás »földjeimmel« ebben a működő republikában a megosztott sors értelmére épül, amelyben a részvétel maga is értéké válik.” — írja egy 1993-as cikkében. Persze a történelem legalább annyira el is választ, mint amennyire összeköt. S itt nem egyszerűen arra gondolnék, hogy döntő fordulatoknál, tudatos választásaikból, vagy még gyakrabban véletlenekből következően az emberek különböző oldalakra kerülnek. Fontosabbnak tartom, hogy a fájdalom, a szenvedés végső soron át nem adható tapasztalat. Lehet beszélni róla, lehet odafigyelni ezekre a történetekre. Lehet azt hinni, hogy valamelyik szolidaritási felfogás keretében nekem közöm volt a szenvedőkhöz és ezért nekem is vannak érzelmeim a túlélt egykori áldozatokkal, leszármazottaikkal kapcsolatban. És megkísérelhetem felfogni az egykori pusztulás pillanatait is. De hát ezek végső soron modellek maradnak.

Mindezen szolidaritástípusok mögött létezik egy talán gyen-

gében, de azért vitathatatlanul sugárzó negyedik alapváltozat — a szolidaritás mint általános testvériség is. A mediterrán-európai civilizáció kétségtelen találmánya az etikai univerzalizmus: a Stoból származó kozmológiai megalapozás helyére teológiai állító keresztény koncepció Isten gyermekeiről és az abból következő testvériségről. Van, aki szerint ebben teljeseedik vagy merül ki a karácsonyi béke-szolidaritás is. Számomra azonban mind a négy változat itt egyszerre hat(hat). A Biblia belső evolúciójából a „tribbal brotherhood”-tól a „universal otherhood”-ig (Benjamin Nelson kifejezése) azonban közvetlenül semmiképpen sem vezethető le az, ahogy tulajdonképpen a szolidaritás beépült a 20. századbeli morálfilozófiába (például Max Scheler és Nicolai Hartmann munkáiba), s az sem, ahogyan azt a megelőző legalább száz évben a francia társadalompolitikai gondolkodásban használták.

Ha a szolidaritási érzéseknél és cselekvési módozatokban ezek mellett fel- és elismerünk egyfajta viszonylagosságot, sőt kizárólagosságot is, akkor — talán akaratunk ellenére — felbukkannak az univerzális értelmezéssel szembeni motívumok is. Amikor szolidaritásak vagyunk olyan emberekkel, akikkel közös a történetünk, meggyőződéseink vagy érdekeink, akkor egyúttal kizárjuk a szolidaritást másokkal, akik történelmével, ideológiáival vagy érdekeivel nem vállaltunk közösséget. Így végül a szolidaritás fogalmát, partikuláris, sőt talán kirekesztő értelemben használtuk.

Feltehetően másként fogunk reagálni olyankor, amikor szolidaritásunk tulajdonképpeni célja valamilyen „egyenlőség” helyreállítása, és másként olyankor, amikor valamilyen egyéni szabadság megőrzése lesz. Bár ki tudja? A magyarországi ideológiai karámoknak abban a részében, amelyekben a leggyakrabban találok magamat kikötve, a libertáriusok és az egalitaristák többnyire keverednek. És olyan típusú azonosulást, mint amilyen a mennoniták, vagy a haszid zsidók között elvárható, vallás, metafizika, kultúra és szokás ekkora egybeesését, a közösségképzés akár szolidaritásnak is nevezhető ilyen fokát amúgy sem tudjuk saját ügyeinkben elképzelni. Ami marad, az intenzitásában, időtartamában, kiterjedtségében nemcsak ezekhez, hanem akár a Modernben látott, megélt „normális” kötődésekhez képest is gyenge kapcsolat. Egyetlen alkalomra, akcióra, csoportra (esetleg egyénre) vonatkozik. Persze e kapcsolatok csak önmaguk kivételezett kommunikációs metszetében minősíthetőek gyengének. Mert nem jelentenek állandó elkötelezettséget, mert már alacsonyabb intenzitás mellett is érvényesek, a hagyományosnál sokkal több, sokkal gyakrabban köthető belőlük. A különböző irányokból érkező gyenge szolidaritás összegzése azután végülis erős kötést adhat. S megfordítva a tőlem kiinduló sokféle gyenge szál is együttesen erősen betagozhatja a világba. Csak most az egészteljes, teljes elkötelezettséget követelő nagy blokkok helyett a részlegességek hálójának válok alkotóelemévé. Ennek az átalakuló világnak a békéje miből is építhetne másból?

Rosszul fizetett szakmák

GION NÁNDOR

1941-ben született Szenttamáson. Géplakatosnak tanult, majd az Újvidéki Egyetemen tanári oklevelet szerzett. 1963-tól az Újvidéki Rádió munkatársa, majd magyar nyelvű műsorainak főszerkesztője volt. 1993-ban települt át Magyarországra. Regényei és elbeszélései 1968 óta folyamatosan jelennek meg. Legutóbbi írását 1998. 4. számunkban közzétük.

Író létére egészen jól kártyázik, uram. Ne értsen félre, egyáltalán nem becsülöm le az írókat, kézügyesség tekintetében azonban mi festők sokkal jobbak vagyunk, ez a szakmánkkal jár, az ecsetforgatás nagyobb csuklómozgást igényel, mint az írogatás, hencegés nélkül mondom, hogy legújabb képem, a *Karácsony* című egészen jól sikerült, hat színárnyalatot és három ecsetet használtam hozzá, az íráshoz viszont elég egy ceruza, vagy golyóstoll, ezért is csodálkozom, hogy a kártyalapokat gyorsabban pörgeti, mint én, pedig magam is tapasztalt kártyás vagyok, és az ilyen zordon téli napokon igen sokszor gyakorolom a lapkeverést, ezt a szokásomat még gyermekkoromból hoztam, akkoriban átkártyáztuk a teleket, mert szerencsére még nem volt tévé, video meg ilyesmi, magunk által kitalált dolgokkal múltattuk az időnket, betlehemes játékokkal, meg ferblizéssel, huszonegyezéssel és hetesezéssel, alaposan bejáródtam, télen krajcáros alapon is megkerestem a nyári fagylaltra valót, nálamnál csak Novakov Sándor volt jobb, szerencsére hamar elköltözött az utcánkból, én maradtam a legjobb, maga azonban mindkettőnkénél jobban játszik, ami egy prózáirónál eléggé szokatlan. Meggyőzően blöfföl. Nyilván a szakmájával jár. Mit mond? Ez a prózáírókra nem jellemző, legfeljebb a költőkre? Értem. Az utóbbi időkben bizonyára ezért nem kedvelem a verseket. Mellesleg a szépprózát sem igazából. Kártyázni viszont kétségtelenül tud. Még az a szerencsém, hogy üresben játszunk, mivel egyikünknek sincs pénze, az írókat és a festőket nem fizetik meg, ha lenne pénzem, mostanára simán kifosztott volna.

De nem azért jöttem Magához, hogy üresben kártyázzunk, miközben odakint fehéren esik a hó, bár ez a meleg szobából nézve szép látvány, a *Karácsony* című képemre is ráfestettem, nem kimondottan eredeti megoldás, de hiába csóválja a fejét, uram, kit érdekelné egy író véleménye.

Szóval megint baj van. Ezúttal kivételesen nem velem, hanem Novakov Sándorral. A bajt viszont én okoztam. A történetet szokásomhoz híven kissé távolról kezdem, de ígérem, hogy rövidre fogom. Novakov Sándor gyermekkori barátom, abból az időből, amikor még Szegi Sanyinak hívták, az anyja ugyanis Szegi-lány volt, balkeztől szedte föl a fiát, a magyar nők már születésünk előtt előszeretettel bújtak össze idegennyelvű és idegennevű férfiakkal, ezzel sikeresen elterjesztették jó hírünket a nagyvilágban, aminek meg

is lett a siralmas eredménye, de most nem akarok politizálni, bevezetőként csak annyit mondanék, hogy Szegi Sanyi apátlanul is szépen növekedett, nagyon szeretett kártyázni, a hosszú téli estéken időnként engem is megvert, úgyhogy nem bántódtam túlzottan, amikor elköltözött a környékünkről. Előbb azonban történt néhány fontos dolog az életében. Felbukkant ismét az apja, névszerint Radoje Novakov, totálisan gyűrötten és toprongyosan, nevét adta a fölcsepeperedett gyerekeknek, beköltözött a Szegi-házba, ahol kivasalódott és hangosan férfiaszkodott, amíg Bazsalik Géza egy kocsmai vita után ki nem verte a metszőfogait, de ez nem tartozik szorosan a történethez. Az viszont igen, hogy egy késő tavaszi reggelen tűz lobbant fel az utcánkban. Kigyulladt Tóth Lajosék háza, ma sem tudni, mi okozta a tüzet, a lángok azonban magasra csaptak, kijöttek a tűzoltók, ekkor vettem észre, hogy vegyes nemzetiségű falumban minden tűzoltó magyar, de ennek a ténynek nem tulajdonítottam különösebb jelentőséget, sokadmagammal együtt gyönyörködtem a tűzben, és megcsodáltam Isaszegi János tűzoltó parancsokat, aki pillanatok alatt felmászott a tetőre, felült a ház gerincére mint egy kanveréb, megpödörte bajuszát és pattogó parancsokat osztogatott, miközben lángok nyaldosták a talpát. A tüzet gyorsan eloltották, a háznak csak a baloldali teteje égett le, és a tűzfal roggyant meg egy kicsit, a tűz azonban nem terjedt tovább, Szegi Sanyi, azaz Novakov Sándor pedig csöndesen azt mormolta:

— Egyszer én is tűzoltó parancsnok leszek.

Ezután tűnt el az utcánkban, amit a már korábban említett okok miatt egyáltalán nem fájlaltam.

Ennyit a múltból, ezután, ígérem, már csak a jelenről beszélek. Szaladtak az évek, tizenöt vagy húsz, kicsit kanyargósan Budapestre keveredtem, mert nem akartam tüzet szítani ott, ahol egyszer sikeres tűzoltást láttam, és Novakov Sándorral egy belvárosi népművészeti bolt kirakata előtt futottam össze véletlenül, ő is a cifra kulacsokat és vállkendőket nézegette nagy tetszéssel és persze vásárlási szándék nélkül. Keményen megszorongattuk egymás kezét, meséltünk magunkról, Novakov Sándor elmondta, hogy ő már régebben felcélódott a Délvidékről, mert büzlött neki a balkáni testvériség, eljött Budapestre, ma már tűzoltó parancsnok az egyik laktanyában, tehát beteljesült gyermekkori álma, boldog is lehetne emiatt, csak hogy nincs elég pénze, mert a tűzoltókat gyatrán fizetik. Én ugyanis eldicsekedtem, hogy teljesült gyermekkori álmom, festő lettem, pénzem viszont nekem sincs, mert a festőket is gyatrán fizetik. Vigasztalásként felemlgettünk még néhány szegényes szakmát, közöttük a rendőrökét és az írókét, a boltba nem mentünk be, nem vásároltunk kulacsot és vállkendőt, viszont kicseréltük lakcímünket és telefonszámunkat, és biztos voltam benne, hogy legfeljebb tíz év múlva találkozzunk ismét véletlenül egy díszes kirakat előtt.

A hideg idők beálltával azonban Novakov Sándor rámtelefonált, meghívott egy kártyapartira a laktanyába, hogy felidézzük

hóeséses gyermekkori emlékeinket. Elmentem a tűzoltókhoz, ott elég nagy volt a nyüzsgés, de a parancsnoki irodában minden készen állt a zavartalan kártyázáshoz, és Novakov Sándor úgy pödörgette a bajuszát, mint annakidején Isaszegi János az égő ház gerincén. A gyermekkorunkat idéztük föl, de azért komolyabb játékot játszottunk, mint akkoriban, preferánszoztunk, amihez harmadik kártyás is kellett, a parancsnok Kuttor Ervin tizedest hívta meg, ő kikefélt egyenruhában ült az asztalhoz, és két leosztás után már tudtam, hogy ő lesz a balek, hajtottam is rá, mivel pénzre volt szükségem. A tizedes ultin nevelkedett, a preferánsz viszont ennél bonyolultabb. Százról indultunk, én szépen araszoltam lefelé, úgy saccoltam, hogy a tizedesnek legalább fél havi fizetését elviszem, és Novakov Sándor is nyeresre állt, odakint meg esett a hó, tapasztalt kártyások erre azt mondanák, hogy minden ment a maga útján, csakhogy bejött egy riasztás. Novakov Sándor mellett megcsörrent a telefon, ő belehallgatott, azután lecsapta a kagylót és vörös ingerültséggel azt mondta:

— Egyre elátkozottabb ez a hideg világ! Lakatos Pali megint felmászott a turulmadárhoz.

— Szedjük le — pattant fel Kuttor Ervin tizedes, aki teljességgel vesztésre állt.

Én viszont teljességgel nyeresre álltam, el akartam jutni a végelszámolásig.

— Kártyázni jöttem ide — mondtam Novakov-féle ingerültséggel —, és nem érdekelnek holmiféle Lakatos Palik.

Novakov Sándor kedvetlenül magyarázkodott:

— Le kell szednünk a turulmadár mellől. Van néhány ilyen visszajáró elkeseredett emberünk, akik a Dunába akarnak ugrani, ha nagyon elunják magukat, felmásznak a Szabadság hídra a turulmadárhoz, leginkább a budai oldalon, nem egészen értem, hogy miért kedvelik jobban ezt az oldalt, meg aztán olyan mindegy, minket persze riasztanak, felmegyünk és lecsalogatjuk őket. Lakatos Pali a szelídebb öngyilkosok közé tartozik, igaz, hogy már negyedszer vagy ötödször kapaszkodik fel a hídra, de őt viszonylag könnyű lecsalogatni, legutóbb csupán egy adag töltött pulykamellet kért kijevi módra, föl vittük neki, jóízűen elfogyasztotta a pulykát, nem ugrott a vízbe, engedelmesen lejött velünk, egyik napilapban őt és fél sorban megdicsérték bennünket, a mentők bevitték a pszichiátriára, ahol megállapították, hogy tökéletesen épelméjű, ami természetesen igaz, csakhogy most megint felkapaszkodott a hídra, fogalmam sincs, hogy mit akar enni, de beszerezzük neki, és gyorsan lehozzuk.

— Miért nem javasoljátok neki, hogy ígéretéhez híven ugorjon a Dunába?! — kérdeztem reménytelenül a kártyalapokat kevergetve.

— A harmadik öngyilkosságánál ezt javasoltam neki, de megfenyegetett, hogy legalább tizennyolc helyen bepanaszol fajgyűlölő beszédem miatt, a Helsinki Bizottságnál, az Ombudsmannál, az Ombudsnőnél, mindenféle emberi jogokat védő és kisebbségi szervezeteknél, merthogy Lakatos Pali amolyan szolárium-barna, és ismeri

a jogait, én meg majd megnézhetem magam. Igaza van. Menjünk és szedjük le a magasból hatodszor is.

A tűzoltók megmozdultak, én is velük tartottam. Egy kicsi és egy hatalmas emelődarus kosaras autóval szirénáztunk el a Szabadság híd budai hídfőjéhez. Novakov Sándor parancsnok és Kuttor Ervin tizedes a rácsos kosárba szállt és felemelkedett a turulmadárhoz. Én lent toporogtam a hídon, fáztam, a meleg nyári napokra próbáltam gondolni, felidéztem egy kellemes művész-telepet a Duna egyik festői szigetén, ahol csodálatos tíz napot töltöttem el tájfestéssel, még a közeli kisváros polgármestere is meglátogatott bennünket, a sziget az ő önkormányzati hatáskörébe tartozik, elmondta, hogy kedveli a festőket és a festményeket, hozott két üveg szilvapálinkát, ezt megittuk a fűzfák alatt, és mi is megkedveltük a kedélyes polgármestert. Bőbeszédű, dicsekvésre hajló ember, egyebek között eldicsekedte, hogy irányítása alatt radikálisan csökkent a bűnözés a városban, főleg az őszi bűnözés. Bizonyos kétes elemek ugyanis a magyar büntetőjog alapos áttanulmányozása után rákaptak az apróbb őszi kihágásokra, lopásra, garázdaságra, melyek következtében a téli hónapokra meleg cellákba csukták őket és a koszt is biztosítva volt. A kedélyes polgármester véget vetett ennek az áldatlan gyakorlatnak. Parancsba adta, hogy a kétes elemeket a bűntény elkövetése után huszonnégy óráig tartsák őrizetben, ezalatt a huszonnégy óra alatt legalább kétszer verjék meg a bajkeverő fiúkat és lányokat, vagy akár háromszor is, persze lehetőleg külsérelmi nyomok nélkül, azután hajtsák ki valamennyit a hideg kisvárosi utcára, ahol nem osztanak ingyen levest, főzeléket, húst és esetleg gyümölcsöt. A rendőrök vették az utasítást, tudják, hogy hová kell ütni, ahol nem mutatathatók ki külsérelmi nyomok, oda ütöttek, ahová kell, és egy év alatt negyven százalékkal csökkent a bűnözés aránya. A módszer európai mércékhez viszonyítva talán embertelen, a polgármestert azonban harmadszor is megválasztották, mert a választók többsége örült, hogy ősszel nem rabolják ki a házaikat, és gyerekeiknek nyílt utcán nem rángatják le a tornacipőjüket.

Ilyen nyári emlékeket idézgettem föl, miközben Novakov Sándor és Kuttor Ervin leereszkedett a kosárral.

— Túróscsuszát kér sok pörccel — mondta Novakov Sándor, és megfogta a karomat. — Ha megetetjük, nem ugrik a vízbe. Gyere velünk, gyorsan beszerezzük a túróscsuszát, esetleg még a kártyapartit is folytathatjuk.

Beültünk a kisebb tűzoltó kocsiba és elrobogtunk a Váci utcába, annak egy legcsiszoltabb bisztrójába. Túrós csuszát kértünk sok pörccel, és még örülhettünk, hogy ilyen olcsón elintézzük a dolgot. A bárpult mögött álló csokornyakkendős csapos azt mondta, hogy túróscsusza nincs, ők csak amerikai gyorsételeket árulnak.

Ekkor már nagyon dühös voltam, megfogtam a csokornyakkendőt, csavartam egyet rajta, a főpincér arca sötétlila lett, én meg a kártyaparti reményében azt mondtam:

— Pörköljél gyorsan szalonnát, főzzél tésztát, keríts elő túrót, az amerikai gyorskonyha számomra ízetlen.

Tíz perc múlva kaptunk egy nagy tányér túróscsuszát, vijjogtunk vissza a Szabadság híd budai oldalára. Novakov Sándor tűzoltó parancsnok és Kuttor Ervin tizedes megint a kosárba ugrott, emelkedtek fölfelé, a hídra pedig megérkezett egy mentőautó is. Novakov Sándorék sokáig fennmaradtak, feltételezem, hogy Kuttor Ervin tizedes húzta az időt, nem akarta végigcsinálni a számára már elveszett kártyapartit.

Végül mégis lejöttek az öngyilkos Lakatos Palival. Elégedettek voltak, Novakov Sándor fáradtan kijelentette:

— Lakatos Pali jó étvággal elfogyasztotta az ételt, immár nem akar öngyilkos lenni, vihetik a szanatóriumba.

Lakatos Palit hordágyra fektették, két markos férfiú bevitte a mentőautóba, majd visszafordultak, én viszont a kártyázást illetően reményvesztetten besurrantam, és beültem egy ápolónő mellé, aki Lakatos Palit figyelte, és nem értette, hogy én hogyan kerültem a kocsiba. Az ápolónőt Rózsikának hívják, később érzelmes viszonyba kerültem vele, de erről nem beszélek, mivel nem akarom eltéríteni az esemény fonalát, és utálom az intimítások kitergetését, még akkor is, amikor aktokat mázoló és pucér nőket tanulmányozok, ez kizárólag az én ügyem és a tárlatlátogatóké, akik megnézik a festményeimet. Sajnos elég kevesen vannak.

Tehát ültünk ott Rózsikával, rajta fehér köpeny volt, a köpeny alatt megfelelő puha fehérmemű, én szürke ballonkabátban dideregtem, átfáztam a szeles hídon. Néztük egymást, érzéseim szerint gyorsan megtetszettünk egymásnak, közben persze figyeltük Lakatos Palit is, aki a hordágyon feküdt, de nem sokáig, csakhamar felállt, szétterpesztette lábait, nyújtózkodott, és elégedetten annyit mondott:

— Régen ettem ilyen finom túróscsuszát.

Teljes erőből ágyékon rúgtam. Úgy összegombolyodott, mint egy réti csiga a rossz idők beálltával, és úgy üvöltött, mint egy nyakon szúrt disznó, a nyomatekosság kedvéért még kétszer a lábai közé talpaltam. Ekkor már a csinos ápolónő is ijedten felsikoltott.

Egyik kezemmel befogtam a leányka száját, a másikkal megsimogattam a haját.

— Nyugodjon meg, kedvesem, a maga érdekében tevékenykedem — mondtam csillapítóan. — Ezentúl kevesebb elfoglaltsága lesz öngyilkossági ügyekben. Megmondaná a nevét?

Levettem kezemet a szájáról, és ő félájultan megmondta a nevét:

— Rózsika!

— Gyönyörű név — mondtam. — Magyarországon ritkaság mostanában. Az Yvettek, Zsanettek, Ingridék és Pamelák között. Meddig dolgozik ma este?

— Tízig — rebegette halálréműlten.

— Nagyszerű — mondtam. — A kártyaparti már úgyis fuccsba ment. Találkozhatnánk fél tizenegykor a turulmadár alatt. Teljesen civilben és nagy-nagy békességben.

Bólogatott, és a szemein láttam, hogy közveszélyes örültek tart, akinek mindenre igent kell mondani. Ezt bizonyára tanítják a nővéri iskolákban.

A megnyugtató beszéd után a nagyon meggörbült és hangosan vonyító Lakatos Palihoz fordultam, keményen ráförmedtem, hogy fogja be a száját. Elhallgatott, azaz nem üvöltött tovább, csak nyöszörgött.

Lehajoltam hozzá és a fülébe duruzsoltam:

— Jól figyelj rám, édes fiam. Ha még egyszer felmászol a hídra, én megyek el érted, és nem leszek olyan kíméletes hozzád, mint most. Felfogtad?

— Felfogtam — suttogta és igen őszintén hangzott a válasza.

— Ezentúl kevesebb munkája lesz — mondtam a csinos ápolónőnek. — És én most kiszállnék a kocsiból.

A riadozó lány jelzett a sofőrnek, a mentőautó megállt, én kiugrottam a hideg éjszakába, ismét vacogtam és az ígéretes kártyapartit sajnáltam, amit már talán sohasem fogunk lejátszani.

És tudja mi a legérdekesebb az egészben? Rózsika eljött fél tizenegykor a turulmadár alá. Rövid töprengés után rájött, hogy nem vagyok örült, kapcsolatunk azóta egészen szorosra fűződött, de amint már említettem, erről nem akarok beszélni, más miatt jöttem magához.

Lakatos Pali orvosi látelleletet készíttetett az altestéről, megállapítást nyert, hogy bizonyos helyeken sötétkék söt fekete foltok jelentek meg, melyek impotenciát előidéző tünetek is lehetnek. Lakatos Pali engem nem ismer, így hát Szegi Sanyi barátomat fenyegette meg, hogy durva inzultálásért panaszt tesz ellene legalább tizennyolc emberjogi és kisebbségvédelmi szervezetnél, Ombudsmanoknál és ombudsnőknél. Ingerültségemben bajba kevertem Szegi Sanyit, nem tudom, hogy hogyan segítek rajta.

Micsoda? Ő is tegyen panaszt családi nevére hivatkozva a kisebbségi szervezeteknél és az ombudsnőknél? Dehát Szegi Sanyi mindig utálta a Novakov nevet... Várjon, gondolkozom egy kicsit... Tényleg elpanaszolhatná, hogy őt kisebbségi származása miatt zaklatják a megátalkodott öngyilkos jelöltek. Ez a helyes eljárás. Természetesen javasolni fogom neki, hogy a karácsonyi éjféli mise után két héttel, a görög keleti istentiszteletre is menjen el több tanú társaságában és Novakov néven.

Sokadszor megállapítom, hogy ön író létére is egészen értelmes ember. És milyen jó tud kártyázni! Festőként is büszke vagyok barátságunkra. Őszintén sajnálom, hogy írásait éppen olyan gyatrán fizetik meg, mint az én képeimet.

Népi kéziratossainkról

Született 1921-ben Komáromban. Néprajztudós. Vele készült beszélgetésünket lásd e számunkban.

A szent irodalom múltbéli bogarászása során számtalan kézirat fordult meg kezemben. Megfordult és átnézve-kijegyzetelve vissza is került nyugvóhelyére. Sok azonban nem került vissza, mert nem könyvtár regisztrálta, hanem az én archívumom tárolja őket. Sok évtizedes gyűjtőmunkám folyamán öregeim rámööröktették énekesfüzeteiket, könyveiket, gyakorta az elődöktől örököltet is. Egykoron én is örökítem e különös tanúságtévköket valamiféle „jóra való becses szeméj”-nek, (ahogy engem megható módon minősítettek,) aki hű gondozója lesz a számukra olyan fontos irományoknak, amelyekre vigyázni kell, mert bennük van a „régie öregek lelke” is. Eléggé bántotta őket, hogy ezek a jeles emlékek a „mai unokák”-nak már nem kellenek, s haláluk után sorsuk a tűz, az enyészet s még jó, ha nem a szemét. Az uralkodó ideológia miatt legfőljebb a papjuknak adhatták volna át, de úgy látták, van elég öreg írás a karzaton. Ott is csak hányódik, tevődik-vevődik. Ahogy hírlík, sokan eltemették magukkal, együtt vegye be velük a föld gyomra. Voltak, akik még szemrehányást is tettek nekem, hogy miért nem mentem előbb, akkor bizony nem került volna be az öreg írás hozzátartozóik koporsójába az imakönyv és a rózsafüzér mellé. A „mentem volna előbb” meghatározás bizony csak relatív, mert az ember a futó időhöz, az elveszett értékekhez képest mindig későn megy. Harminc-negyven évvel a gyűjtés előtt is későn lett volna. Mindenesetre ha a halál gyakran meg is előzőtt, azért jutott nekem is az ősök írta-használta javakból. Én is forгатom kopott, sokszor már málló lapjaikat. Nézegetem sete-suta soraikat s különös „helyesírás”-aikat. Kűszködnek a hangzókkal, az azokat megjelenítő betűkkel s talán még többet az írásjelekkel, ékezetekkel. Ezek a népi kéziratossok a paraszti kegyesség irányító személyiségeinek sokat eláruló jegyei, tevékenységüknek kézzelfogható nyomai. Bizony könyves embereink, majd az idővel bekövetkező szerepbővűlés folytán, könyvesasszonyaink nélkül kongóbb, üresebb lenne/lett volna a magyar táj spirituális tere, a közösség élete. Amellett, hogy napi létük a többiekhez hasonlóan az izzadságos munka jegyében telt, jutott még idejükből a lelki talaj művelésére is. Pontosabban szólva nem az idejükből jutott, hanem elvették az éjszakai pihenésükből. Ehhez járult környezetük értetlensége, rosszállása is, hogy a sok írka-firkával a drága pipicset vagy a gyertyát fogyasztották. S ők csak nyelték a szidást, korholást, és gyulladt szemmel körmölték füzeteiket-könyveiket. „Nem volt mit tenni, írni kellett” mondogatták nekem gyűjtés közben, énekeltetvén őket saját írásaikból. Az énekek rendszerint az előző korok tudását is megjelenítették, hol szakadozó lapokról leírva, hol emlékezetből rögzítve. Ha tehet-

ségük a szent emberek szintjére emelte őket és az Orosz Istvánok országos ismertségét szerezte meg nekik, a népi hitélet megbecsült dalnokai lettek. Magukszerezte énekeiket búcsúkon, zarándoklatokon „kint a Kálvárián” sokan hallhatták, tanulhatták. Énekeik a tisztaszobák magánáhítatain éppen úgy fölcsendültek, mint bármely ünnepi alkalom menetében. Századunk e belső izzású férfiai — köztük a csodálatos istensegísi születésű Gáspár Simon Antal — engem kissé a középkor ferences szellemisége életre hívta Isten dalnokaira, Krisztus lovagjaira (jongleurs de Dieu, chevaliers du Christ) emlékeztetnek. Ők nemcsak előállították a kor fölfokozott lelki igényeinek megfelelő szent árujukat, hanem terjesztették is azt. Hol volt még akkor a könyvnyomtatás? A tudást a köznép „fülhallásbul” szerezte meg. Az élőszavas közvetítés-átadás állandó mozgásra készítette a jámbor rapszodoszokat. Nemcsak közvetlen környezetükben tűnt föl alakjuk, hanem nagy távolságokra is elvitte őket az apostolok lova. Egy-egy kegyhelyi ünnep, szent történet, vagy bármely jeles esemény megérte a sok száz kilométeres gyaloglást. Annál is inkább megérte, mert menetközben sem tétlenkedtek. Pihenők során, éjjeli szállásokon megpendült lantjuk, megszólalt hegedűjük, és már szállt is az ének. Kezdetben egy-egy torokból bizonytalankodva, majd egyre többől, mígnem végigúszott a síkságon, a folyók mentén s megült a völgyek hajlatában. Krisztus trubadúrjai nemcsak maguknak énekeltek, megénekeltették társaikat, népüket is. Hogy milyen mértékben tették ezt s hogy ez a tudás milyen általánossá vált s ivódott be a lelkekbe, azt művelődéstörténeti adatok s a kódexekben fennmaradt alkotásaik tanúsítják. Könyvnyomtatás még valóban nem volt, de a megörökítésre, terjesztésre való igény már akkor is rögzítés után vágyott. Rögzítették kézírással, bevették az emlékezetbe, hogy minél többen dicsérhessék az Urat. A szerzői öntudat, a személyes hírnév, mint tudjuk, azon időben fölolvadt az Istent szolgáló igyekezetben, az anonymítás alázatában, vagyis a személytelenségben. Középkori kódexszövegeink ritkán utalnak a „non omnis moriar” — horatiusi óhajára, de még sóhajára sem. Az égiek előtt a sikert nem a személy váltotta ki, hanem tette hordozta magában. A mi Anonymusunk magatartása is e fölfogásra utal. Nemhogy vallási, de még világi művének alkotójával sem fedte föl kilétét, éppen elég fejtörést okozva késő századok tudósainak a P. dictus magister megfejtésével.

A költői tudatosságot bizonyító személyes én alig néhány száz évvel később már megjelenik, sajátos módon, éppen a ferences Vásárhelyi András árulja el nevét 1508-ban gyönyörű Mária-cantilénája versfőiben. Csáti Demeter feltehetően a mohácsi csata után írt Pannonia megvételéről szóló énekében már jelzi szerzőségét, amiképpen fölmutatják magukat protestáns költőink is a 16. század közepéről. Bornemisza Péter a híres *Cantio optimá*-jában, vagy még néhány évvel előtte Batizi András, Szkhárosi Horváth András, Sztáray Mihály, vagy akár az országbolyongó Tinódi Lantos

Sebestyén is. Kolostori irodalmunk fordító-másoló jellege amúgyis háttérbe szorítja a szerzőséget, de azért időnként ki-kikandikál az ego kódexlapjaink tagolatlan oldalaiából, ömlesztett soraiból. Egy-egy mondat erejéig telik az alanyi rejtekből, de maga ábrázatára már alig-alig. A soror Katák-Katalinok-Krisztinák, Jusztinák-Juditok, vagy a fráter Pálok-Ferencek-Lászlók-Györgyök köréből csak közvetve vagy véletlenül akadunk meghatározott személyre. Nem kell túl sok idő ahhoz, hogy a mi kéziratosainkban találkozzunk a tollforgató öntudattal, a teljes névvel, sőt személyes jegyekkel, sokszor hangsúlyosan a szerzőségre, a tulajdonra, akár a leírásra vonatkozóan. Gyakran ötlik szemünkbe az „Irtam én...” kezdetű bejegyzés, amely aztán kiegészül névvel, helységnévvel, dátummal. Előfordul az utóbbiak nélkül is, netán más oldalakon olvasható az eredő hely, az időpont. Az „Irtam én...”-ból nem derül ki egyértelműen, hogy szerzőséget is fed-e a múlt idejű ige, vagy csak más forrásokból, esetleg a köznapi használatból merített szövegek rögzítéséről, esetleg másolásáról van-e szó. Legyen ez a múlt titka. Másodlagos kérdés, hogy szerző-e vagy másoló a kéz tulajdonosa. Fennállhat a Bálint Sándor-i „saját szörzés” ténye, ám az utóbbi, azaz a másolás az általánosabb. Az elkopott, agyonhasznált kéziratosaik tartalmát az utód előénekes, búcsúvezető, parasztkántor átírhatja s közben rostálja. A már kiöregedett, szerepvesztett énekeket „elpotyogtatja”, „...mer’ ugye azér’ nem használunk minden éneket a régiekből. Hun ezt, hun azt, van ami már elfelejtődik”, halljuk öregeinktől rákérdezvén a kötődő gyakorlatra, firtatva hozzáállásukat, az örökített és a még most is forgatott szent anyaghoz való viszonyukat. A kikopás, az elpotyogtatás folyamata ma is nyomon követhető egy-egy megjegyzés nyomán: „Én még csak énekelném, mer’ még tudom. Az agyam jól befogta. De a többieknek már nem köll. Egyedül nem megy. Közösen köll énekelni. Azér’ jövünk össze. Nem igaz?” Ez a „közös” főleg a télidőben végzett otthoni áhítatok, kilencedtartások alkalmaira vonatkozik. A jól befűtött tisztaszobák — szemben a jéghideg templomokkal — lélek- és testmeleg együttléteire, amikor is kedvükre válogathatnak a bőséges készletből, hisz mindenki hozza magával írott füzetét. Ezek a találkozások nemcsak a kultuszt szolgálták, hanem a társas élet igényét is kielégítették. Sokszor halljuk, hogy akkor még ráérték az emberek, s egy bögre tea vagy pohárka bor mellé egy darab lepény is került. „Nem vótunk olyan sietősek, mint ma. Többet dógoztunk, mégis több időnk vót az énekre”. Sokan még hozzátették véleményüket a kor elfajzott szellemét bírálva: „Má’ ugyis csak mi énekelünk, öregek. Mai fiataloknak nem köll. Nekik a diszkó köll. Nem úgy, mint minékünk. Mi örű’tünk, ha öreganyánk elvitt magával. Ha má’ láttuk, hogy készülődik, kértük, hogy mehessünk vele. »No, gye-re fiam, mondta, tanú’d meg te is, én is ilyen korba’ kezdtem«”.

Sokat lehetne erről a különös világról beszélni, amely az ún. népi katolicizmus lassan veszendő korszakát jelenti. A vallási élet hivatalos formáinak szöveg- és énekanyaga mellé ugyanis szép lassan kinőtt egy dús bozótos, amelyben valamiféle szabályozottságot csak az egyházi év meghatározta rend adott. Különben kertészkez nélkül szabadon, netán összevisszaságban nőtt fel a hitélmény és a lélek sarjadékaként, sokszor álmélkodást keltő bőségben és — szépségben. El-elnézem gyűjtéseim anyagát, s olvasgatom a barnára koszhadt füzeteket, könyveket. Nem akarok hinni a szememnek. Gyönyörűséges imádságok, énekek lapulnak bennük. Ezek mind a mieink (voltak)? Ezekkel mind éltek elődeink? Persze, hogy éltek. Ha nem éltek volna, ugyan miért lennének leírva? Miért fordítottak volna rájuk körmölő gondot, szemgyullasztó éjszakázást? Ki a szerző, kinek a tehetségét jeleníti meg, kinek a lélekbuzgóságát árasztja felénk még ma is, annyi száz év után. Ki az, aki leírta, s ki az, aki írta? Az „Irtam én...”-ből ezt soha nem tudhatjuk meg. Illetve, csak akkor és akkor is csak esetlegesen, ha az énekek között olyan is van, amelyik más kötetben vagy gyűjteményben is előfordul, sőt szerzővel jegyzett gyűjteményben. És még itt sincs vége a folyamatnak, az időben visszafelé haladásnak, a szerző, a gyűjtő, a szerkesztő személye körüli kételysornak. Akár Szőlősy Benedek 1651-es *Cantus Catholicijének*, akár Károni János 1676-os *Cantionale Catholicumjának* anyagát nézzük, ugyanazt látjuk nagyban és időben távolabbról, mint amit a mi népi kéziratosságaink jeleznek. Régi és új, deák és magyar ájtatos egyházi énekekről szól Szőlősy Benedek énekeskönyvének címlapja, amelyekkel a hívek ünnepeik és egyéb ájtatosságai során „...szoktak élni: Most újonnan egybe szedettek, és a' Keresztyéneknek Lelki épületekre és vigasztalásokra, ki-botsáttattak.” Az egybeszedni, kibocsájtani a szerkesztő-gyűjtő tevékenységről vall, ahogy Holl Béla is megállapítja, de maga Szőlősy Benedek is utal a válogató-mérlegelő munkára, mondván, hogy a sok „együgyű” közül a helyesebbeket szedte egybe. Mecénásának, Kisdi Benedek egri püspöknek írt latin nyelvű ajánlásából azonban kitetszik, hogy nemcsak különböző írott-nyomtatott forrásokból, sőt még korábban megjelent protestáns énekeskönyvekből is emelt ki énekeket, hanem latin és cseh nyelvű szövegeket is bevett gyűjteményébe saját fordításában. Az ilyen átköltést ő már szerzői-írói gyakorlatnak minősítheti, amiképpen ezt a múlt idejű „conscripti” ige is kifejezi megír-összeír jelentésével, szemben a „conquisivi” értelmével, amely az összeszed, felkutat, gyűjt történésről szól: „...sacros hos hymnos partim conscripti, partim... conquisivi.” Tehát Holl Béla is úgy véli, hogy maga Szőlősy Benedek is különválasztja énekszerzői és énekgyűjtői munkáját. Huszonöt évvel később Károni János hasonló szövegezésben adja meg gyűjteménye címét kibővítve annak műfaji körét. (*Dicséreték, Soltárok*) és pontosítva fáradozása jellegét: az énekek „megjobbittat-

tak”...nagy-szorgalmatossággal”. Vagyis a hatalmas tudású, polihisztor Kájoni túllépett Szőlősyn, mikor a keresztények épülésére és lelki vigasztalására nemcsak egybeszedte és kibocsájtotta az énekeket, hanem meg is jobbította, azaz javítgatta azokat, mai szóval sajnálatos módon esztétizálgatott. Nyersnek, porosnak érezhetett sok régi éneket (*regi enec*), és az ő magasszintű ízlése szerint csinosította a megjelenésre szántakat. Bár ne tette volna! Megítélésünk szerint rontott rajtuk. Időnként népi kéziratosainkból előkerülnek „megjobbítás” előtti énekek, amelyek szépsége, hamva éppen egyszerűségük, bárdolatlanságuk, „együgyűségük”.

Mint minden néphasználta ének, a közösségi gyakorlatban óhatatlanul alakulnak, sőt mívesednek, mert nem tudják kivonni magukat a népi alkotótevékenység folyamatából. A népköltészet történetéből tudjuk, hogy az ilyen esztétizáló törekvések elfogadottak, sőt kívánatosak voltak, s tudós gyűjtőinket az értékfokozó igyekezet vezette. Ma megkérdőjelezzük az ilyen jószándék jogoságát és a mű eredeti formáját, a szöveg hűségét tartjuk fontosnak, kívánatosnak. Mindezzel nem akarjuk csökkenteni például Kájoni János hatalmas teljesítményének értékét. Pusztán a mindenkori beavatkozás jogát vetjük el. E „tsinosítás”-sal gyakran találkozunk. Anyagom bősége lehetővé tette az ilyesmi követését több fázison keresztül. A végén már alig lehetett ráismerni az eredetire, ha egyáltalán ebben a sokszázéves énekszerző-fordító-másoló-használó folyamatban beszélhetünk eredetiről. A szerzőség egyértelműségében talán igen. Ám ha műves beavatkozás nem is érinti a szöveget, a nép, amint birtokba veszi azt, máris a magáénak tekinti. „Ez így jobban gyün ki” megjegyzéssel „aprócskát” igazít rajta. Egy-egy ének élete több nemzedéken átívelhet, és a használata során több „aprócska” igazításon eshet át. Így aztán ha szerzője föltámadna, aligha vallaná magáénak énekét.

Hát így néz ki valahogyan a népi kéziratosaok „Irtam én...” gyakorlata és a mögöttes kérdések sora. Szerző, összeíró, másoló, vagy csak tulajdonos „possessor”? Egyéni mű vagy több agy, több kéz is besegített? Sok kéziratosa ugyanis tágabb időhatáron belül készült el és több kéz munkáját-írását mutatja. Mindezek talán filozfrágódások és nincs sok közülük a napi lét valóságához. Ehhez a kéziratosa kötetnek van köze, mivel szolgált. Szolgált, boldoggá tett egy embert, de többet is, egy egész közösséget. S végezetül szolgál minket is, mert hírt ad egy-egy táj, akár csak egy-egy falu színes énekkultúrájáról. Hírt ad letűnt idők vallási élményéről, egyszerű parasztkántorok, könyves emberek a Kájoni-féle ügybuzgósággal végzett feladatvállalásáról.

A következőkben néhány éneket közlök egy ilyen kéziratosa énekeskönyvből, amely kedvencem, és már sokszor szóltam róla s hoztam nyilvánosságra énekeiből. E könyv nem az enyém, de 1970 óta kapcsolatban vagyok vele még Vas megyei gyűjtéseim idejéből. Kiváló minőségű fotókópiákban él velem. A Szombat-

hely melletti Vép községből való, s 1731-es beírása határozza meg idejét. Énekei sokkal régebbiek. Mesterházi Miklós iskolamester lép ki a sorok közül, aki 1725 és 1768 között látta el feladatát Vépben. Sajnos a könyv eleje hiányzik, s bár egy személyre utal a bejegyzés, mégis több kézírás és több tudásszint mutatkozik. A kötet Holl Béla érdeklődését is fölkellette. Tanulmányozta anyagát és adatolta az adatolhatóakat: eredet-forrás-előfordulás szerint jegyzetelte az énekeket. Már amelyekhez voltak adatai. Sok esetben nem voltak. S ezek az ő számára is teljesen ismeretlen szövegek mondanak nekem a legtöbbet: a köznépi énekállomány újabb és újabb értékeit jelenítik meg.

A gyűjtemény karácsonyi énekei közül mutatok be néhányat, amelyek nem kerültek Holl Béla látókörébe. Ragaszkodom a teljes szöveghűséghez és a különös írásjelekhez, ékezetekhez. Ez utóbbiak is esetlegesek: az ö-ő, az ü-ű hangzóknál különösen. Gyakori rövidítései: Iñ:Isten. Sz:Szent, by:ban-ben. A nagybetű és a kisbetű használatára sincs egységes rendszere, sokszor alig különülnek el egymástól. Összességében a kötet mégis rendkívüli.

Az Énekeskönyvre még egy későbbi lapszámunkban visszatérünk s szólunk anyagáról, forrásairól, s bemutatunk valamennyit a Holl Béla számára is ismeretlen énekek sorából. Hadd tanuljunk mi műveltek a műveletlennek tekintett néptől, s merítsünk bizonycsak fölmérhetetlen tudásából.

Gloriat énekellünk

Adventi énekek között.
(43-44. old.)

¹Szétmállott lapon hiányos
kezdő sor.

Az Lélekkel túl (?) Szűzhöz köszöntés(sel?) ...tul vala¹
Atya Iñ parancsoláttábúl ekkép szollitta
Üdvözlégy oh kegyes Szűz, Iññél égő tűzz,
Te légy hailika, Iñek Anyja.

(M)ert hasomlo ez világban nem volt kegyes ékessig,
Mallasztal vagy minden fölöt tellyes Dúcső Szűzessig,
Azért romlot hazankban, Árva Országunkban,
Könyörögy ertünk nyerhetz jótt nekünk.

(Ú)r van veled az kit hordozz mihed Szep Szűz Mária,
Bűnösökért esedez erettünk, kedves Pátrona,
Mert kis Magyar Országod, jutott nyavalyára,
Vegyed oh sz. Szűz oltalmad alá.

Hogy az regi boldogult üdőre vizzha tericsed
Igasságunk ell veszet Országunk kérünk tekincsed,
mi rigi eleinket, meddig vezérletted,
Sók ellensigít Láb alá tetted.

Mert Sz. Zászlod alá siétinek s úgy harczoltanak,
Az kezeket hozzád föl emeltik, úgy ohaitottak
koszorudat forgatták, Nevedet áldották,
Nyertessen jártak, hiven aldottak.

Azért mi-is kegyes Pátronánkhoz, mast esedezünk,
Sz. Fiadnak keserves kinnyáért néked könyörgünk,
Hogy nyergy kegyelmet nekünk Nyomorúlt nemzetünk
hozzád siéttünk vegyed kirisünk.

Teremptonknek legyen nagygy Dúcsőség eő Sz. Fiával,
Az kit hozzánk Sz. Szűznek mihibül értünk bócsáttál,
Sz. Lelek Ur Iññel örökén áldossál
Áldat szép szűzzel magasztaltassal. Amen.

Ad notam jelzés olvashatatlan s talán „adventi” van fölötte és még más, félig levágott szavak. (Azonosíthatatlan oldal a 74. oldal mellett.)

Énekellünk minnyájon vigan nagy örömmel,
Zöngedezzenek fölhek, xtus jövetel(ével?)

Földön lévő állatok nagy fönt kiálcsátok,
dicsérvén ötett mindnyájon, néki ezt mongyátok.

Tellyes az égh és á föld, te dücsöségeddel,
Hosánna Magasságban Iñ felsigeddel.

Mi Atyáink Limbusban Mesiást ohaitván,
mindnyajon egyenlően föl szóvál kiáltván.

Harmatozzanak egek, Igazat adgyanak,
Üdvözített teremtvín földből föl nyillanak.

Áldatt Mária Fia, Emberré lett Iñ,
Ki az Urnák neviben, jelen vagy mar itten,

Dicséret és Dücsösség Légyen az Xtusnak,
Végh nélkül mind örökén az Sz:Háromságnak.

Adventi. Post sacrum Ad notam jelzése: Az Úr Iñ-nek Csuda. (41. old.)

Üdvözetönknek Szentsiges Annya,
Egek nyílt kapuja,
Tengeren járok vezető cséllaga.

Testi gyarloság, világ és ördög,
Kiket visz kedvire,
el esendőknek, jöi segicsigire.

Te az ki szültél, az Termiszetnek,
ö nagy csúdájára,
Szent Szülőd kitúl, lettél ez világra.

Tiszta szűz Livin, szülised előtt,
és szülised után,
Gábrei Angyal köszöntise által.

Áldat Szűz Anya, feir Liliom
Virág Szál Mária,
Iñ és Ember kinek ö Szent Fia.

Könyörül raitunk, az szép Jéusnak,
Könyörőj erettünk,
és ugy általad boldogok lehetünk.

Karácsonyi Énekek között.
Ad notam jelzése nincs.
(92. old.)

Az menybűl hallotok nagy örömt,
Vének es Gyermekek, mellett most hirdetek,
Dűcsőssiggel kérlek ne filletek.

Istennek Sz: Fia magás menybűl,
Jese győkeritűl magáro Testet vőn,
az Szűztűl születék ma nekűnk.

Eötet az Maria édes Anyya,
Polabon polala, téve az iaszolban
az rut Istáloban, az nagy kiralt.

Kit őkőr es azamar szágolással,
Ismirik Urunkat, es az hideg ellen,
eők őrizik szépen fuvállással,

Es ennek ékessen énekőlnék,
mennyei seregek, Dűcsőssig mennyékben,
békessig es földőn mindeneknek,

Eőrvendez es őrűl nagy kedvessen,
mostan oh en lélkem, föl zőndűlt szép nápok,
ragyagnak Csillagók mast fémlenek.

Az bűnős emberre vilagosság,
Tamodt élet válcságh
azért Dűcsőssiget tegyűnk tisztessiget néki Amen.

✱

Karácsonyra. Ad notam
jelzése nincs. (36. old.)

Kis Jesushoz csőcsőmőhőz,
járullatok már hivek,
Mert bőlcsőben gyengen nyugszék
ti egisz őrmőtők,
Jertek mondgyunk néki Avét,
haicsunk néki hiven terdet,
Bőlcsőcskejét Látogassuk,
Gloriat énekellők.¹

¹1. sz. „Gloriát énekellők”
van, s nem „énekellők”,
mint a 3. sz.-ban.

²A 2. szakasz refrainjét
nem írja ki, még csak nem
is utal rá.

Aitatos tiszta Szével,
ő hozzá siessetek,
eő jóságát, igasságát,
igazan ismijétek,
/Jertek mondgyunk néki Avét...²

Hármon menvin ő hozzája,
kirali Ajándikal,
őkőr Szamár, ő nékie,
hiven igazán Szolgál,

Jertek mondgyunk néki Avét,
Haicsunk néki hiven térdet,
Bölcsőcskejet Látogassuk,
Gloriat énekellünk Amen.

Karácsonyi énekek között.
Ad notam jelzése nincs.
(90-91. old.)

Im az magas menybül iövők,
és néktek io hirt hirdetek,
mel hir kedves lesz tinektek,
az kirül én mast éneklek

Oh mely Szép Gyermeke Születék,
néktek Szűztül születeték,
mely Szép Gyermeke hoz örömött,
néktek fölöttő io kedvelt,

Immar néktek hoz örömött,
Az Atyátul ígértetett,
hogy ti ű véle mennyekben,
ez viszen mar nagy örömben,

Ne nizzetek egyeb helyre,
csak az Jaszolban Poláro,
ótt talaltok egy Gyermekeket,
ki meg menti ez világot

No azért Immar örüllünk,
az Pasztorokkál el mennyünk
meglatnyi Iñ mit ádot,
fiavol ajándikozott

Én szévem vigyaz néz tova,
mi fekszik itt az Jaszolban
kicsoda az Szép Jesuska,
ez az édes alakocska

Üdvözlégy Drágo vendígem,
nem útálvan el ved bűnöm
jövel hozsam nyavalásba(?)
Jai min köllön meg hálnya,

Oh Uram es en Teremtőm,
miért alázod magád értem,
tested szolman helheztenid,
mellen ökör Szamár enník,

Barsonyos béborod Széná
néked is az rongyólt Pola,
mellen mennyeknek királo,
nyugodnál mindenek Ura,

Igy tettzet Uram es néked,
igassagód illen néked
nálod világ dúcsőssige,
Semmi bizony ű ereje,

Oh szévem lelkem Jesusom,
ne hagy el édes Christusom,
térgy hozsam édes meg váltóm,
légy kegyelmés üdvözítőm.

Késécs magadnak Szép Agyótt,
Szevemben kedves nyugovótt
melyben nyugodgyál kedvessen,
hogy tited el ne feleicsen,

Dicsértessél Atyá Iñ,
mind öröken az mennyekben
és az te nagy ió voltodért,
hozzank való io kedvedért

Hogy nekünk te Szent Fiadat,
ingyen ádad meg valtonkat
kinek Angyálok örülnek,
Uj esztendőt énekölnek Amen,

(Adventi?) énekek között
található. Ad notam jelzé-
se nincs. (44. old.)

Oh te kegyes Szép Szűz Maria,
mely finyes vágy Kristus Anya,
boldogságbon drágo Rósa,

Dűcsőssigben az Sz: Szűzekkel,
ki lakozól hiveddel,
ott örökén Seregeddel,

Aldot Szent Szűz néked könyörgünk,
mind feienkint mi dicsérünk,
és té néked énekellyünk,

Reank vessed Szent Szemeidet,
es menyégbül küld segicsiget,
hogy lathassuk mi az Szenteket,

Jővel hozzánk te hát Maria,
Magyar Ország patrónáio,
Üdvözlünk Szép Szűz Maria,

Jővel jővel Szép Szűz Mária,
Jővel Jesusnak Szent Annya
Sz: Szűzeknek királneja,

Jővel jővel szép finyes hainal,
Jővel kirünk Sz: Fiaddál
Szűz Maria Angyálokkál,

Jővel jővel Cherubimokkál,
Jővel Sz: Seraphimókkál
Jővel sok Szent Martirokkál,

Szabadics megh sok foksaginkbul,
bűneinknek rutságibul,
mi sok álnokságinkbul,

Hogy Dicsériük az te nevedet,
Véled edgyút Sz: Fiadat,
es Sz: Lélek Ur Istent,

Dicsértessél Atya Ur Iñ.
Máriávol Fiu Iñ,
mind örökin Szent Lilekkel. Amen.
VÉGE

LOVÁSZ IRÉN

Erdélyi Zsuzsannával

(I. rész)

*Gyermekkorát idézvé
mi az, amire a legszíve-
sebben emlékszik visz-
sza? Helyszínek, arcok,
illatok, hangok, hangu-
latok vagy valami más?*

Meghatározó gyermekkori emlékeim az alsócsallóközi Viharos pusztához kötődnek, ahova szüleim Trianon-hozta kényszerből Kolozsvárról költöztek át. A mi életünk — öten voltunk testvérek — ezen az istenáldotta tájon paradicsomi volt. Így aztán az egész időszak a maga ezernyi élményével, természeti látványával, színeivel, hangjaival bennem hatalmas szívárványos tömbbé állt össze, amelyet annyi évtized sem fakított el. Sőt úgy tűnik, mintha inkább fényesedne és egyre élesebben szórna szét egy varázslatos gyermekkor képekre, hangokra bontott élményeit, a húszas évek viharosi tündérvilágát, egy gazdag vidék az Aranykert: Tündéerkert — ahogy Csallóközt régen nevezték — megszámlálhatatlan ajándékát. Ezen évekre emlékezve nem véletlenül fényesednek ki a hétköznapiak, amelyek akár egy homokpadon álló nagy házhoz, akár egy magas szellemiségű családi közösség apa-dominálta életviteléhez fűződnek. A vidék végtelen horizontja — különösen a padlásablakból mutatkozó látványa — a távoli Pannonhalma kupolájával, vagy a Duna és a Vág ártéri erdősávjával a szárnyalás, a kötetlenség képzetét keltette. A feszes házirend, szinkronban a természet ritmusával, ciklikusan adott munkafolyamataival viszont a belső tartás támasztékait rögzítette a cseperedő gyerekekben. Magától értetődőnek tűnt nekünk, hogy mindig minden a maga idejében és helyén történt, s ezért minden működött. Ebbe az egyenletes tevékenységbe nőttünk bele, s ahogy észleltünk, akaratlanul is részesévé váltunk. A közösségbe illeszkedés, a munkára nevelés/fogás ugyanolyan simán ment végbe, mint a különböző élethelyzetekben való viselkedés formáinak kicsi kortól történő elsajátítása. Mindezt görcsbe rándító gesztusok, riadt rezzenetek nélkül. Nagyritkán kaptunk ugyan a tisztos felünkre, de csak nyomós okkal, netán jellemi vétségek esetén. Elfogadtuk, mert megszolgáltuk. Az ilyesmit is meg lehet szolgálni, pontosabban rászolgálni, majd fölfogni miértjét és hasznosítani mikéntjét. Különben is puritán fölfogású édesapánk gondolkodásában és nevelésében az élet szolgálat volt, s ez hordozta magában a haszon lehetőségét. Élet és szolgálat. Amiképpen szüleink gyakorlatában, ugyanúgy a mi tudatunkban is a kettő egymás mellé került, összefonódott. Egyszerűen pátosz nélkül. Hegyibeszédek, lelkizések, okfejtések? Alig emlékszem ilyesmikre. Mindenki tette a magáét, s ezzel valójában a jövő feladataira

készült. Egy percre sem ülhettünk tétlenül, hacsak nem a nyári esteken csillagnézés közben kint a ház előtt, miközben édesapánk az éppen mellé bújó gyerekeket átölelve magyarázta az ég titkait, az egyes csillagképekhez kötődő mondákat, hiedelmeket. Beszélgetéseink immár szikrázó, hosszan aláhulló csillagok nélkül, bágyadt petróleumlámpa fényénél, a téli esteken is folytatódtak, kiegészítve a magyar rege és mondavilág történetével és még sok más múltbéli okos dologgal. Közben kézimunkáztunk, szemes növényt válogattunk (bab, borsó, lencse). Ölbe tett kézzel se fiú- se leánygyerek nem bámészkodhatott. Hasonlóképpen nem bámészkodhatott a falu életvitelében a közös munkák során a fonóban, ahol folyt az ének, a mese, az öregek tudása átszállt a fiatalokra, s közben jól haladt a munka is.

Talán ezen hosszú nyári és téli beszélgetések, együttélések során alakultak ki bennünk alapkategóriák meghatározókká, ha ugyan nem fogódzókká: Isten, haza, munka, erkölcs, emberség, szeretet, tudás, szellem. Észre sem vettük, és számunkra is követendő norma lett mindaz, ami szüleinké, akik példájukkal, magatartásukkal hatottak és a szükségszerű szigorú szeretetükkel egyensúlyozták. Fölismertették velünk, és elfogadhatóvá tették számunkra a szinte létfeltételként megjelenő morális haszon szerepét, a nem önös élet igényét.

Az esztendő legnagyobb eseménye nekünk gyerekeknek a cséplés volt. Különös izgalmat jelentett e hármás gépsor ősállatra emlékeztető látványa és működése és a rajta-körülötte serénykedő emberek összehangolt mozgása. Valami nagy történés volt ez. Az is volt: az élet ünnepe...

Mi az, amire a legkevésbé szívesen emlékszik vissza gyerekkorából?

A disznóölés. Elborzasztott a szegény állat visítása, hörgése. Amennyire lehetett, a legbelső szobába húzódtam el, fejemen-fülemen párnákkal. Vártam a szörnyű művelet végét. Hosszú ideig még a helyszínre sem mentem a gazdasági udvarba, csak amikor a feldolgozás utolsó műveletei folytak, merészkedtem ki az asszonyok közé.

Melyek voltak a legmeghatározóbb emberi viszonyai?

Túl a szülői családi kapcsolatokon — amelyek a föntiekből is kitetszően kiválóak voltak — életemet sok tartalmas barátság gazdagította, lévén különösképpen nyitott és érzelmenghangsúlyos alkat. Közülük nem egyet diák-tanár kölcsönös egymásrahangelődése alapozta meg és tartotta élőben mindvégig. Ilyen kötődés fűzött egykori osztályfőnökömhöz, majd igazgatómhoz, dr. Haitsch Ilonához a Veres Pálné Leánygimnáziumban. Előzményként csak annyit, hogy kint a pusztán egyetlen leány voltam a korombéliek között. Hogy a falusi fiúk szemében csökkentértékűségem ellensúlyozzam s ezzel mindenféle játékban jelenlétem biztosíthassam, bizonyítani akartam: érek annyit, mint a fiúk. A pusztai focicsapatban például én voltam a kapus. Ez a bizonyítás talán túl jól sikerült, mert harányabb, vagányabb lettem, mint ahogy egy neves tudós „kisaszszony”-lánnyához illik. Így aztán nagygesztusú, valóban pusztáról

szalajtottnak tűnhettem már pesti lakosként a sok finom fővárosi-belvárosi, sokszor egyke osztálytársaim között. Voltak tanárain, akik nyesegetni akartak. Ilonka nénit egyáltalán nem zavarta ez a „zsuzsiság”. A külszín alatti réteget nézegette, amelyet elfogadhatónak talált egy amúgyis jó tanuló, zenében is jól haladó diákjánál. Nagyon szeretett, figyelte fejlődésem, úgy vélte, ami fölösleges pusztai hozam, azt előbb-utóbb kinövöm — levetem. Édesapám hirtelen halála után végleg gondjaiba vett. Látván kínlódásunkat, ránk szakadt anyagi nehézségeinket, jó zsiros tanítványokat szerzett, s ezzel félig-meddig családfenntartóvá is tett. Sokszor többet kerestem, mint amennyit édesanyám V. fizetésosztálybéli nyugdíjas özvegyeként kapott vállán az öt kiskorú gyerek gondjával. Ilonka néni nemcsak szűkös kenyerünket nagyítgatta, pedagógusi igényeit is érvényesítve az apai gyakorlatnak megfelelően tovább folytatta a jellem- és szellemformálást. Ez utóbbit magyar-német szakos tanárként elsősorban a hozzám amúgyis közelálló humán tárgyak irányába vitte. Olyanannyira, hogy végülis sajátos gondot okozott, hogy melyik tárgyból menjek középiskolai versenyre? Magyar? Történelem? Latin? Mind kínálta magát. A döntés: történelem. A humanológia világában olyanannyira jártassá tett minket — jellemző adat: az osztály egyharmada jeles-kitűnő tanuló volt —, hogy nem elégedtünk meg a benne való barangolásban, birtokba is akartuk venni, azaz amennyit lehetett „kivülről” megtanulni. Érettségire én például 142 verset tudtam emlékezetből s nem is egyedülállóan az osztályban. Elsősorban a magyar irodalom alkotásait, de német, francia, latin verseket is. Nem egy van, amit még ma is eldarálok, annyira bevette az agyam, a verbális automatizmus nagyobb dicsőségére.

Másik, számomra sokat jelentő tanáregyenység volt zongoratanárom, dr. Horusitzky Zoltán, akinek immár közép és felső fokon hét évig voltam növendéke. Horusitzkyt idézve mindig meghatódom. A jósága megejtett. Soha nem láttam idegesnek, ingerültnek, fáradtnak. Biztos lehetek rossz napjai, de ezt nem vettük észre. Szelíd, érzékeny lénye, tiszta embersége úgy vett körül minket, mint valami meleg páraburok a fagyos éjszakában. Mert bizony kezdtek hűlni az éjszakák, s egyre hangosabb lett a hitlerej fújta übermenschi dallam. Sok emberben kezdett dermedni a lélek. Aztán megdermedt. Őt védte valami különös irrealitás, a világtól való belső távolságtartás. Hozzá minden a zenén keresztül jutott el, pontosabban a zenén átszűrve, a rossz is valamiképpen kilúgozva. E tiszta embert legjobban talán a latin szerenitás szóval lehetne jellemezni, akit teljes belső harmónia fogott össze. Átérezte s át tudta adni a zene hitvalló erejét, megjelenítette a természetes jóság, a szép szó, a jó szó gyógyító képességét. Mindezek kötelékével láncolt minket magához, kihozva belőlünk a legtöbbet emberségben, zenében egyaránt. E kötelék elszakíthatatlannak bizonyult: s házasságom után az uramat is magához vonta barátként és orvosként is. Nagyon sokat tanultam tőle. Minden tekintetben. Belém ivódott pillantása, kirajzolódnak mozgulatai, úszik utánam hanglajtása, sok okos szava. Mindaddig ta-

nítványa voltam, amíg 1943-as római külügyi ösztöndíjam miatt abba nem szakadt a tanulás, vizsgázás. A 3. akadémiai osztály szintjéig jutottam el a Fővárosi Felsőbb Zeneiskolában, ahol kiváló tanárok okítottak minket fő- és mellékszakokra, azaz az elméleti tárgyakra is: zenetörténet, összhangzattan, szolfézs, esztétika stb. Farkas Ferenc, Geszler György, Gaál Endre, Hajdú Mihály alakja jelenik meg előttem tanáraink sorában, háttérben a szigorú igazgatóval az énektanár, zeneszerző-esztéta Geszler Ödönnel. Végülis muzsikusi pályámnak a sors vetett véget. 1936 tavaszán Liszt-émlékünnepségen még az alsó tagozaton, tanárnőmmel az ifjú Lisztet és a mesterét, Czernyt jelenítettük meg egy fergeteges négykezessel a Venezia e Napoli előadásával. Hosszú nyurga leányka voltam. Fiúsítottak. Fekete bocskai-ruhába öltöztettek, hatalmas szőke copfom bepréselték az atilla alá. Még most is magam előtt látom rám büszke édesanyámat és édesapámat, aki néhány hétre rá rövid fertőzőes betegség után meghalt. Védettség-ből árvaságra, meleg fényből vacogtató hidegbe kerültünk. Egy rajongva szeretett csodálatos apa nélkül a valóság szinte elviselhetetlenné vált. Mindezt fokozta anyagi ellehetetlenülésünk, amely igen nehéz éveket hozott, szinte a diplomaszerezésig tartó kínlódást. Igazában erre ment rá zenei pályám is, mivel tanítványokat vállaltam, s már nem volt időm a sok-sok órás gyakorlásra. Középfokon még bírtam a többszörös terhelést, de az akadémiai osztályok vizsgakövetelményét egyetemi tanulmányaimmal, s az öt-hat tanítvány ellátásával már nem tudtam összekötni. Az egyetemen a magyar-olasz-filozófia szakot választottam. Jó tanulmányi eredményeim hozták meg a római ösztöndíjat. Vendéghallgatója voltam az ottani bölcsészakadémiának, és gyakori látogatója a Santa Cecilia Zeneakadémiának. Nem akartam végleg lemaradni a zenéről. Bekerültem a nagy zeneszerző, a magyarbarát G. Petrassi szűkebb baráti körébe is. Megtapasztaltam, mit jelent a háború kellős közepén a menekültekkel agyonzsúfolt Rómában — úgy vélték, Róma lévén nyílt város s a Vatikán területe is, nem bombázzák; tudjuk, bombázták 1943. július 19-én, iszonyatos riadalmat, méltatlankodást keltve —, ha egy érzékeny lelkületű muzsikusi időnként egy-egy üveg tokajit s némi gyulai kolbászt vagy egy doboz márkás cigarettát kap. A követség kulturális részlegéhez utaltak minket. Részt vettünk tevékenységükben: kiállítások, előadások, koncertek rendezése, sebesültek látogatása némi kultúrmműsorral egybekötve. A repi-keretből nyomós indokkal kérhettünk vigasztaló kisebb ajándékokat, a háborút már természetüknél fogva is nagyon megszenvedő olasz barátaink számára.

Álmaimban máig is visszatérő keserves emlékem a matematika érettségi. Úgy tetszik, a tárgy bosszúja. Fokozott humán érdeklődésem nem sok helyet engedett át a számok világának, vagyis a matematika nem volt éppen erős oldalam. Ezért aztán a legtöbb energiát az érettségire való fölkészülésből erre fordítottam. Tettem

Melyek a legrosszabb emlékei az iskolával kapcsolatban?

olyan lelkesen, hogy egy tételt kifelejtettem a fölsorolásból. Kiváló matematikus barátnőm, a magyar egészségügyet megszervező Johan Béla lánya, Edit segített a tételek kidolgozásában. Mindketten úgy véltük, hogy nyugodtan nézhetek a vizsga elébe. E tárgyból is játszva megszerzem az egyest, vagyis az akkori kitűnőt. Nem szerettem meg. Jellemző módon éppen a kifelejtett tételt húztam. Nem akartam hinni a szememnek. Magyaráztam, hogy ilyen tétel nincs is, s mutattam listámat. Visszaüött ifjúkorom túlterhelése, s ez okozta a figyelmetlenséget. Szóval csak ültem a kegyetlenül rám vigyorgó tételcímmel, s úgy éreztem, most válik ketté alattam a föld. Lelkileg átéltem a meg nem történtet — nem vált ketté a föld — s megéltem a morál jelzését: áldás és eredmény jár a jól végzett munka nyomában. Tanárain, látván lelkiállapotom, s földidézvén a nyolcéves előzményeket, sustorogtak az elnökkel, s aztán új tételt húztak. Ez már ment, mint a karikacsapás, csak hát persze relatív eredményt hozott. A matek pótérettségitől megmentett, de a kitűnőt nem hordozhatta, végül is a süllyedést kivédő mentőöv volt. Mindez így összességében mindmáig lidérces álomként jelenül meg, látszik, hogy mennyire beágyazódott a tudati mélyrétegekbe.

Iskolai éveimnek ugyancsak máig is kísértő emléke az ébredés. A fizikai rosszullét határán voltam minden reggel, és öt percekért könyörögtem, reménytelenül. Messze laktunk az iskolától, időben kellett felkelni. Magyarázata egyszerű. Tanulás, gyakorlás, sport okozta teljes napi lekötöttségembe nem fért bele az olvasás. Különben is a betű ismeretétől kezdve faltam a könyveket. Jobb híján bele az éjszakába, éjjel kettőig—fél háromig. Így aztán érthető, hogy kábán, fejfájással, égő szemmel vánszorogtam ki a fürdőszobába. Szüleim eleinte nem értették, aztán gyanút fogtak és ellenőrizték. Kijátszottam őket, mert a paplan alatt tartott elemlámpával világítottam, és mikor benyitottak, egy látszólag mélyen alvó gyereket találtak. Ez az olvasási düh még a pusztán kezdődött, ahol már Magyarországra költözésünk után is kibővített nyarainkat töltöttük egészen az édes mustos szüretig. Villany, rádió ott nem lévén célszerűbb volt a természet rendje szerint feküdni-kelni, s a gyertya vagy a petróleumlámpa helyett a nap fényét használni. Könyvvel a kezemben már kora reggel az éppen idénysoros gyümölcsfámon ültem és olvastam, szedegetve közben a karnyújtásnyira lévő gyümölcsöt.

Meg tudja-e nevezni azokat az értékeket, amelyeket az iskola közvetített, és élete vezérlőjének tart ma is?

A család közvetítette értékekről szoltam, amikor szüleim nevelési elveit érintettem. Ezen értékek gimnáziumi éveim alatt kiváló tanárain pedagógiai irányelvei között is kiemelt helyen álltak. Értelem-szerűen ráépültek a szülői alapozásra, mintegy belső katedrálissá emelkedtek, amelyben bármikor el lehet húzódni, töltekezni, megtisztulni. Mi több: eljutni ahhoz a meggyőződéshez, hogy látszólag nehezebb, de valójában eredményesebb a nagyobb ellenállás felé haladni, amelyről menetközben derül ki, hogy könnyebb, mint

gondoltuk. S ilyenkor tölti el az embert a fényes öröm, a megpróbáltatásos eredmény öröme. Mivel a szülői-tanári összmunka folytán nevezett értékek vérünné váltak, nem is vesztettek fontosságukból és életvitelünkben betöltött meghatározó szerepükből. Nem hiszem, hogy valaha is fölmerült bennem bármelyik föladata, a vélt magasba emelkedés érdekében a kosárból való kidobása. Élethelyzetekben, bármilyen mérlegelésben, a krisztusi norma mellett mindig megjelent bennem a „Mit szólna hozzá édesapám?” nagy kérdése. Egy biztos: sem a hit jelzése, sem édesapám tekintete nélkül nehezen jártam volna végig életutamat, vittem volna eredményre rám rótt-vállalt feladataimat.

Hogyan telt egy hétköznapi és hogyan egy ünnepnap gyerekkorában?

A hétköznapi a munka ritmusában, egy iskolásgyerek életében szigorúan a kötelességteljesítés igényében. Az iskola, a szakkörök, a különórák s kötődően a tanulás, gyakorlás, sportok kitöltötték a napot. Vacsora utánra maradt a „szórakozás”, azaz az olvasás, esetleg kézimunka. Ez utóbbit megkövetelték tőlünk, lányoktól az egy-szerű, már egészen kicsi korban (4-5 évesen) elkezdett szálöltéstől a legkülönbözőbb öltéstechnikákig beleértve a horgolás-kötés ismeretét is. A hétköznapi és az ünnepek közötti különbség talán a lazítás lehetősége volt. A vasárnapot tetszertől töltöttük el. Reggel ünneplőbe öltöttünk, mentünk a templomba, majd a dúsabb ebéd elfogyasztása után ki-kedvűre tehetett. Választhatott az olvasás, muzsikálás, társasjátékok sora között. Az utóbbiból bőven volt: dominó, halma, malom, sakk, go-bang, gombfoci s a kártyajátékok sokfélesége: tartli, piké (piquet) tarokk, alsó, melyeket kicsi korban már a kezdetlegesebbek előztek meg: csapd le csacsi, piros, svindli, feketepéter. Rokoni látogatás, barátnőimmal találkozás is ünnepi program volt. Felnőtt unokatestvéreim baráti köre rendszeresen járta a budai erdőket, s kirándulásaikra, gyakran hajóutakra, minket is elvittek. Télidőben meg a korcsolyapályák valamelyikén kötöttünk ki. Jellemző, hogy szűk környezetünkben, a Tisztviselőtelepen, négy pálya között választhattunk. Legszívesebben az akkor Simor utcai iskola fölöttött udvarára, vagy az akkor Család utca végén lévő NTE (Nemzeti Torna Egylet) kitűnő jegére engedtek el szüleink. Elérhető távolságban volt a Fradi jégpálya és a Népliget egyik budapesti sportegyletének pályája is, de ezekhez forgalmas útvonalon kellett átmenni, megnyugtatóbb volt a telepen belüli pályák használata. Fillérekért válthattunk bérletet. Azon idők hideg telei három hónapi zavartalan korcsolyázást biztosítottak. Édesapám haláláig tartó boldog gyerekkoromban úgy intéztem tennivalóim, hogy még hétköznapi is jusson idő a jégre. Különös élményt jelentett, ha éppen pilinckázott vagy esett a hó, s táncoltak a pihék a lámpák fényében. Az ember Tündérvilágban érezte magát.

Volt-e valami különös, meghatározó jelentősége annak gyermekkorában, hogy nagyapja és édesapja mivel foglalkozott? Milyen kép él Önben Erdélyi Jánosról és Erdélyi Pálról?

Nem nagyon volt téma sem nagyapánk, sem édesapánk foglalkozása, szellemi rangja. Nem is annyira szüleink tudatosították e — nevezzük: családi — előzményt, hanem valamiképpen később tudatosult ez bennünk. Természetes volt számunkra szellemi környezetünk: a rengeteg könyv, hangszerek, varrottasok, hangulatos festmények, bokályok, egy lélekmelegítő polgári otthon meghittsége. Ez utóbbit az együttmuzsikálások még fokozták, különösen kint a magányos pusztán gyertya- vagy petróleumlámpa fényénél. Édesapám gyönyörűen csellózott, kis híján előadóművész lett. A Liszt Ferenc alapította zeneakadémián Popper Dávid növendékeként végzett. A családi elkötelezettség azonban a bölcsészkar klasszika-filológia szakára irányította. Végül irodalomtörténész, majd a kolozsvári egyetemi könyvtár igazgatója lett. Csellójához élete végéig hű maradt. Édesanyám jól hegedült, és énekdiplomát szerzett. Jómagam meg korán kezdtem zongorázni, így aztán a házi triózásnak nem volt akadálya. Talán még többször kísértem édesapámat. Esténként Haydn triói mellett a cselló-zongorairodalom duói is fölcsendültek.

A kérdésben foglaltak súlya-tétje később jelentkezett, amikor már gimnazistaként megfogalmazódott bennünk, sőt igényformálón tudatosult, hogy kiknek vagyunk is egyáltalán a leszármazottjai. Ez bizony, ha talán terhet nem is, de morális késztetést jelentett. Nem lehetünk „méltatlan utódok”, nevünk kötelez. Én rájongva szerettem az édesapámat, s azt akartam, hogy büszke legyen rám. Éveink múlásával mindkettőjük sorsa, tevékenysége, helytállása, eredménye nyomán egyre élesebb és fényesebb lett a róluk bennünk élő kép. E kép a magyar sors teljes súlyát viselővállaló, tiszta jellemű, kimagasló kultúrájú férfit mutat, aki megpróbáltatásai alatt sem veszítette el hitét és tartását. Erdélyi János pályáját a szabadságharc törte ketté, és hosszas bujdokolás után vállalt — az irodalomközpont Pesttől távol, Sárospatakon — főiskolai tanárságot. Édesapámat Kolozsvárról Trianon üzte el a csalóközi pusztára, eget kémlelő, fagyot füstölő szőlősgazdának, a kincses város szellemi őrsáncaiból a kergetőző szelekjárta széles lapályra. Igyekezett részt venni Komárom és a Felvidék irodalmi életében. A Jókai Társaság társelnökeként szervezett és tartott előadásokat az akkor még szinte teljesen magyar nagyvárosokban. A régi barát, a neves püspök, Balogh Elemér, bevonta őt a felvidéki református egyház tevékenységébe is, s kérte föl a Komáromi Egyházmegye gondnokának. Tudósi törekvéseit is úgy ahogy, kiélégíthette. Ez időből kiemelkedik a nemrégén a pozsonyi Kalligram kiadó s Szigeti László jóvoltából ismét megjelentetett, valójában igen kalandos sorsú írása, a *Jókai útja Rév-Komáromtól Pestig, a bölcsőtől a babérig* című monográfiája. Ez írásnak nemcsak a ténybeli anyaga, Komárom és a Csallóköz múltjának bemutatása, hanem érzékletes stílusa, különös hangulata és mindent átlengő

szeretete rendíti meg az embert, elsősorban az e tájhoz kötődőt, aki a mítikus Tündéerkert-Csallóköztől soha nem tud elszakadni.

Mennyire volt erős a női példakép, a női dominancia az Ön egyéniségének kialakításában? Nagyanyjáról, édesanyjáról milyen kép él Önben?

Két nemzedékes időeltolódás miatt nagyszüleim közül csak anyai nagyanyámat ismertem. Jóllehet Erdélyből ő is áttelepedett egyik nagynénémekkel. Már csak idős korában találkozhattam vele gyakrabban, amikor Pest környékére költöztek. A hosszú ostromot szörnyű körülmények között együtt éltük át és meg. Nem mertek kint maradni kertes házukban, bejöttek hozzánk vár alatti lakásunkba. Szegénykém megérte a fölszabadulást, de nem az otthonába való visszatérést. Az áldatlan helyzetben, konkrétan a fűtetlenségben szerzett tüdőgyulladásban március végén meghalt. Nyolcvanhétéves korában keserves zárófejezettel hagyta itt megpróbáltatásokkal teli életét. Magas kora ellenére szellemileg friss, szép szál, karcsú asszony volt. Nem látszott meg rajta, hogy tíz gyereket szült. Emlékeimben imádkozó, rózsafüzéres, végtelenül szelíd, jóságos emberként él, aki minden konfliktust, csapást hite és szeretete erejével oldott föl s tett elviselhetővé. Lengyel-morva őseinek szláv alázatát, megadó türelmét jellemző jegyként hordozta, melyet még a határozott cipster-szász nagyanyák vonásai sem keményítettek meg.

Édesanyám természetében a szlávtság inkább túlérzékenységekben, idegrendszeri differenciáltságában mutatkozott meg. Sokmindent előre megérezett, megálmodott. Tudatalattija nagyon is jelen volt tudatos létében, ami nem könnyítette meg amúgy sem könnyű életét. Nagyon szép, nagy zenei tehetségű, hangú, a maga korában magasan iskolázott leány volt. A híres de Gerando Antónia felsőbb leányiskoláját végezte, majd a neves énekpedagógusnál, Farkas Ödönnél diplomázott a kolozsvári konzervatóriumban. Szépen hegedült Tariczky növendékeként. (Keresztnevére már nem emlékszem.) Édesanyám művészi adottságait a tehetséges ősök friss szellemmel, sokirányú érdeklődéssel egészítették ki, hozzáadva jó adag rátermettséget és ügyességet. Nehéz volna föl-sorolni, mi mindent még. Különleges ellentétként borúlátást és a JAJ ISTENEM-fohászokat alapozó lelkiállapotokat is a „mi minden”-be sorolhatnám. Azt hiszem, durva életformaváltása hozta ezt ki belőle. Az ő pályája is megszakadt. Részint korai házassága, majd Trianon kényszerítette a váltásra, az operaénekes helyett a birtokosasszony pusztai szerepkörébe. Immár a baromfiudvar, a veteményeskert, a gyümölcsös hősnője lett, no meg a gyerekzobáé, amelyet egymás után népesített be öt gyerekekkel. Emberi tartása, tisztessége, született gyakorlatiassága segítette a sorsváltás nehézségein. Nem volt könnyű Kolozsvár mozgalmas élete, édesapánk társadalmi helyzete megszakta állapotból átváltani a pusztá magányára, csöndjére, amelyet legfőljebb a napszámosok éneke, meg a cigányok névnapjainkra időzített köszöntője zavart meg, no meg a mi családi muzsikálásaink. Gyakran vetítette ki az emlékezés vásznára leánykorát, tanulóéveit. A napi lét valósága

föle emelte az egykori valóságot. Mintha a kettő együvé olvadva meglágyította volna a pusztai lét keménységét. Oldotta volna a helytállás görcsét. Édesanyámat soha nem láttam tétlenkedni, amiképpen — mint mondtam — minket sem engedtek a semmibe meredni. Előttem van, ahogy fáradt lábait kis párnás székre teszi, s már veszi is elő varrókosarát, amely mindig tele volt javítani-stoppolni valóval. Gyakran jelenik meg emlékeimben apró fehérpettyes piros ruhájában le-föl hajladozva, gyomlálva a távolabbi veteményeskertben, vagy baromfiai körében a gazdasági udvarban. Bár volt személyzetünk, gazdaasszonyunk, szoba- és mosogatólányunk a belső munkára, ő minden munkafolyamatból kivette a részét, lett legyen az befőzés, gyümölcsaszalás, káposztasavanyítás, kenyérsütés vagy bármi a számtalan tennivaló közül. Maga mellé parancsolt minket, gyerekeket is, hogy tanuljunk, lássunk s ismerjük meg a munka örömét, kínját, például a pöfögő szilvalekvár dühös bugyborékjait. „Vigyázz kislányom, jól kösd meg kezeden a rongyot, tekerd könyékig, ne menj túl közel az üsthöz!” — hallom még ma is gyakori figyelmeztetését. Az elkényeztetett kolozsvári leány kiváló gazdasszony lett, híressé vált a konyhája, a saját főztje. Őt azonban a könyv mindennél jobban érdekelte. Kontesz kalarábénak csúfolták, mintegy arisztokratikus fellengzésnek tartván a szertelen olvasást. Idős korára, amikor már gyerekei szétszéledtek, az unokák is megnőttek, állandóan könyvvel, folyóirattal a kezében láttam. Szemműtéje után is alig várta, hogy olvashasson, s amikor megkapta végleges szemüvegét, szinte egy szuszra olvasta ki Szabó Magda akkor megjelent remek regényét, a *Régimódi történetet*. Élete végéig — 87 éves korában halt meg — bámulatos érdeklődést tanúsított a zene, az irodalom, sőt még a publicisztika iránt is. A közügyek, a politika át- meg átjárta életét, nem is lehetett közömbös a nemzet, a nép sorsa iránt. Saját bőrén tapasztalta meg az összeomlást, a létformaváltást, a megemészthetetlen különbséget Kolozsvár és Viharos között, a védettségből a zord körülmények közé rekesztést, magyarként hontalanul a hazában állapotot. Hét nyelvet beszélő arisztokrata eredetű, kincstári főügyész nagyapám minden gyerekét taníttatta. Egykori lengyel politikai menekültek leszármazottjaként pontosan tudta, hogy a rang, a cím, a birtok bármikor elveszhet, a tudás viszont megmarad. Legtehetségesebb gyerekének, édesanyámnak, biztos nem azt a jövőt képzelte el, ami osztályrészül jutott neki. Szerencsére Erdélyből való menekülésüket már nem érte meg. Különben láthatta volna, hogy a tartás, a tisztesség, végeredményben a jó nevelés eredményeként milyen mértékben tudott helytállni egy finom városi kisasszony kint a pusztán gazdaasszonyként és ötgyerekes anyaként.

(Folytatjuk)

SOMMAIRE

- PÉTER NEMESHEGYI: Noël dans l'année du Père
 ■ Les chances de la paix (Une enquête de Vigilia)
 NÁNDOR GION: Des professions mal-payées (Nouvelle)
 ■ Entretien avec Zsuzsanna Erdélyi
 ■ Chants populaires de Noël

INHALT

- PÉTER NEMESHEGYI: Weihnachten im Jahre des Vaters
 ■ Die Chancen der Friedfertigkeit (Eine Umfrage der Vigilia)
 NÁNDOR GION: Die schlecht bezahlten Berufe (Novelle)
 ■ Gespräch mit Zsuzsanna Erdélyi
 ■ Weihnachtliche Volkslieder

CONTENTS

- PÉTER NEMESHEGYI: Christmas in the year of the Father
 ■ Survey about the chances and possibilities of peace
 NÁNDOR GION: Inadequately Paid Jobs
 ■ Interview with Zsuzsanna Erdélyi
 ■ Christmas Carols of the Hungarian Folklore

Főszerkesztő és felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ

Szerkesztőség: BITSKEY BOTOND, HORÁNYI ÖZSÉB, KISS SZEMÁN RÓBERT, MORVAY EDIT

Szerkesztőbizottság: BÉKÉS GELLÉRT, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN, MOHAY TAMÁS, NAGY ENDRE, POMOGÁTS BÉLA, RÓRAY LÁSZLÓ, SZÖRÉNYI LÁSZLÓ, VÁRNAI JAKAB

Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042-6024; Nyomás: Veszprémi Nyomda Rt.; Felelős vezető: Erdős András vezérigazgató

Lapunk megjelenését

a Nemzeti Kulturális Alap

és a Soros Alapítvány támogatja

Szerkesztőség és Kiadóhivatal: Budapest, V., Kossuth Lajos u. 1. III. lh. II. em. Telefon: 317-7246; telefax: 317-7682. Postacím: 1364

Budapest, Pf. 48. Internet cím: <http://communio.hcbc.hu/vigilia> /E-mail cím: vigilia@hcbc.hu. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás:

Vigilia Kiadóhivatala. Terjeszti a Magyar Posta, a HÍRKER Rt., az NH Rt. és alternatív terjesztők. A Vigilia csekk száma száma: OTP. VII.

ker. 11707024—20373432. Előfizetési díj: 1 évre 1200, — Ft, fél évre 600, — Ft, negyed évre 300, — Ft egy szám ára 115, — Ft. —

Előfizethető külföldön a KKV-nál (H-1389 Budapest, POB 149.) vagy az Inter-Europa Bank Rt-nél (1053 Budapest, Szabadság tér 15.)

vezetett 1971941404 sz. számláján. Ára: 45, — USD vagy ennek megfelelő más pénznem/év.

SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, CSÜTÖRTÖK 10—14 ÓRA. KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.

Ára: 115 Ft

VIGILIA

*Minden kedves Olvasónknak
áldott Karácsonyi Ünnepeket
kívánunk!*